

İNSAN
HAKLARI
OKULU
THE SCHOOL OF HUMAN RIGHTS

OHAL'de İnsan Hakları Alanında Akademisyen Olmak

Ülkü Doğanay
&
Ozan Değer

2019



Bu proje Avrupa Birliği tarafından
finanse edilmektedir.

OHAL Döneminde İnsan Hakları Alanında Akademisyen Olmak: Baskıların, Tehditlerin ve Soruşturmaların Gölgesinde Akademi

Ülkü Doğanay ve Ozan Değer

*Bu eser, AB Demokrasi ve İnsan Hakları Aracı (DİHAA) tarafından desteklenen ve Kapasite Geliştirme Derneği (KAGED) tarafından yürütülen İnsan Hakları Akademisini Sivil Topluma Taşıma projesi kapsamında gerçekleştirilen OHAL'in Türkiye'de akademide insan hakları çalışmaları üzerindeki etkilerini ortaya koymaya çalışan saha araştırmasının raporu olarak kaleme alınmıştır.

© KAGED, sayı 9.

Ticari ve çıkar amaçlı kullanılamaz.

Yayın yeri: Ankara



Bu yayın Avrupa Birliğinin maddi desteği ile hazırlanmıştır. İçerik tamamıyla yazarın sorumluluğu altındadır ve Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmak zorunda değildir.

İÇİNDEKİLER

Önsöz	4
Giriş	5
I. TÜRKİYE’DE İNSAN HAKLARI, ÖZGÜRLÜKLER VE AKADEMİ İLİŞKİSİNİN TEMELLERİ.....	7
1. Literatürde “İnsan Haklarının Gelişimi” Sorunsalı	7
2. BM Üyeliği, Sivil Toplumun Oluşumu ve İnsan Hakları ile Akademinin Tanışması	11
3. 1960-1980 Arası İnsan Hakları-Akademi İlişkisinin İnşası	14
4. 1980’i İzleyen Olağan ve Olağanüstü Dönemlerde Akademinin İnsan Hakları Sicili	18
4.1. 12 Eylül Rejimi ve Sonrası Haklar, Özgürlükler ve Akademi	18
4.2. AKP Dönemi İnsan Hakları-Akademi İlişkisinin Serencamı	22
II. TÜRKİYE’DE İNSAN HAKLARI ÇALIŞMALARI SAHA ARAŞTIRMASI	34
Yöntem	34
OHAL İNSAN HAKLARI ALANINDAKİ AKADEMİK ÇALIŞMALARI NASIL ETKİLEDİ?	37
1. Tanımlayıcı İstatistikler	37
1.1. Ankete katılan akademisyenler	37
1.2. Yüz yüze görüşmelere katılanlar	46
2. Olağanüstü Halde İnsan Hakları Çalışmak	47
2.1. OHAL’in akademisyenlerin örgütlülük ve katılımı üzerine etkileri	49
2.1.1. Sivil toplum örgütleriyle ilişkiler	49
2.1.2. Sendikal örgütlenme	54
2.1.3. Katılım Hakkının Kullanılması	54
2.2. OHAL’in Akademik Özgürlüklere Etkisi	57
2.2.1. İfade özgürlüğü ve otosansür	58
2.2.2. Akademisyenlerin Karşılaştıkları Hak İhlalleri	64
2.2.3. Adli ve idari baskılar	73
2.2.4. Akademik faaliyetlerle ilgili baskı ve engellemeler	77
2.2.5. Araştırma alanlarında daralma	85
2.2.6. İhraçlar ve Tasfiyelerin İnsan Hakları Alanında Yürütülen Çalışmalara Etkisi	88
2.3. İnsan Hakları Alanında Öğrenci Olmak: Baskılar, Telkinler ve Otosansür	96
SONUÇ	101
EK I	103
KAYNAKÇA	122

Şekiller

Şekil 1. İllere göre dağılım.....	37
Şekil 2. Öğrenci ve öğretim elemanlarının kamu ve vakıf üniversitelerine ve illere göre dağılımı	38
Şekil 3. Kamu ve vakıf üniversitelerinde anket uygulanan öğrenci ve öğretim elemanlarının cinsiyetine göre dağılımı	40
Şekil 4. Tamamlanan son eğitim programı.....	41
Şekil 5. Fakültelere göre dağılım.....	42
Şekil 6. Üniversitedeki aktif pozisyonundan ayrılma nedeni.....	43
Şekil 7. En çok çalışılan hak alanları.....	45
Şekil 8. Üniversitelerde insan hakları çalışmalarının durumu	46
Şekil 9. Akademisyenlerin insan hakları örgütleriyle ilişkisi.....	50
Şekil 10. OHAL'in katılım hakkının kullanımına etkisi.....	55
Şekil 11. Çalışma alanına göre gösteri ve protesto hakkının kullanımı.....	56
Şekil 12. Çalışma alanı ifade özgürlüğü olan akademisyenlerin sosyal medya kullanımı	59
Şekil 13. Akademik özgürlükler alanında hak ihlalleri.....	65
Şekil 14. Akademik özgürlükler alanında hak ihlaline uğrama sebebi	65
Şekil 15. Çalışmalarından dolayı tehdit alma ya da tehdit altında hissetme.....	67
Şekil 16. Tehdidin Kaynağı	68
Şekil 17. Tehdit karşısındaki tutum.....	73
Şekil 18. Adli ve idari baskılarla karşılaşma.....	75
Şekil 19. Adli ve idari baskılarla karşılaşma endişesi	76
Şekil 20. Kendini baskı altında hissetme.....	83
Şekil 21. Kendini özgür hissetme.....	84
Şekil 22. OHAL'in derslere etkisi	84
Şekil 23. İş güvencesi ile ilgili endişeler.....	95

Tablolar

Tablo 1. Öğretim elemanlarının unvanları.....	39
Tablo 2. Ankete katılan akademisyenlerin yaş ve kurumda, alanda geçirdikleri süre bilgisi	41
Tablo 3. Yüz yüze görüşmelere katılan akademisyenler.....	47
Tablo 4. Öğretim Elemanlarının Sendikal Örgütlülük Durumu	54
Tablo 5. Sosyal Medya Kullanımı.....	58
Tablo 6. Tehdit, hedef gösterme, ihbar	66
Tablo 7. Adli ve idari baskılar	74
Tablo 8. Adli ve idari baskılara tanıklık.....	75
Tablo 9. Akademik faaliyetlerle ilgili baskı ve engellemeler	78
Tablo 10. Akademik faaliyetlerle ilgili baskı ve engellemelere tanıklık.....	79
Tablo 11. Akademik faaliyetlere katılımın engellenmesi	80
Tablo 12. Akademik faaliyetlere katılımın engellenmesine tanıklık	80
Tablo 13. İş Güvencesi	94
Tablo 14. OHAL'in Eğitim-Öğretim Faaliyetlerine Etkisi	97
Tablo 15. OHAL'in Öğrencilerin araştırma ve tezlerine etkisi	98
Tablo 16. Öğrencilerin akademik özgürlük algısı	98

Önsöz

Coping with State of Emergency: Bringing Human Rights Academy to Society (İnsan Hakları Okulu) projesi kapsamında 2018-2019 yıllarında yürütülen bu araştırma, OHAL koşullarında insan hakları alanında çalışan, ders veren, araştırma yürüten, tez yazan ya da Kanun Hükmünde Kararnameler ile görevlerinden ihraç edilen, işten çıkarılan, emekliliğe zorlanan akademisyenlerin OHAL'e ilişkin deneyimleri aracılığıyla, bir akademik çalışma alanı olarak insan haklarının yaşadığı tahribatı ortaya koymaya çalışmıştır. Araştırmanın tasarım aşamasında danışmanlık yapan Ahmet Murat Aytaç, anketleri uygulayan Ceren Salmanoğlu Erol, Celil Kaya ve Pınar Yıldız'a, ayrıca organizasyon aşamasındaki katkıları için Elçin Aktoprak, Dinçer Demirkent ve Canberk Gürer'e, verilerin işlenmesine ve analizine yardımcı olan Güneş Daşlı ile Metin Öztürk'e ve yüz yüze görüşmelere katılan, anketleri dolduran, isimleri bu araştırmada anonim kalan akademisyenlere böyle bir araştırmanın yürütülmesini mümkün kılan katkılarından dolayı sonsuz teşekkürlerimizle...

Ülkü Doğanay ve Ozan Değer

Giriş

Bu rapor, 21 Temmuz 2016- 19 Temmuz 2018 tarihleri arasında yürürlükte olan Olağanüstü Hal'in (OHAL) Türkiye'de insan hakları alanında yürütülen akademik çalışmalar üzerinde nasıl bir etkisi bulunduğunu; alan üzerinde OHAL öncesinde başlayan ancak OHAL uygulamalarıyla birlikte ahenileşen baskıların akademik çalışmalar ve eğitim faaliyetleri bakımından ne gibi sonuçlar doğurduğunu ortaya koymayı hedeflemektedir. Rapor, alanda çalışmaları bulunan ve/veya öğrenim gören akademisyenlerle OHAL döneminde ve sonrasındaki yaklaşık bir yıllık süre içinde yapılan anket ve yarı yapılandırılmış görüşmelerin bulgularına dayanmaktadır. Toplam 103 akademisyenle yapılan anketlerin bir kısmı OHAL sürerken (Haziran 2018), bir kısmı ise OHAL'in kaldırılmasından hemen sonra (Eylül-Aralık aylarında) uygulanmıştır. 20 akademisyenle yapılan yarı yapılandırılmış yüzyüze görüşmeler ise Haziran 2018 ve Haziran 2019 arasındaki bir yıllık süreç içinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın gerçekleştirildiği bu dönem boyunca yaşananlar, OHAL'in insan hakları alanı üzerinde yarattığı tahribatı ve bunun kısa vadeli etkilerini daha net biçimde ortaya koymak bakımından da yol göstericidir. İnsan Hakları Ortak Platformu tarafından hazırlanan *21 Temmuz 2016-20 Mart 2018 Olağanüstü Hal Uygulamaları: Güncellenmiş Durum Raporu*¹, ele alınan 20 aylık dönemde en az 160 bin kişi hakkında gözaltı işlemi uygulandığını, en az 228.137 kişinin tutuklandığını, 155 bin kişi hakkında “silahlı örgüte üye olmak” suçlamasıyla Cumhuriyet savcılarının tarafından soruşturma açıldığını ortaya koymaktadır. Rapora göre, 112.679 kişi hakkında ömür boyu ihraç kararı alınmış; (bu sayı OHAL sonlandığında 125.806'ya ulaşmıştır) 5705 akademisyen üniversitelerden ihraç edilmiş (bu sayı daha sonra 6081'e ulaşmıştır), OHAL süresince akademik kadrolarının toplamı 3041 olan 15 vakıf üniversitesi kapatılmıştır. OHAL'de ayrıca 174 medya kuruluşu, 1419 dernek ve 145 vakıf ve 19 sendika kapatılmıştır.

OHAL'in kaldırılmasının ardından da OHAL'in yaratmış olduğu baskı ortamının insan hakları alanı üzerindeki etkileri devam etmiştir. Nitekim araştırmaya konu olan görüşmeler sırasında insan hakları alanının karşı karşıya kaldığı baskı atmosferinin OHAL öncesinde

¹ https://www.ihop.org.tr/wp-content/uploads/2018/04/Ola%C4%9Fan%C3%BCst%C3%BC-Hal_17042018.pdf

² Örneğin, Ahmet Mumcu, “İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri” başlıklı eserinde “Türkiye’de İnsan Haklarının

yürürlüğe girdiği, OHAL'le birlikte tahribatın arttığı ve özellikle ihraçlar nedeniyle OHAL sonrasında da etkilerini sürdürdüğüne dair tespitler görüşmelerin seyrini belirlemiştir. Bu nedenle, her ne kadar araştırmanın çıkış noktası OHAL'in bir akademik çalışma alanı olarak insan haklarına etkisine dair bir çerçeve çizmek ise de, raporda ortaya konulan bulgular değerlendirilirken OHAL'in ilan edildiği 21 Temmuz 2016 tarihi bir dönüm noktası olarak ele alınmak yerine, baskıcı politika ve uygulamaların insan hakları alanındaki etkilerinin yoğun biçimde yaşandığı ve görünürleştiği bir süreç olarak kabul edilmiştir.

Raporda, öncelikle insan hakları alanının Türkiye akademisindeki gelişimine, bu alanda yürütülen akademik çalışmaların kapsam ve sınırlarına ve süreç içinde Türkiye'nin politik atmosferindeki gelişmelerden nasıl etkilendiğine dair genel bir değerlendirme yapılmıştır. Bu bağlamda, insan haklarının kavram ve norm olarak Türkiye akademisinde hangi dönemlerde, hangi içerik ve yöntemlerle çalışıldığı, politik konjonktürün alanın gelişimini nasıl ve ne ölçüde etkilediği tarihsel bir perspektif içerisinde ele alınmıştır. Raporun ikinci kısmında ise insan hakları ve kadın hakları, LGBTİ+ hakları, ayrımcılık yasağı, mülteci hakları gibi ilgili alanlarda çalışmaları bulunan ve kariyerinin farklı aşamalarındaki akademisyenlerle yapılan anket uygulaması ve yarı yapılandırılmış görüşmelerin bulgularına yer verilmiştir. Bu kısımda, toplamda 123 öğretim elemanı ve öğrenci ile yürütülen saha araştırmasının sonuçları paylaşılmıştır. Saha araştırması kapsamında uygulanan anketle insan hakları alanında çalışmalar yürüten akademisyenlerin çalışma alanları nedeniyle idari soruşturma, adli soruşturma, ceza, yıldırma, tehdit gibi baskılarla ya da hak ihlalleriyle ne ölçüde karşılaştıkları, OHAL'le birlikte bu gibi baskı ve ihlallerde artış olup olmadığı, kendilerini bir tehdit altında hissedip hissetmedikleri ve baskı ve tehditler karşısında nasıl bir tepki verdikleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Anket çalışmasında ayrıca alanda öğrenim gören yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin durumu ve OHAL sürecinden nasıl etkilendikleri araştırılmıştır. 20 akademisyenle yapılan yarı yapılandırılmış yüz yüze görüşmeler yardımıyla, akademisyenlerin OHAL'in insan hakları alanına etkilerine dair gözlem, tespit ve değerlendirmeleri derlenmiş; eğitim ve araştırma faaliyetlerinin ve genel olarak akademik özgürlüklerin OHAL öncesindeki ve OHAL boyunca yaşanan baskı atmosferinden nasıl etkilendiği; OHAL'in insan hakları alanı üzerinde ne gibi etkiler yarattığı ve bu etkilerin sonuçlarının ne olabileceğine dair bütünlüklü bir çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştır.

I. TÜRKİYE’DE İNSAN HAKLARI, ÖZGÜRLÜKLER VE AKADEMİ İLİŞKİSİNİN TEMELLERİ

1. Literatürde “İnsan Haklarının Gelişimi” Sorunsalı

Türkiye’de akademi ve insan hakları etkileşiminin analize tabi tutulabilmesi, insan haklarının gelişiminin bir zemin olarak kabul edilmesi ile mümkündür. Zira mefhumun varlığı veya yokluğu, onun akademideki yerinin mercek altına alınabilmesini mümkün kılabilir; aksi, akademide insan haklarının izlerini sürmeyi imkânsız kılacaktır. Ancak “Türkiye’de insan haklarının gelişimi” üzerine kaleme alınan çalışmaların büyük bir bölümü (istisnalar elbette mevcut) -her ne kadar insan hakları idealine bağlı kalma şiarı ile yazıldığı iddia olursa da- genellikle ya Türk milliyetçiliğinin veya devletçi siyasal tahayyülün ya da Türk anayasa hukuku tarihinin etkisi altında kaleme alınmış, dolayısıyla Selçuklu Devleti’nden günümüze hatta Orta Asya Türk topluluklarına dek uzanan, bir yandan retrospektif diğer yandan ise sınıflandırma açısından son derece sorunlu nitelikler arz etmektedir.² Bunun yanı sıra İslamiyet’in kabulünün de bir sınıflandırma ölçütü olarak kabul edilmesi, sözü edilen sorunu derinleştirmekte ve insan haklarının modern ve evrenselci iddialarına gölge düşürmektedir. Bu sorunun belirmesindeki en önemli unsurlar, i. 20. yüzyılın ortalarına dek Osmanlı-Türkiye tarihinde özerk bir sivil toplumun oluşmaması ve ii. bilimsel veya akademik çalışmaların insan hakları mefhumu ve temel hak ve özgürlükler üzerine yoğunlaş(a)mamasıdır. Birbirini besleyen bu iki önemli mesele hem insan haklarının sosyal hayattaki karşılığının zayıf kalmasına hem de temel hak ve özgürlüklerin betimlenmesinden ziyade, sosyal-siyasal veya kuramsal tartışmalar eşliğinde bir külliyyatın oluşmasının önünde de engel teşkil etmiştir. Nitekim bir asrı aşkın bir dönemin insan haklarına dair soruşturması gerçekleştirilmek istendiğinde -akademi ile ilişkisi bir yana- araştırmacının karşısına çıkan, genellikle her defasında anayasal metinlerin içerdiği hak ve özgürlüklere dair hükümler ve düzenlemelerdir. Halbuki bu başlık çok daha kapsamlı ve radikal bir analizi hak etmekte ve gerektirmektedir. Fakat sözü edilen kısıtlılıklar, meselenin *legal* bir alana hapsolmasını beraberinde getirmiş,

² Örneğin, Ahmet Mumcu, “İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri” başlıklı eserinde “Türkiye’de İnsan Haklarının ve Kamu Özgürlüklerinin Gelişimi”ni Türklerde “İslamiyetin Kabulünden Önce”, “İslamiyet Döneminde”, Selçuklu ve Osmanlıyı kapsayacak biçimde “Tanzimat’a Kadar” vb. biçimde sınıflandırmıştır. Ahmet Mumcu, **İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri**, Savaş Yayınları, Ankara, 1992, s. 145 vd.; Son derece muhalif ve olabildiğince gelişkin bir insan hakları tarihi kaleme alan Erol Anar da benzer bir ayrımı tercih etmiş ve “İnsan Hakları Tarihi” başlıklı eserinde “Türkiye’de İnsan Hakları” bölümünü “Selçuklularda İnsan Hakları”, “Osmanlılarda İnsan Hakları” ve “Cumhuriyet Döneminde İnsan Hakları” biçiminde sınıflandırmıştır. Erol Anar, **İnsan Hakları Tarihi**, Çiviyaçarı Yayınları, İstanbul, 1996, s. 85 vd.; Keza, Münici Kapani de “Kamu Hürriyetleri” başlıklı eserinde “Türkiye’de Kamu Hürriyetlerinin Gelişmesi” başlıklı bölümü “Osmanlı İmparatorluğunda” ve Cumhuriyet Türkiyesinde” biçiminde sınıflandırmış ve Osmanlı döneminde insan haklarının Tanzimat’a kadarki gelişimini “İnsan Hakları ve Hürriyet Kavramının İslam Felsefesinde Yeri” kapsamında ele almıştır. Münici Kapani, **Kamu Hürriyetleri**, Ajans Türk Matbaası, Ankara, 1964, s. 64 vd.

belli bir hak kategorisine dair (akademik özgürlük, ifade özgürlüğü veya işkence yasağı hakkı gibi) derinlikli bir tarihsel çalışma yapılmasının temelleri en başından yok edilmiştir.

Ancak her ne kadar böylesi sınırlılıklarla malul olursa da eldeki verilere dayalı olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun modernleşme süreci ile Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ve sonrasındaki *resmî tarihsel uğraklar* insan haklarının bir kavram ve norm olarak geçirdiği evrime dair -sosyal etkilerinin kapsamlı analizi haricinde- aşağı yukarı ipuçları içermektedir. Bu konuyu Türkiye bağlamında “tartışan” çalışmalar, esasen 20. yüzyılda isme ve cisme kavuşmuş insan haklarının nüvelerini 19. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nda gözlemlemektedirler.

Osmanlı-Türkiye insan hakları gelişimi konusunun sözü edildiği biçimde ele alınması ise -o dönemin akademideki yansımalarının izlenmesi son derece güç olmakla birlikte- üniversitelerde verilen “amme hukuku, anayasa hukuku veya siyasal bilimler” derslerindeki *resmî tarihsel uğraklar* olarak kabul gören Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı ve Kanuni Esasi çerçevesine hapsolmasına kaynaklık etmiştir.

Böyle bir çerçeve içerisinde, insan haklarının gelişimi -*özellikle temel haklar ve özgürlükler, yani insan haklarının pozitif hukuka aktarılmış boyutu göz önünde bulundurulduğunda*- genellikle Tanzimat Fermanı'ndaki kimi hükümlerin tabii hukukun pozitif hukuka da girmiş olduğu ve çağdaş anayasaların “amme hakları” ve “esas haklar” gibi kısımlarının bu felsefenin etkisiyle yazıldığı belirtilip Tanzimat Fermanı'nın da bunlar arasında sayılabileceği ileri sürülerek 1839'dan itibaren ele alınmaktadır.³ Bülent Tanör'ün ifadesiyle Tanzimat, “hak ve özgürlükler bakımından eksik ama derli toplu ilk Osmanlı listesini getirmektedir.”⁴ Dolayısıyla “Türkiye’de insan hakları” konusunun başlangıç tarihi uzun yirminci yüzyıl da denebilecek bir tarihsel momentin ilk durağı olarak kabul edilen 1839 tarihine sabitlenmektedir ve üniversitelerde insan hakları meselesi bu minvalde işlenmektedir: Tohumlarının Avrupa’daki gelişmelerden etkilenerek fakat düşünsel ve felsefi arka planı zayıf bir nitelik arz ederek atıldığı Tanzimat Fermanı'na. Modernleşme sürecinin diğer resmî uğrağı, 1856 yılında ilan edilen Islahat Fermanı da dini ve milli topluluklar arasındaki ayrımları ortadan kaldırmaya yönelik hükümleri nedeniyle Türkiye’de insan haklarının gelişimine katkı sağlayan bir diğer önemli belge olarak nitelendirilmektedir. Özellikle Türkiye’de modern azınlıklar kavramının ve hukuksal güvencelerin öncülü olarak da kabul

³ Yavuz Abadan, “Tanzimat Fermanı'nın Tahlili”, **Tanzimat**, I. Cilt, MEB Yayınları, İstanbul, 1999, s.52.

⁴ Bülent Tanör, **Osmanlı Türkiye Anayasal Gelişmeleri**, 10. Baskı, YKY Yayınları, İstanbul, 2004, s.89.

edilen bu belgenin amacı esasen “Müslüman olmayan uyruklara Müslümanlarla her yönden eşitlik sağlamaktı[r].”⁵ Kolektif haklar savunusunun da ilk örneği olarak kabul edilebilecek Islahat Fermanı, ulusların kendi kaderini tayin hakkının ilk aşaması olarak “Hristiyan milletlerin bağımsızlık bildirisi”⁶ olarak dahi değerlendirilmiştir. O halde Tanzimat ile birlikte ele alındığında ardıl insan hakları deklarasyonları biçiminde nitelendirilebilecek bu iki belgenin Türkiye-Osmanlı insan hakları tarihinin, dolayısıyla akademide izleri aranan insan haklarının da olmazsa olmaz evreleri olarak kabul gördüğü ifade edilebilir.

1876 yılında kabul edilen Kanuni Esasi ise bu konuda ilk anayasal referans olarak gösterilen ve insan haklarının sınırlı da olsa Batı standartlarını örnek aldığı teşkilatı esasiye olması bakımından bir temel özelliği taşımaktadır; sınırlılıklarına rağmen birçok hakkın Batı standartlarını örnek alarak anayasal güvencelere kavuşturulduğu ifade edilen ilk ve en önemli belgedir. Haklar ve özgürlükler ile yargısal güvenceler konusunda birçok hükme sahip bu anayasa, bir yandan söz konusu özgürlükleri resmen güvence altına alırken diğer yandan sınırlarını son derece güçlü bir biçimde çizerek, insan hakları rejimini bağımsız bir haklar kataloğu biçiminde ele almayı imkansızlaştıracak bir hikmet-i hükümet anlayışı ile “padişahın ve hükümetin emniyeti, bekası” gerekçeleriyle “askıya alma” yetkileri barındırmıştır. Dolayısıyla ilk anayasada, din özgürlüğünden kişi özgürlüğüne, mülkiyet hakkından basın özgürlüğüne, işkence yasağından eğitim özgürlüğüne dek geniş bir yelpazede hak ve özgürlüğe yer verilmekle beraber bunların hemen tümünün “hükümetin emniyetinin ihlal edildiği (md. 113)” kanaatine varıldığında askıya alınacağı açıkça hükme bağlanmıştır. Ancak ne olursa olsun literatür, 1876 Anayasası’nı temel haklar ve özgürlükler bakımından -kâğıt üzerinde kalsa dahi- 1924 Anayasası’ndan ileri görmektedir.

1876 Anayasası’ndan sonra gelen İstibdat Dönemi’nin (1878-1908) insan hakları tarihinde yeri yoktur; zira bu dönem “iki kişinin dahi yan yana gelmesi”ni bir rejim sorunu olarak gören sarayın baskıyı son derece artırdığı ve hak ve özgürlükleri hem kâğıt üzerinde hem de uygulamada sonlandırdığı bir dönemdir. İnsan haklarının sosyal hayatın her alanında askıya alındığı bu dönem akademi ve insan hakları açısından da bir kara deliktir. 1909’dan sonraki anayasa değişiklikleri ve sosyal-siyasal yaşamdaki serbestleşme akademiye de etkilemiş ve insan haklarının “resmî” kavranışı tekrar müfredata girmiştir.

⁵ *Ibid.*, s. 96.

⁶ *Ibid.*, s. 97.

Bu konuda kayıtlı bilginin de yetersiz olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Ancak Cem Eroğul'un Mülkiye'de insan haklarının gelişimine dair gerçekleştirdiği çalışmada verdiği bilgiler (sözü geçen resmî tarihsel izleği takip etse de) hem Mülkiye'nin hem diğer üniversitelerin insan hakları meselesine yaklaşımı üzerine fikir verir niteliktedir:

Mülkiye'de insan hakları düşüncesine ve eğitimine karşı ilginin kökleri çok derinlere uzanmaktadır. Gerçekten de ilk Anayasa Hukuku dersi, 1. Meşrutiyet'in ilanını izleyen yılda, yani 1877'de okutulmaya başlanmıştır. Bilindiği gibi, özellikle XIX. yüzyılda, anayasacılık hareketi özgürlükler için savaşımın önde gelen araçlarından biri olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu, bu genel kuralın dışında kalmamıştır. Kanun-u Esasi'yi ilan etmek de savunmak da, okutmak da, özgürlükçü eylemler olmuştur. 1879'de anayasanın II. Abdülhamit tarafından rafa kaldırılması, Mülkiye'deki Anayasa Hukuku dersinin de programdan çıkarılmasına neden oluyor. Gerçi 1891'de bu dersin adını programda yeniden görüyoruz ama artık özgürlükçü düşüncenin bir parçası olarak değil, gelenekçi din eğitimi içinde boğulmuş, düzen savunucusu bir öğretimin ögesi olmuş bir durumda. Anayasa Hukuku dersinin gerçek başlangıcı, II. Meşrutiyet. Hürriyet'in ilanını izleyen yılda, yani 1909'da Mülkiye'de artık hiç vazgeçilmeyecek bir ders olarak Anayasa Hukuku okutulmaya başlanıyor.⁷

Cumhuriyetin kuruluş dönemindeki insan hakları gelişimi ise yukarıdaki perspektife bağlı kalınarak tek partili rejim ve 1924 Anayasası çerçevesinde ele alınmaktadır; yeni rejim, hak ve özgürlükler açısından anayasanın öngördüğünden farklı ve baskıcı bir tablo yaratmıştır. “Türk devrimi”nin ihtiyaçları öne sürülerek Sıkıyönetim ve İstiklal Mahkemeleri⁸ ya da resmî ve/veya fiili uygulamalar aracılığıyla hak ve özgürlük mefhumları hiçe sayılmıştır: Yaşam hakkının güvencesiz olması, çalışma hayatının korporatist niteliği ve angarya yasağının her anlamda ihlali, zorunlu yerleştirme ve yer değiştirme siyasetinin uygulanması, basın üzerindeki tekel ve baskılar, laisizmin radikal, yer yer fanatik bir biçimde yorumlanması aracılığıyla dinsel özgürlüklerin kısıtlanması, düşünce suçları, kolektif hakların reddi (soykırıma varan toplu öldürmeler), siyasal katılım haklarının minimuma indirilmesi, güçler birliği ve yargı bağımsızlığı sorunu, modern ve gelişmekte olan birçok hak biçiminin yok edildiğinin göstergeleridir. Böylesi bir dönemde insan haklarının akademide yer alması pek mümkün görünmemektedir. 1933 üniversite “reformu”, “devrim yasaları ve ihtiyaçları, üniversite müfredatının gerici niteliği, kadronun ataleti, eğitimin Avrupa standartları ile yarışmaması vb.” ile gerekçelendirilmiş olsa da Türk Tarih Tezi'nin desteklenmesi yönündeki tepeden inmece baskılara ve müdahalelere mesafeli duran hocaların tasfiyesi ile

⁷ Cem Eroğul, “Mülkiye'de Yeni Bir Enstitü: İnsan Hakları Merkezi”, *AÜSBF Dergisi*, Cilt 3(3), 1978, s. 49.

⁸ Hüsnü Öndül, “Adil Yargılanma ve Savunma Hakkı başlığı içerisinde ‘İstiklal Mahkemeleri Yargılamaları’, ‘1938 Harp Okulu ve Nazım Hikmet’, ‘Dünden Bugüne Satır Baş Hukuku Sonuçları: 1925-38 Yargılamalarından Genel Sonuçlar’”, *İnsan Hakları yazıları*, Ç Yayınları, Ankara, 1997, s. 36-48. Türkiye'nin insan hakları siciline dair genel bir eleştirel hukuk panoraması için çalışmanın tümüne bakınız.

sonuçlanmış, akademik özgürlük ihlal edilerek “reform”un kendisi insan haklarının bizatihi konusu haline gelmiştir.⁹ Bu süreç tek partili dönemin sona erdiği 1945 tarihine kadar devam etmiş ve insan hakları konusundaki uygulamalar resmî belgelerin öngördüğünün aksine son derece olumsuz bir seyir izlemiştir.

O halde bu uzun dönem için şu söylenebilir: İnsan hakları konusundaki bu tip bir *resmî ölçüt*, insan haklarının yüzyılı aşkın bir süre sosyal, siyasal, felsefi, kültürel ve/veya bilimsel anlamda bir özgürlük sorunu olarak ele alınmaktansa Batılılaşmanın görüngüsel bir imgesi olarak salt hukuksal bir perspektife dayandırıldığı, sosyal ve bilimsel bir kaygının neticesinde sorunsal halini almış bir mefhum olmadığına göstergesidir. 20. yüzyıl Osmanlısında insan hakları üzerine derinlikli çalışmaların ve düşün akımlarının oluşmadığı bir gerçektir;¹⁰ ancak Osmanlı ve insan hakları başlığının genel geçer literatürde yalnızca bir temel haklar sorunu olarak irdelenip, üstelik bu hakların uygulanıp uygulanmadığına dair enikonu bir değerlendirme yapılmaksızın kuramsal bir arka plana dayandırmak yerine resmî belgeler kronolojisine başvurulması söz konusu tarihselliğin son derece yüzeysel ve eksik ele alındığının göstergesidir. Osmanlı-Türkiye insan hakları tarihinin gelişimi, insan haklarının çeşitli dallarına dair daha derinlikli ve incelikli çalışmaların gerçekleşmeye başladığı ve akademinin de bu çerçevede yol aldığı tek parti rejiminin sona ermesi ve yeni dünya düzenini ilan eden Birleşmiş Milletler Örgütü’nün kurulması ile hayata geçmiştir. Dönemin temel yükseköğretim kurumları olan Mektebi Mülkiye, Mektebi Sultani, Darülfünun veya İstanbul Üniversitesi’nin¹¹ insan hakları konusundaki çalışmaları, her daim sınırlı düzeyde kalmıştır. İnsan haklarının hem sosyal-siyasal hem de akademik alanda esas Türkiye serüveni, çok partili hayata geçiş ile birlikte oluşmaya başlayan *sivil toplumun*, buna bağlı olarak yeşeren *insan hakları aktivizminin* ve yeni siyasal katılımın *akademi* ile el ele giden birlikteliğinde yatmaktadır.

2. BM Üyeliği, Sivil Toplumun Oluşumu ve İnsan Hakları ile Akademinin Tanışması

Türkiye’de insan hakları konusunda hem aktif hem de akademik örgütlenme girişimleri, ilk olarak II. Dünya Savaşı yıllarında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nde Prof. Dr. Ali Fuat Başgil’in “insan hakları merkezi” benzeri bir oluşum kurması ile başlamaktadır. Bu merkez, dernek biçiminde oluşturulmuş bir kuruluş olmaksızın insan hakları alanında

⁹ Bkz. Nurşen Mazıcı, “Öncesi ve Sonrasıyla 1933 Üniversite Reformu”, **Birikim Dergisi**, Sayı 76, Ağustos 1995.

¹⁰ A. Mumcu, **op.cit.**, s. 176.

¹¹ Taner Timur, **Toplumsal Değişme ve Üniversiteler**, İmge Yayınları, Ankara, 2000, s. 81 vd.

çalışmalar yürüten fakülte içinde kurulmuş bir birimdir. Ömrü kısa süren bu merkez insan hakları ile ilgili bir kitapçık hazırlayarak bu konudaki “misyon”unu yerine getirmiştir.¹² II. Dünya Savaşı sonrasında ise 15 Ağustos 1945 tarihinde Birleşmiş Milletler Antlaşması’nı onaylayan Türkiye, çok partili sisteme de geçerek tarihinde yeni bir sayfa açmıştır. BM Antlaşması’nın onaylanmasına ilişkin TBMM görüşmelerinde BM Antlaşması’nın “Başlangıç” bölümünde ve madde 1/3 hükmünde yeni dünya düzeninin temelini oluşturacağı öngörülmüş olan “insan hakları” kavramına değinilmiştir. Dışişleri Komisyonu adına konuşan Ağrı Milletvekili Rıfki Refik Pasin yaptığı konuşmasında şunları ifade etmiştir:

Elimizdeki vesika birçok bakımlardan Milletler Cemiyeti misakına nazaran önemli ilerlemeler kaydetmektedir. Bilhassa insan haklarının en geniş ölçüde tanınması, sosyal ve ekonomik sahalarda milletlerin birbirlerine yardımları gibi hususlarda yeni antlaşmanın ihtiva ettiği hükümler takdirle karşılanmaya değerdir.

Eskişehir Milletvekili Yavuz Abadan ise BM Antlaşması’nın üç esasta toplanabilecek ilkelerinden birinin, “insan haklarının ve ana hürriyetleri gerçekleştirecek liberal sosyal esaslara dayanan demokratik bir hayat çerçevesi içinde her alanda işbirliği” olduğunu dile getirmiştir. İzmir Milletvekili Cemil Birsel ise “dünyada devamlı barış ve güvenliğin kurulması açısından insan haklarına saygının gerekliliği”ne değinmiştir.¹³ Bu üç ismin *ortak özelliği* milletvekili olmalarının yanı sıra *eğitmen/akademisyen* kimlikleri ile ön plana çıkmış kimseler olmalarıdır. Dolayısıyla sembolik bir anlam da taşıyan bu isimler ve gerçekleştirdikleri konuşmalar, insan hakları ve akademi arasında kurulmaya yüz tutmuş olan ilişkinin de ilk önemli adımlarıdır.

BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi tarafından 1946 yılında kurulan İnsan Hakları Komisyonu, Türkiye kamuoyunda yankı uyandırmıştır. Komisyon’un kurulmasının üzerine BM Genel Kurulu’nun üyelerine yaptığı “BM’ye üye devletler ülkeleri dâhilinde kurulması arzu edilen ve onlar ile insan hakları komisyonunun işlerini ilerletmekte işbirliği yapacak olan haberleşme grupları ve veya mahalli insan hakları komiteleri kurulması işini ele almaya davet edilirler...” biçimindeki çağrısı hem dernekleşmenin hem de akademik alandaki çalışmaların başlangıç sinyali olarak kabul edilmektedir. Kısacası BM üyeliğinin, Türkiye’de insan hakları alanına dair özel bir ilginin uyanmasına kaynaklık ettiği ve bu ilginin hem sivil toplum hem de akademi alanında bir yeni çağı imlediği iddia edilebilir.

¹² Nevzat Helvacı, **Karanlıkta Yol Aramak**, İmge Yayınları, Ankara, 2013, s. 149.

¹³ Rona Aybay, **İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve Türkiye (1945-1948)**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2016, s.78-79.

Söz konusu atılımların kiminin özerk, kiminin ise “devletçe teşvik olunan ve desteklenen” girişimler olduğu söylenmelidir. Bu konudaki ilk adım, savaş yıllarında insan hakları merkezi kuran Prof. Dr. Ali Fuat Başgil’in öncülük ettiği hükümet dışı bir örgüt olan “İnsan Haklarını Müdafaa Cemiyeti”dir. Yaklaşık bir yıl içinde kapatılarak Başgil tarafından Demokrat Parti’yi desteklemek üzere 1947 yılında kurulan “Hür Fikirleri Yayma Derneği”ne dönüştürülmüş ve “devlet güdümlü” bir kuruluş olarak bağımlı faaliyet sürdürmüştür.¹⁴ Ancak bu ilk adım insan hakları alanında iki önemli kuruluşun da emsalini teşkil etmiştir: 1946 yılında kurulan Ankara’daki “İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetlerini Sağlama ve Koruma Türk Grubu”, diğeri ise İstanbul’da kurulan dernek statüsündeki “İnsan Hakları Cemiyeti”dir.¹⁵ Türk Grubu’nun çıkardığı *İnsan Hakları Yıllığı* adlı çalışmada bu girişimin devlet tarafından İstanbul’da kurulan İnsan Hakları Cemiyeti’ne karşı hükümet destekli olarak kurulduğu iddia edilmektedir.¹⁶ Grubun bünyesinde İstanbul Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Sıddık Sami Onar, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Zeki Mesut Alsan ve aynı fakülteden Prof. Dr. Baha Kantar gibi akademik isimlerin olması dikkat çekicidir. Devlet destekli olmasına rağmen “BM amaç ve prensipleri uğrunda çalışmaları kolaylaştırıp yaymak, insan haklarını sağlama ve koruma yolundaki faaliyetlere Türkiye içerisinde ön ayak olmak”¹⁷ şiarlı faaliyet sahasına dair bir dizi karar alan ve 1947-1951 yılları arasında *İnsan Hakları* isimli bir de dergi çıkaran Türk Grubu, bu dergide Rona Aybay’ın ifadeleriyle “Türk akademik yaşamında insan hakları alanının ilk nitelikli makaleleri[ni] yayınlamıştır.” Üstelik sözü edilen İnsan Hakları Yıllığı ve İnsan Hakları Dergisi’nde makaleleri yayınlanan üniversite öğretim üyeleri, insan hakları ile ilgili çalışmalarda Dışişleri Bakanlığı’na akademik destek sağlamışlardır.¹⁸

II. Dünya Savaşı’nı izleyen yıllarda akademi ve insan hakları arasındaki ilişki kısmen de olsa üniversitelerde de kendini göstermeye başlamıştır. Eroğul bu dönemi şöyle ifade etmektedir:

Anayasa Hukuku öğretimi ile özgürlükçü hareket arasındaki...bağ, özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra yeniden belirgin duruma gelmiştir. Anayasa Hukuku dersi içinde, özgürlükler konusuna daha da büyük bir önem verilmeye başlanmıştır. Nihayet, Demokrat Parti iktidarının sertleşmeye doğru dönüm yılı sayılabilecek 1955'te, yeni bir

¹⁴ Anar, *op.cit.*, s. 163.

¹⁵ *Ibid.*, s. 164-165.

¹⁶ **İnsan Hakları Yıllığı**, BM İnsan Haklarını Koruma ve Ana Hürriyetlerini Sağlama ve Koruma Türk Grubu Yayını, Ankara, 1954. Rona Aybay, hem bu yıllığın önsözündeki bilgilerden hem de Grubu kuran ekibin siyasi temayüllerinden dolayı bu girişimi “devlet veya hükümet destekli” olarak nitelendirmiştir. Rona Aybay, *op.cit.*, s. 70-71.

¹⁷ Anar, *op.cit.*, s. 164.

¹⁸ *Ibid.*, s. 72.

yönetmelik yapılmış ve [Mülkiye’de] "Amme Hürriyetleri" adı altında ayrı bir ders konmuştur. 1956-57 yılında bu dersin hem lisans, hem de doktora düzeylerinde okutulmaya başlandığını görüyoruz. Yine o yıllarda, Mülkiye’de her yıl yapılan lisans seminerlerinden birinin mutlaka insan haklarına ayrılması geleneği yerleşmeye başlıyor.¹⁹

Böylesi bir atmosferde temelleri atılan insan hakları, sivil toplum ve akademi ilişkisi akademik üretim kısmının daha zayıf, akademisyenlerin içerisinde bulunduğu sivil toplum ayağının ise görece daha güçlü ve hareketli olduğu bir başlangıç dönemi yaşamıştır. Sivil toplum kesiminde gerçekleştirilen yayınların büyük bir kısmı ise ya BM’nin ve BM üyelerinin insan hakları misyonunu ya da insan haklarının geçmişten günümüze seyrettiği düşünsel-tarihsel aşamaları konu almaktadır. 10 Aralık 1948 tarihinde kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ile sıçrama yapması beklenen insan hakları çalışmaları, gerçek etkisini 1961 Anayasası sonrasında kaleme alınmaya başlanan çalışmalar ile hissettirmiştir. Bunun gerekçeleri olarak Soğuk Savaş dengeleri, Demokrat Parti döneminin baskıcı karakteri ve insan haklarının hem sivil toplum hem de akademi nezdinde henüz bir *şiar* olarak benimsenmemesi gösterilebilir. 1961 Anayasası’nın hak ve özgürlükler açısından kaynaklık ettiği serbestliğin, özellikle klasik haklar, sosyal haklar ve siyasi haklar konusunda çizilen gelişkin ve uygulanabilir çerçeve, toplumsal alanın hemen her alanında gözle görülür bir ferahlamaya neden olduğu iddia edilebilir.

3. 1960-1980 Arası İnsan Hakları-Akademi İlişkisinin İnşası

1961 Anayasası sonrasında yürütme erkinin sınırlandırılması amacıyla genişletilmek istenen sivil toplum ve temel hak ve özgürlükler alanı, insan haklarının akademi de dâhil birçok mecrada yeşermesine neden olmuştur. Bunun ilk örneği Prof. Dr. Mehmet Ali Aybar tarafından 1962 yılında kurulan “Temel Hakları Yaşatma Derneği”dir. 1946 yılında Hasan Ali Yücel’in talimatı ile görevinden uzaklaştırılan Aybar sonraki hayatını insan hakları ve özgürlükler alanına adanmıştır. 1947 yılında *Zincirli Hürriyet* isimli siyasi bir gazete çıkarmaya başlamış ancak bu gazetenin matbaası basılarak yayınlarına son verilmiştir.

Üniversitelerde ise insan hakları konusundaki farkındalık gitgide artış göstermiştir. Sivil toplum alanında yaşanan sol ve özgürlükçü iklim, dünyadaki gelişmelere paralel olarak

¹⁹ Eroğul, *op.cit.*, s. 50.

etkisini artırmış, devletin onayladığı insan hakları sözleşmeleri bu konudaki çalışmaların da hız kazanmasına yol açmıştır. 1953 yılında yürürlüğe giren Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne dair ilgi ancak ve ancak 1960'larda doğmuştur. Ayrıca ikiz sözleşmeler olarak anılan Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nin (1966) kabul edilmesi üniversitede insan hakları alanında verilen derslerin müfredatında da değişikliklere gidilmesine yol açmıştır. Anayasa hukuku derslerinde hak ve özgürlükler ağırlık kazanmış, siyasal bilgiler ve hukuk fakültelerinden insan haklarının uluslararası alanda korunmasına dair konu başlıkları ve dersler yer almaya başlamıştır. Daha önce görülmemiş biçimde insan haklarına yönelik bir akademik üretimin gerçekleşmeye yüz tuttuğu, üniversite dergilerinde hemen her sayıda bir veya birkaç tane insan haklarına dair makalenin yayımlandığı görülmektedir. İnsan haklarının uluslararası alanda korunmasından²⁰ hukuk devleti ilkesine,²¹ İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin kuruluş yıldönümüne dair analizlerden²² dernek kurma özgürlüğüne,²³ (nadir de olsa) kadınların siyasal haklarından²⁴ kuramsal tartışmalara uzanan bir alanda.

Ancak bu noktada şunu belirtmek gerekir ki insan haklarına dair sözü edilen çalışmalar, rejimin “hassas” olarak adlandırdığı, “rejim sorunu” haline getirdiği ve kriminalize ettiği konulara mesafesini korumuştur: Ermeni sorunu, Kürt sorunu, işkence yasağı gibi. Çalışmalarda o güne kadar gerçekleştirilen kitlesel katliamlar, pogromlar, grup haklarına yönelik ihlaller vb. konulara rastlanmamaktadır. Bu sakinimli tutuma aykırılık teşkil eden en önemli örnek, İsmail Beşikçi'nin Kürt sorunu üzerine gerçekleştirdiği çalışmalar,²⁵ bu nedenle üniversiteden uzaklaştırılması ve cezaevine konulmasıdır. İnsan hakları çalışmalarının üniversiteye girdiği bir dönemde Beşikçi'nin üniversiteden uzaklaştırılması hem akademik özgürlüğün hem düşün özgürlüğünün hem de insan hakları alanının bizatihi kendisine yönelik gerçekleştirilmiş bir saldırı ve ihlal olarak değerlendirilmelidir. Üstelik böylesi önemli bir tasfiye, “Türkiye’de üniversite tasfiyeleri” üzerine kaleme alınan onlarca çalışma içerisinde adı geçmeyen, görmezden gelinen *biricik* vakadır. Her defasında tüketici bir biçimde sayılan

²⁰ Fikret Arık, “İnsan Haklarının Milletlerarası Korunması: Avrupa İnsan Hakları Çerçevesinde”, **AÜSBF Dergisi**, 15(4), 1960, s. 113-150.

²¹ Tahsin Bekir Balta ve Hüseyin Nail Kubalı, “Türkiye’de Hukuk Devleti Anlayışı”, **AÜSBF Dergisi**, 15(3), 1960, s. 1-10.

²² Recai Okandan, “İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 14. Yıldönümünde Türkiye”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, 28 (3-4), 1962, 563-568

²³ İlhan Akın, “Dernek Kurma Özgürlüğü”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, 32(2-4), 1966, s. 474-486.

²⁴ Az rastlanan bir hak alanı olarak kadın haklarına dair çalışmalar bu dönemde gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Bkz. Bülent Daver, “Kadınların Siyasal Hakları”, **AÜSBF Dergisi**, 23(4), 1968, 121-130.

²⁵ İsmail Beşikçi'nin tüm eserleri için bkz. <https://ismailbesikcivakfi.org/>

1933 Darülfünun ve 1948 DTCF tasfiyelerinin, 27 Mayıs 147'ler vakasının, 12 Eylül sonrası 1402'liklerin arasında Beşikçi'nin göz göre göre üniversiteden atılması ve cezaevine konulması anılmamaktadır. Bu tutumun sahipleri arasında Türkiye akademisinin en kıdemli hocaları da bulunmaktadır.²⁶ Dolayısıyla insan hakları alanında gerçekleştirilen akademik çalışmaların da sınırının belli bir "sözleşme"²⁷ veya *resmî ideoloji* tarafından koşullandırıldığı söylenebilir.²⁸

12 Mart 1971 tarihli muhtıranın sosyal-siyasal hayata ve üniversitelere vurduğu darbe oldukça yıkıcıdır. Bu dönemde kurumsal özerklik ve akademik özgürlük hızla ve keskin bir biçimde ortadan kaldırılmıştır. Bu yıkıcı süreç, 1973 seçimlerinden sonra gelen normalleşme dönemi yaşamış ve üniversitelerde görece bir toparlanma iradesi baş göstermiştir. Otoriter dönemlerden sonra gelen demokratikleşme dönemlerinin genellikle insan hakları konusundaki hassasiyeti artırdığı bir gerçektir ve 1970'ler bu gerçeğin tekrar doğrulandığı tarihlerdir. Zira 1970'li yıllarda da her türlü baskıya rağmen insan hakları-akademi ilişkisi benzer bir ivme ile yoluna devam etmiş, hatta kurumsal olarak daha kalıcı gelişmelerin yaşandığı yıllar olarak tarihe geçmiştir. İnsan hakları eğitiminin hem ders içeriklerinde hem de bağımsız olarak kazandığı ağırlık dikkate değerdir. Örneğin İstanbul'da çeşitli fakültelerde dersler veren Prof. Dr. Server Tanilli, müfredatının önemli bir kısmını insan haklarına ayırmış, dersleri yalnızca o fakültelerin öğrencileri tarafından değil diğer fakültelerin, üniversitelerin ve hatta üniversite dışı kimselerin ilgisine mazhar olmuştur.²⁹

Bu tarihler, insan hakları çalışmalarının gelişkinlik düzeylerinin daha da arttığı, yalnızca süreli yayınların değil telifli eserlerin, kitapların da yayınlandığı dönemlerdir. Hocalar üniversitelerin matbaalarından ve hak temelli çalışmalara yer veren yayınevlerinden çıkardıkları insan hakları kitapları ile bu alanda bir külliyyatın oluşmasına da ön ayak teşkil etmişlerdir.³⁰ 1975 yılından itibaren özellikle Mülkiye'deki çok önemli atılımlar, akademide

²⁶ Yakın tarihli bir örnek olarak Korkut Boratav'ın 15 Temmuz darbe girişimi sonrası (19.02.2017) Birgün Gazetesi'nde kaleme aldığı üniversite tasfiyeleri hakkındaki yazısı verilebilir. Bkz. Korkut Boratav, "Üniversite Tasfiyeleri: Geçmişten Bugüne", <https://www.birgun.net/haber-detay/universite-tasfiyeleri-gecmisten-bugune-147393.html> Söz konusu görmezden gelme haline dair bir diğer önemli örnek de Taner Timur'un toplumsal değişme ve üniversiteler üzerine kaleme aldığı ve Türkiye'ye ait bir bölümün de bulunduğu çalışmadır. Timur, **op.cit.**

²⁷ Bkz. Barış Ünlü, **Türklük Sözleşmesi**, Dipnot Yayınevi, Ankara, 2018.

²⁸ Bkz. Ozan Değer, "İsmail Beşikçi ve Hakikat", **Diyalog Dergisi**, Sayı 8, 2011, s. 77-80.

²⁹ Server Tanilli bu denli ilgi gören derslerinin içerikleri gerekçe gösterilerek komünizm propagandası yaptığı iddiasıyla yıllarca Devlet Güvenlik Mahkemelerinde yargılanmıştır. 1978 yılında bir silahlı saldırıya uğrayarak hayatının geri kalan dönemini felçli geçirmiştir.

³⁰ Bkz. Tuncer Karamustafaoğlu, **Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1970.; Niyazi Öktem, **Özgürlük Sorunu ve Hukuk**, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul, 1978.; Deniz Baykal, **Siyasal Katılma: Bir Davranış İncelemesi**, AÜSBF Yayınları, Ankara, 1970.; Ayferi Göze, **Sosyal Devlet Sistemi**,

insan hakları çalışmalarının yerleşik hale gelmesine ve kurumsallaşmasına kaynaklık etmiştir. 1976-77 programında, "İnsan Haklarının Uluslararası Korunması" isimli bir doktora dersi, 1977-78 programında ise "Uluslararası Alanda İnsan Hakları" isimli bir lisans dersi okutulmaya başlanmıştır. Yani artık konunun uluslararası boyutlarının, ayrı bir dersi gerektirecek önemde sahiplenildiği dile getirilebilir. İnsan haklarının uluslararası boyutlarına dair bu ilgi öğretim düzeyiyle sınırlı kalmamış, bu alandaki çalışmalar ülke dışındaki faaliyetlere aktif bir katılımı da beraberinde getirmiştir. Örneğin, söz konusu tarihlerde Mülkiye'nin iki öğretim üyesi Prof. Dr. Feyyaz Gölcüklü ile Prof. Dr. Bülent Daver, Avrupa Konseyi çerçevesinde yer alan insan hakları organlarında görev almışlardır. Prof. Gölcüklü, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi yargıçlığı; Prof. Daver ise Avrupa İnsan Hakları Komisyonu üyeliği yapmışlardır.³¹

En nihayetinde, daha önce kurulmuş olan insan hakları birimlerinden veya merkezlerinden farklı olarak yaklaşık kırk sene faaliyet sürdürmüş bir kurum inşa edilmiş ve Prof. Dr. Bahri Savcı başkanlığında 18 Aralık 1978 tarihinde AÜSBF İnsan Hakları Merkezi kurulmuştur. Merkezin ilk büyük faaliyeti de insan hakları eğitiminin Mülkiye'de kazandığı uluslararası boyuta koşturularak, UNESCO ile yürütülen temasların da bir sonucu olarak, insan hakları konusunda bir uluslararası toplantı düzenlemek olmuştur. Nitekim 1979 yılında çok geniş katılımlı "İstanbul İnsan Hakları Uluslararası Toplantısı" düzenlenmiş ve iç ve dış kamuoyunda son derece olumlu etki yaratmıştır. Aynı tarihlerde Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü'nde "İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi" ciddi çalışmalar yürütmeye başlamış, son derece önemli yayınlara imza atmıştır. 1978 yılında Uluslararası Af Örgütü'nün Türkiye Şubesi de insan hakları alanındaki önemli akademik isimlerin öncülüğünde kurulmuştur: Prof. Dr. Mümtaz Soysal, Prof. Dr. Rona Aybay ve Prof. Dr. Münci Kapani.³²

Tüm bu gelişmeler ve kayıt altına alınamamış daha birçok faaliyet, insan hakları ile akademi arasındaki ilişkinin gelişen mahiyeti hakkında önemli bilgiler ve fikirler sunmaktadır. Bu tarihlerden sonrası, insan haklarının 1980 darbesi ile ayaklar altına alındığı ve insan hakları-akademi ilişkisinin inişli çıkışlı, fakat insan haklarında ısrarlı olunmasının tarihidir.

Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1976.; Bülent Tanör, **Anayasa Hukukunda Sosyal Haklar**, May Yayınları, İstanbul 1978.

³¹ Eroğul, **op.cit.**, s. 50.

³² Helvacı, **op.cit.**, s. 150 vd.

4. 1980’i İzleyen Olağan ve Olağanüstü Dönemlerde Akademinin İnsan Hakları Sicili

4.1. 12 Eylül Rejimi ve Sonrası Haklar, Özgürlükler ve Akademi

12 Eylül 1980 darbesi Türkiye’de sonuçları son derece ağır ve uzun vadeli yaşanan bir gelişmedir. 27 Mayıs 1960 darbesi ve 12 Mart 1971 muhtırası da ilk elden insan hakları açısından çok ciddi sorunlar teşkil etmiş olsa da etkileri 1980 darbesi kadar sert, yakıcı, yıkıcı ve uzun vadeli değildir.³³ Zira hem daha önceki müdahalelerin yarattığı sosyal-siyasal etkiler bu denli ağır değildir hem de darbeler sonrası demokratikleşme adımları daha çabuk atılmış, dolayısıyla toplumsal travma ile bir nebze de olsa daha hızlı yüzleşilmiştir. 1980 darbesinin genel anlamda insan haklarına etkisi ise tam aksine çok derindir. Akademik hayat hemen her türden insan hakları ihlalinin ve fiziksel saldırının uzun süreli muhatabı olmuştur. Üniversiteler “YÖK ile zapturapt altına alınarak” 1402’likler ile birlikte insan haklarının üniversitede savunulması ve/veya öğretilmesinin yıllarca mümkün olmadığı bir çölleşme yaşamıştır. Zira darbeyi gerçekleştirenler “1961 anayasasının getirmiş olduğu toplumsal özgürlükler, işçi hakları ve üniversite özerkliği”ni³⁴ gerekçe göstermişler, dolayısıyla bu üç alana yönelmişlerdir. Sonuç son derece vahimdir ve “demokratikleşme” dönemine dek iyileşme gözlemlemek oldukça güçtür.

Akademinin insan hakları ile bağıını koparmak için gösterilen çaba uzun bir dönem başarılı olmuş; hem insan hakları alanında çalışmalar yürüten öğretim elemanları üniversiteden uzaklaştırılmış hem de akademik özgürlük ve ifade özgürlüğü üzerindeki baskılardan kaynaklı olarak insan haklarına dair çalışmaların kaleme alınması neredeyse imkansızlaştırılmıştır. Hatta şunu iddia etmek mümkündür: 1980-81 yıllarında basılan insan hakları üzerine akademik yayınlar³⁵ sonrasında (şeklen demokrasiye 1983 yılında geçilmiş olsa da) yaklaşık 8-9 sene üniversitede dikkate değer bir insan hakları çalışması kaleme alınmamıştır; özellikle de bizatihi yaşanan sosyal-siyasal sorunları ele alan. Her ne kadar teknik hukuk veya genel geçer kuramsal çalışmalara az da olsa rastlamak mümkünse de ülke gündemini ilgilendiren aktüel sorunlara dair çalışmalar hem basın savcılığı hem de genel siyasal atmosfer tarafından denetim altında tutulduğu için ciddi ve nitelikli insan hakları çalışmalarına rastlamak pek

³³ Hamit Bozarslan, **Türkiye Tarihi: İmparatorluktan Günümüze**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s. 315. 1961 ve 1982 Anayasalarının yarattığı insan hakları rejimi, temel haklara yaklaşımlarındaki farkların tartışılması açısından bkz. Bülent Tanör, **İki Anayasa 1961 ve 1982**, XII Levha Kanunları, İstanbul, 2013.

³⁴ **Ibid.**

³⁵ Bkz. Bahri Savcı, **Yaşam Hakkı ve Boyutları**, AÜSBF Yayınları, Ankara, 1980.; Ömer Madra, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Bireysel Başvuru Hakkı**, AÜSBF Yayınları, Ankara, 1981.; Server Tanilli, **Devlet ve Demokrasi**, Say Yayınları, İstanbul, 1981.

mümkün değildir. Keza dersler için de benzer iddiada bulunulabilir: Hem hocaların tasfiyesi hem de her türlü denetim ve sansür mekanizması akademide insan haklarının yer almasını güçleştirmiştir. 1979 yılından beri faaliyet gösteren TODAİE İnsan Hakları Yıllığı ise üniversite dışı bir “akademi” olarak bu alanın istisnalarından biri olarak değerlendirilebilir. Üniversite dergilerinde rastlanmayacak düzeyde niteliksel olarak güçlü ve niceliksel olarak fazla insan hakları çalışması, özellikle insan hakları alanına ilgi duyan öğretim elemanlarının katkılarıyla her yıl yayınlanan bu dergide yer almıştır. TODAİE, 9 Temmuz 2018 tarihinde yayınlanan 703 Sayılı KHK ile kapatılmış, bir devir sona erdirilmiştir.

Bu vahamet 1983 yılında “demokrasi”ye geçilmesi ve askeri rejimin yerini sivil rejime bırakması sonrasında da sürmeye devam etmiştir. Sıkıyönetim dönemine oranla bir esneme söz konusu olsa da sivil rejimin akademi üzerindeki baskısı da askeri rejimi aratmayacak türdendir. Nitekim 1402 uygulaması ve artçıları bu tarihlerle paralel gerçekleştirilmiş ve akademik özgürlüğe vurulan darbe sivil rejimin sürdürdüğü bir uygulama haline gelmiştir. Özellikle sola yönelik tutum, insan hakları ile ilgilenen esas akademik kadronun da tasfiyesini beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla akademide insan hakları, temel hak ve özgürlüklerin anayasadaki hali ve uluslararası alandaki gelişmelerin betimlenmesi biçiminde didaktik bir eğitimin parçası kılınmıştır. İnsan hakları merkezleri çalışmaz hale gelmiş, üniversitelerin süreli yayınlarında insan haklarına dair çalışmalar son derece sınırlı sayıya inmiştir. Hukuk ve siyasal bilimler fakültelerinin dergilerinde yazılan kimi yazılar haricinde insan haklarına dair çalışmalar yok denecek kadar azdır.³⁶ Üniversitede olup da bu konuda çalışma yürüten, telifli eser, kitap yayınlatan öğretim üyesi de yok denecek kadar azdır. İnsan hakları ve mücadelesi, üniversite dışına ve sivil toplum örgütlerine kaymıştır. En önemli örnek 1986 yılında kurulan İnsan Hakları Derneği’dir; kurum çatısı altında birçok üniversite hocası emek vermiştir. İnsan haklarına dair çalışmalar da genellikle üniversite dışında kaleme alınmış, özellikle de yurt dışına giden ihraç edilmiş, istifaya veya emekliliğe zorlanmış öğretim elemanları bu konudaki çalışmalarını demokratik ülkelerde sürdürmüşlerdir.

Bu gidişat 1980’lerin sonlarına doğru dönüşüm geçirmeye başlamıştır. Ülkede istikrarsız, iki yönlü bir yönetim söz konusudur: “Batı”da demokratikleşme adımlarının atılması ile doğuda - 90’ların OHAL dönemlerinin habercisi olan- Kürt sorununa yönelik güvenlik ve şiddet siyaseti. Bu ikilik elbette “Batı”nın hem doğrudan Kürt sorununu hem de insan haklarının

³⁶ Bkz. Oğuz Dönmez, “İnsan Haklarının Milletlerarası Alanda Korunması”, **Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi**, 3(3), 1985, s. 223-285. (Taranan diğer birçok dergide insan haklarına dair son derece sınırlı çalışmaya rastlanmıştır.)

Kürt sorunu üzerinden tartışılması yaklaşımını etkilemiş ve koşullamıştır. Öyle ki akademi çok uzun süre Kürt sorunu yokmuş gibi tutum takınarak Türkiye'nin en büyük meselesi hakkında sessiz kalmıştır. Ancak, en genel manada şu söylenebilir: 80'lerin sonu, askeri rejimin ve ardından gelen sivil yönetimin baskılarının azaldığı, eşzamanlı olarak insan hakları mücadelesinin yükseldiği, liberalleşmenin yaşandığı, dolayısıyla Avrupa Birliği ile ilişkilerin iyileştiği, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin bireysel başvuru hakkının kabul edildiği -ki Türkiye'de insan haklarının sosyal-siyasal alanda, yargıda, sivil toplumda ve elbette akademiye büyük bir ivme ve ağırlık kazanmasının en önemli nedenlerindedir- bir sıçrama yaşandığı yıllardır. 1402'liklerin üniversiteye dönmelerinin yolunun açıldığı,³⁷ üniversitelerde insan haklarına dair makalelerin, tezlerin, kitapların yayınlanmaya başladığı, dolayısıyla görece bir insan hakları duyarlılığının yaşandığı dönem 80'lerin sonuna³⁸ denk gelmektedir.

1990'lar, Türkiye'nin batısında sivil toplumun genişlediği, dernekleşme ve vakıflaşmanın geometrik olarak arttığı, dolayısıyla insan hakları duyarlılığının da hayli geliştiği bir dönemdir. Bu konudaki bilimsel külliyatın oluşmaya başladığı yıllar esasen 90'lı yıllardır. "Hassas" konular ve istisnalar hariç hemen her hak biçimi ve koruma mekanizması üzerine çalışmalar yürütülmeye başlanmıştır. Özel olarak insan haklarına dair derslerin açıldığı, tezlerin yazıldığı, makalelerin ve kitapların yayınlandığı, yalnızca bu alana özgü dergilerin çıkmaya başladığı³⁹ yıllar 90'lardır. 80'lerin sınırlı ve genel kapsamlı çalışmalarının aksine 90'lar, din ve vicdan özgürlüğünden kadın haklarına, çevre hakkından, azınlık haklarına, grev hakkından ölme hakkına, ifade özgürlüğünden işkence yasağına, işçi haklarından ve sosyal haklardan üçüncü kuşak çevre hakkına dek uzanan geniş bir yelpazede çalışmalar yapıldığı, insan hakları kuramının da devreye girerek bu alanın bir ekol olarak yerleşmeye başladığı, yeni insan hakları merkezlerinin kurulduğu, dolayısıyla bu alanda bir patlamanın yaşandığı yıllardır. Nitekim 19.02.1997 tarihinde Ioanna Kuçuradi tarafından kurulan Hacettepe Üniversitesi İnsan Hakları ve Felsefesi Uygulama ve Araştırma Merkezi bunun en önemli

³⁷ **Danıştay İçtihadı Birleştirme Kararı**, 14.4.1988 günlü ve E:1987/2417, K:1988/1286.

³⁸ Bkz. Tekin Akıllıoğlu, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi", **AÜSBF Dergisi**, 44(3), 1989, s. 155-173.; Mehmet Turhan, "Düşünce Özgürlüğü ve 1982 Anayasası", **Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 4(4), 1988, s. 77-117.; Sezer Akarcalı, "Basının Görevleri ve Basın Özgürlüğü", **AÜSBF Dergisi**, 44(1), 1989, s. 266-287. Örn.; Tekin Budak, **İnsan Hakları ve Tutuklama**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1988.; Yakup Akoğuz, **İnsan Hakları ve Birleşmiş Milletler Çerçevesinde Korunması**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1987.; Tayfun Aksoyak, **Avrupa İnsan Hakları Komisyonuna Ferdi Müracaat Hakkı**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1987.; Cengiz Derdiman, **Temel Hak ve Hürriyetlerin Yakalama ve Tutuklama Yoluyla Sınırlandırılması**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1987.

³⁹ Bu dönem, belediyelerin bünyesindeki araştırma merkezlerine kadar genişleyen bir insan hakları çalışmaları kültürü dönemidir. Bkz. Niyazi Öktem, "Temel Hak ve Özgürlüklerden Düşünce ve İnanç Özgürlüğünün Özü" **İnsan Hakları**, İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Hukuk Müşavirliği ve Hukuki Araştırmalar Derneği İstanbul Şubesi, 1995 137-153.

örneklerinden biridir.⁴⁰ Bunun yanı sıra Avrupa insan hakları sistemi üzerine devasa bir literatür oluşmaya başlamıştır; hem sistemin kurumsal özellikleri hem de koruma altına alınan hakların tek tek çalışılmasını da kapsayan son derece gelişkin bir birikim oluşmuştur. Öğretim elemanları ve öğrenciler, insan hakları çalışmaları yürüten yurt dışındaki üniversitelere, enstitülere, konferanslara katılarak bu alanın gelişmesine katkı sağlamaya başlamışlardır. Ezcümle bu dönem, Türkiye’de insan hakları farkındalığının ve bilincinin hakiki bir sıçrama yaptığı dönem olarak nitelendirilmelidir.

Bununla beraber 90’lar, Türkiye’nin doğu ve güneydoğusunda yoğun çatışmaların yaşandığı ve çok ciddi insan hakları ihlallerinin gerçekleştirildiği dönemdir de. Kürt sorununun bir güvenlik sorununa indirgenerek salt şiddet yöntemlerine havale edildiği bu dönem, sözü edilen insan hakları ihlallerini devlet bekası sorununun parçası kılan bir *raison d’Etat* anlayışına yaslanarak sistematikleştirmiştir. Dolayısıyla bu konuda gerçekleştirilen herhangi bir ifade açıklaması, basın faaliyeti ve/veya akademik çalışma ceza tehdidi ile baş başa bırakılmıştır. Kürt sorununa dair devlet şiddeti siyaseti, insan hakları alanında yaşanan söz konusu patlamaya rağmen, üniversitelerde bu konuya dair sessizliği, sakınımı ve imtinayı beraberinde getirmiştir. Nitekim sınırlı sayıdaki çalışma dışındakilerin tümüyle akademi haricinde, bağımsız araştırmacılar, sivil toplum kuruluşları ve çeviri eserler aracılığıyla gerçekleştirildiği iddia edilebilir.⁴¹ Bir diğer “hassas” konu olan Ermeni sorununun da bu dönemde çalışılmaktan imtina edildiği söylenmelidir.⁴² Bunların dışında çocuk hakları az çalışılmış,⁴³ mahpus hakları, ulusların kendi kaderini tayin hakkı, LGBTİ+ hakları, kolektif haklar veya grup hakları, barış hakkı, mülteci hakları, ağır insan hakları ihlalleri olarak nitelendirilen uluslararası suçlar (soykırım suçu, insanlığa karşı suçlar, savaş suçları ve saldırı suçu) gibi kategorilerin ise tüm haklar kataloğu içerisinde diğerlerine nazaran son derece sınırlı sayıda çalışıldığı söylenebilir.

⁴⁰ Merkez, 1999-2000 döneminden itibaren insan hakları tezsiz yüksek lisans, 2004-2005 döneminden itibaren ise insan hakları doktora programı yürütmektedir. www.huam.hacettepe.edu.tr

⁴¹ Bunun önemli örneklerinden kimisi İsmail Beşikçi’nin “akademi-dışı” çalışmaları ve Martin van Brunessen’in Türkçe’ye çevrilen akademik eserleridir. Bir diğer istisna ise Mesut Yeğen’in çalışmalarıdır ki onlar da 90’ların sonlarında yayınlanmaya başlamıştır. Bkz. Mesut Yeğen, **Devlet Söyleminde Kürt Sorunu**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1999.

⁴² Bu konudaki yayınların çoğu devlet tezini destekleyen, bilimsel ölçütler içerisinde değerlendirilmesi oldukça zor çalışmalardır. Bunun dışındaki nitelikli çalışmaların büyük bir kısmı Taner Akçam’ın yurtdışında İngilizce kaleme aldığı çalışmalardır. Bkz. Taner Akçam, **İnsan Hakları ve Ermeni Sorunu: İttihat ve Terakki’den Kurtuluş Savaşına**, 2. Baskı, İmge Yayınevi, 1999, s. 21-22.

⁴³ Sınırlı sayıdaki çalışmalardan ikisi için bkz. Bilgin Tiryakioğlu, **Çocukların Korunmasına İlişkin Milletlerarası Sözleşmeler ve Türk Hukuku**, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1991.; Tekin Akıllıoğlu, **Çocuk Haklarına Dair Sözleşme**, AÜSBF İnsan Hakları Merkezi Yayınları, 1995. (90’lar boyunca bu alanda bir tez çalışmasına rastlanmamıştır.)

4.2. AKP Dönemi İnsan Hakları-Akademi İlişkisinin Serencamı

2000’li yıllar, Kürt sorunu bağlamında ateşkesin ilan edildiği, sivil siyasetin kanallarının zorlandığı ve 2002 yılında muhafazakâr demokrasi “söylemi” ile AKP’nin iktidara geldiği dönemdir. Askeri vesayet ve 1982 anayasası ile hesaplaşacağı, Kürt sorununu çözeceği, militan laisist uygulamaları din ve vicdan özgürlüğü çerçevesinde demokratikleştireceği, ifade özgürlüğü, işkence yasağının ihlali, grup hakları, azınlık hakları, geçmişle yüzleşme gibi meselelerin üzerine gideceği iddialarıyla iktidara gelen ve Sünni İslam’ın belli bir yorumuna dayalı muhafazakâr çerçeveye bağlı kalarak siyaset üreten AKP, “açılım” ve “çözüm” süreçleri ile Kürt sorunu ve genel olarak Türkiye’nin demokratikleşmesine yönelik *görece* cüretkâr politikalar ortaya koyarak devletin özgürlükler üzerindeki geleneksel baskısını “geçmişe oranla” hafifletmiştir. Kopenhag Kriterlerini, AKP’ye halihazırda içkin ilkeler olarak “Ankara Kriterleri” başlığıyla ilan eden hükümet, sözü edilen ilkelerin garantörlüğünde demokratikleşmenin öncülüğünü yapacaklarına dair hedeflerini kamuoyuna duyurmuştur.

Ayrıca AKP’nin ilk döneminde insan haklarına ilişkin önemli uluslararası sözleşmeler onaylanmış, 2004’te Anayasa’nın 90. maddesinde yapılan bir değişiklikle “Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümlerinin esas alın[acağı]” karara bağlanmıştır. Böylelikle insan haklarının evrenselliğinin simgesi kabul edilen bu antlaşmalar, AKP tarafından da aynı nitelikte tanınmıştır. Bu minvalde öne çıkan en önemli adımlar, 2000’de imzalanan BM İkiz Sözleşmelerine 2003 yılında, “savaş zamanında ya da yakın savaş tehdidi durumlarında” işlenen eylemler için ölüm cezası verilebileceğini ve barış zamanında ölüm cezası öngörülemediğini düzenleyen Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne Ek 6 Numaralı Protokol’e 2003 yılında, bu Protokol ile öngörülen istisnayı ortadan kaldıran ve ölüm cezasını her koşulda yasaklayan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne Ek 13 Numaralı Protokol’e 2006 yılında, Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi’nin ölüm cezasının kaldırılmasına ilişkin 2 Numaralı Ek Protokol’üne ise 2006’ta yılında taraf olunmasıdır.⁴⁴

Dolayısıyla bu dönem daha önceleri “hassas” olarak addedilen hemen birçok konunun -AKP tipi muhafazakâr demokrasinin çizdiği sınırlar çerçevesinde- daha açık konuşulmasını, tartışılmasını, bu konular üzerine çalışmaların gerçekleştirilmesini ve yayınlanmasını Türkiye

⁴⁴ *Ibid.*, s. 12.

tarixinin geçmişine oranla serbestleştirmiştir. Kürt sorununun çözümü iddiasıyla atılan adımların genel anlamda ifade özgürlüğü ve akademik özgürlük alanlarını rahatlattığı göz önüne alındığında birçok sosyal-siyasal sorunun ve tabunun tartışmaya açıldığı söylenebilir.⁴⁵ Bu bağlamda 2000'ler Kürt sorunundan kaynaklı olarak özgürce tartışılması engellenen birçok alanda akademik çalışma yollarının açıldığı bir dönemdir. Yalnızca Kürt sorununun ne olduğu üzerine değil anadilde eğitim hakkından⁴⁶ Kürt kadın haklarına,⁴⁷ (Öcalan dâhil) adil yargılanma hakkı veya siyasal katılım hakkından⁴⁸ sinemada Kürt temsillerine,⁴⁹ Kürt edebiyatından⁵⁰ Kürt müziğine,⁵¹ Kürt sorununa özgü ifade özgürlüğünden⁵² Kürt çocuklarına⁵³ Kürt sorunu ile ayrımcılık ilişkisinin sınıf içerikli analizlerine⁵⁴ dek geniş bir skalada ele alınan konu, akademi çatısı altında daha özgürce çalışılmaya başlanmıştır. Kürt sorunu adında dersler açılmış, Kürt dili ve edebiyatı bölümü kurulmuş,⁵⁵ Kürtçe dersler verilmiş,⁵⁶ bu konuda konferanslar düzenlenmeye başlanmıştır. Örneğin, AÜ SBF'de Baskın Oran, 1990'lardan itibaren "Milliyetçilik ve Azınlıklar", "Milliyetçilik, Küreselleşme ve Azınlıklar" ve 2001 yılından itibaren lisans 4. sınıfta yürüttüğü "Uluslararası Güncel Sorunlar" isimli derslerde, yüksek lisans ve doktora programlarında, Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Uygulama ve Araştırma Merkezi'nde (ATAUM) ve (kesintili olarak)

⁴⁵ Örneğin, Türkiye'de Alevilere ve/veya Alevilere yönelik ayrımcılığa dair 2000 yılı sonrasında çok sayıda akademik çalışma yapılmıştır. Tez Merkezi'nde "Alevi" anahtar sözcüğüyle gerçekleştirilen tez taramasında 1990-2000 yılları arasında yedi, 2000-2010 yılları arasında 46, 2010-2018 yılları arasında 81 çalışmaya rastlanmıştır. Halbuki 1980-1990 yılları arasında gerçekleştirilen taramada yalnızca bir çalışma göze çarpmaktadır; ki bu çalışma doğrudan insan hakları disiplini içerisinde değil sosyoloji disiplini içerisinde kaleme alınmıştır. Nükhet Esen, **The Power of the Dedes in Alevi Society in South Western Anatolia**, Boğaziçi Üniversitesi Sosyoloji Bölümü / Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1983.

⁴⁶ Çağla Kubilay, "Türkiye'de Anadillere Yönelik Düzenlemeler ve Kamusal Alan: Anadil ve Resmi Dil Eşitlemesinin Kırılması", **İletişim: Araştırmaları Dergisi**, 2(2), 2004, s. 55-85.

⁴⁷ Handan Çağlayan, **Feminist Perspektiften Kürt Kadın Kimliği Üzerine Niteliksel Bir Araştırma**, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

⁴⁸ Mehmet Turhan, "Avrupa insan hakları sözleşmesi ve siyasi parti kapatma davaları", **AÜSBF Dergisi**, 57(3), 2002, 129-150.

⁴⁹ Devran Çakmak, **2000'li Yıllarda Türk Sinemasında Etnik Kimlik Söylemi: Kürt Kimliğinin Temsilleri**, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü / Sosyoloji Bölümü / Sosyoloji Anabilim Dalı / Genel Sosyoloji ve Metodoloji Bilim Dalı, 2008.

⁵⁰ Ekin Bodur, **Modern Kürt Romanında Bir Kurucu Yazar: Mehmed Uzun**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Karşılaştırmalı Edebiyat Anabilim Dalı, 2009.

⁵¹ Talat Balca Arda, **Politics and Art: The transformation of Kurdish Oppositional Music in Turkey**, Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, 2010.

⁵² Ozan Değer, "AİHS'nin 10. Maddesi Çerçevesinde Şiddet Unsuru İçeren İfade: Güneydoğu Davalarından Örnekler", **AÜSBF Dergisi**, 62(1), 2007, s. 44-64.

⁵³ Haydar Darıcı, **Violence and Freedom: The Politics of Kurdish Children and Youth in Urban Space**, Yüksek Lisans Tezi, Sabancı Üniversitesi, / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Sosyoloji Bölümü / Antropoloji Anabilim Dalı / Sosyoloji Bilim Dalı, 2009.

⁵⁴ Cenk Saraçoğlu, **Şehir, Orta Sınıf ve Kürtler: İnkâr'dan "Tanıyarak Dışlama"ya**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014.

⁵⁵ Mardin Artuklu Üniversitesi Kürt Dili ve Edebiyatı Bölümü. <http://www.artuklu.edu.tr/kurt-dili-ve-edebiyati>

⁵⁶ Bilkent Üniversitesi'ndeki "Kürtçe'ye Giriş" dersi hakkında bir haber için bkz. <https://www.ntv.com.tr/egitim/bilkentte-kurtce-dersi,GAGrHK2sX0eIuugDdRc-tQ>

Dışişleri Bakanlığı'nda, 2000'lerin sonuna dek "Kürt Sorunu" isimli dersler vermiştir. Faruk Alpkaya tarafından açılan "İrk, Ulus, Sınıf: Kürt Sorunu" isimli doktora dersi de kendisinin 2017 yılında 679 Sayılı KHK ile ihraç edilene kadar yürütülmüştür. Bu dersler anabilim dalı, bölüm, fakülte kurulu, senato yönetimlerinden hiçbir engellemeyle karşılaşmadan yıllarca sürdürülmüştür. Dolayısıyla Kürt sorunu kaynaklı insan hakları meselelerinin hemen tümü akademinin ilgi alanı içerisine girmiş ve dolayısıyla önemli bir kırılma yaşanmıştır.

Bu konu Türkiye'nin demokratikleşmesi önündeki en önemli sorun olduğu için söz konusu serbestleşme daha önce çalışıl(a)mayan veya farkındalığı zayıf olunan meselelerin de akademi çerçevesinde çalışılmasının önünü açmıştır. 1990'ların sonundan itibaren Ankara'daki insan hakları merkezlerini takiben kimi büyük ilde, üniversite bünyesinde insan hakları merkezleri kurularak bu konuda kayda değer çalışmalar yürütülmeye başlanmıştır: i. İstanbul Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi, Maltepe Üniversitesi İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi, Marmara Üniversitesi İnsan Hakları Uygulama ve Araştırma Merkezi, Koç Üniversitesi Küresel Kamu Hukuku Merkezi (KÜREMER); (İstanbul), ii. Selçuk Üniversitesi İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi (Konya).⁵⁷ Söz konusu merkezlerde gerçekleştirilen çalışmalar ve konferanslar, yürütülen dersler ve tezler akademide insan hakları çalışmalarının ve kültürünün köklenmesi çabalarının kayda değer örnekleridir ve çalışmaların hızlandığı dönem, sözü edilen serbestleşme dönemine denk gelmektedir. Her ne kadar sınırlı sayıda merkezden söz edilse de bu dönem insan haklarının kendine özgü, özerk bir çalışma alanı olarak kabul edilip inşa olunma sürecinin önemli aşamaları olarak değerlendirilebilir; ki bu merkezlerde, teorik birikime katkının yanı sıra özellikle Türkiye'deki temel insan hakları sorunlarına yönelik çalışmaların yürütüldüğü göz önünde bulundurulursa sözü geçen merkezlerin hem hakikati bilme, anlama çabası hem de pratik sorunlara çözüm üretme sahaları olarak kilit misyonlar üstlendikleri iddia edilebilir. Özellikle Ankara Üniversitesi İnsan Hakları Merkezi, Hacettepe Üniversitesi İnsan Hakları ve Felsefesi Uygulama ve Araştırma Merkezi ve İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi bu konuda öncü merkezlerdir. Bu merkezlerin internet sitelerine girildiğinde (eğer erişime açıksa ve/veya sansüre uğramadıysa) kurumsal tarihleri, mensupları, gerçekleştirilen çalışmalar, ulusal/uluslararası konferanslar vb.'ye ulaşmak mümkündür. Ancak, örneğin OHAL dönemi ile hem Marmara Üniversitesi Uygulama ve

⁵⁷ Ege Üniversitesi'nde de bu yönde bir girişim, konunun uzmanı hocaların 15 Temmuz 2016 darbe girişimini izleyen tasfiyeler sürecinde üniversiteden uzaklaştırılmaları nedeni ile sonlanmıştır.

Araştırma Merkezi hem de Selçuk Üniversitesi İnsan Hakları Uygulama ve Araştırma Merkezi, internet siteleri dâhil çalışmaz hale getirilmiştir. (Benzer çalışmalar yürüten ve Hacettepe Üniversitesi bünyesinde lisansüstü eğitim veren Barış ve Çatışma Programı da OHAL sırasında kapatılmıştır.).⁵⁸

İnsan hakları çalışmaları için son derece önemli bir tarih, ironik bir biçimde, Hrant Dink cinayetinin gerçekleştiği 19 Ocak 2007 tarihidir. Hrant Dink cinayeti Türkiye’de ayrımcılık, nefret söylemi ve nefret suçu meseleleri üzerine yoğunlaşan akademik ilginin temel nedeni olarak değerlendirilebilir. Cinayetin ardından bu konudaki duyarlılık son derece gelişkin bir seviyeye ulaşmış, birçok fakültenin ders programına ayrımcılık konulu dersler girmeye ve bu konudaki çalışmalara ağırlık verilmeye başlamıştır. Sivil toplum kuruluşları ile gerçekleştirilen birliktelik neticesinde bu konuda birçok etkinlik düzenlenmiş, broşürler ve/veya el kitapları, raporlar, makaleler ve kitaplar yayınlanmıştır. Özellikle Hrant Dink Vakfı öncülüğünde gerçekleştirilen söz konusu işbirliği, bu konudaki çalışmaların ivme kazanmasında öncülük teşkil etmiştir.⁵⁹ Yine Hrant Dink Vakfı bünyesinde kurulan ASULİS Dil, Diyalog, Demokrasi Laboratuvarı, Sabancı Üniversitesi bünyesinde faaliyet gösteren İstanbul Politikalar Merkezi desteği ile Türkiye’nin ayrımcılıkla mücadele eden, söylem üzerine çalışmalar üreten ve bu alanda yapılan çalışmaları destekleyen ilk sosyal bilimler laboratuvarı olarak kurulmuştur. “Ayrımcılık” konusuyla ilgili ilk ders ise “Ayrımcılığa Karşı Dersler” başlığıyla Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi’nde açılmıştır; bu dersin açılma nedeninin Hrant Dink Cinayeti’nde medyanın rolüne dikkat çekmek ve fakülte öğrencilerini bu konuda bildirmek olduğu söylenebilir. Dolayısıyla Ermeni sorunu, grup hakları, azınlık hakları, LGBTİ+ hakları, çocuk hakları, işkence yasağı, uluslararası suçlar gibi akademinin gündemine almaktan imtina ettiği konular bu dönemde gündeme taşınmıştır.

⁵⁸ www.ihm.politics.org, www.ihuam.hacettepe.edu.tr ve www.humanrightscenter.bilgi.edu.tr. Ayrıca bkz. www.insanhaklari.maltepe.edu.tr; www.insanhaklari.istanbul.edu.tr; www.kuremer.ku.edu.tr. OHAL’e kadar barış ve ayrımcılık ile ilgili çalışmalar yürüten Selçuk Üniversitesi İnsan Hakları Uygulama ve Araştırma Merkezi, “din ve insan hakları perspektifi”nden yola çıkarak “barış hakkı” ve/veya “ayrımcılık” konulu konferanslar düzenlemiş ve çok dilli de olmak üzere (Türkçe, Kürtçe, İngilizce) telifli eserler yayınlamıştır. Bkz. Nezir Akyeşilmen (ed.), **Barışı Konuşmak: Teori Pratikte Çatışma Yönetimi**, 2. Baskı, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2014.; Nezir Akyeşilmen ve Bilal Samur (ed.), **Din ve İnsan Hakları Perspektifinden Barış Hakkı, Mafé Aştiye, Right to Peace**, Selçuk Üniversitesi İnsan Hakları Merkezi Yayınları, Konya, 2015. Nezir Akyeşilmen, Özgün Özger Bölükbaş ve Murat Buğan (ed.), **Ayrımcılık: Din ve İnsan Hakları Perspektifinden**, Orion Yayıncılık, Konya, 2016.

⁵⁹ Buna benzer bir işbirliği neticesinde ortaya çıkan eserlerden biri için bkz: Eser Köker ve Ülkü Doğanay, **İrkçi Değilim Ama...**, İHOP Yayınları, Ankara, 2010.; Ayrıca Hakikat Adalet Hafıza Merkezi’nin yayınladığı raporlar sözü geçen işbirliğine örnek olarak gösterilebilecek diğer çalışmalardır: “Hakikat Komisyonları”, “Konuşulmayan Gerçekler: Zorla Kaybetmeler”, “Cezasızlık Sorunu”, “Türkiye’nin Cezasızlık Mevzuatı”, “Zorla Kaybetmeler Hakkında Amius Curiae Raporu”, “Zorla Kaybetmeler ve Yargının Tutumu.”

Toplumsal cinsiyet başlı başına bir çalışma alanı haline gelerek bu konuda araştırma merkezleri kurulmuş, dersler açılarak, tezler yazılarak Türkiye akademisinde bir ekol oluşturulmuştur. Birçok üniversitede toplumsal cinsiyet ve/veya kadın çalışmaları merkezleri kurulmuştur: Ankara Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, İstanbul Üniversitesi Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, Marmara Üniversitesi Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, Kadir Has Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Merkezi, Çağ Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, Dicle Üniversitesi Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi. Lisans ve lisansüstü programları içerecek biçimde hem anabilim dalı hem haftalık programlara eklenen temalar hem de doğrudan söz konusu alanda açılan dersler, erkeklik çalışmalarından *queer* sinemaya dek sosyal bilimlerin birçok disiplinini kat edecek biçimde yeniden yapılandırılmaya başlanmıştır.⁶⁰

Daha önce pek az çalışılan insan haklarının ağır ihlalleri olan suç tipleri (insanlığa karşı suçlar) yalnızca suçun görünüm biçimleri olarak değil, Kürt sorunu, Ermeni sorunu, toplumsal cinsiyet, çocuk askerliği, çevre hakkı, kent hakkı gibi haklar içerisinden/dolayısıyla çalışılmaya başlanarak ihlallerin çok katmanlı boyutları ele alınmaya başlanmıştır. Hakikati bilme hakkı ve geçmişle yüzleşme bağlamında Türkiye'nin sicili, diğer ülke örnekleri ile karşılaştırmalı biçimde masaya yatırılmıştır.⁶¹ Eğitim hakkı söz konusu olduğunda ise ilk ve ortaokul düzeyindeki ders kitaplarında yer alan ayrımcı her türlü ifade mercek altına alınarak akademik çalışmaların ve raporların konusu haline getirilmiştir.⁶² Küreselleşmenin kaynaklık ettiği göç, sığınma, iltica, gibi meselelerin yarattığı devasa insan hakları sorunları da akademinin disiplinlerarası bir perspektife dayalı olarak ayrı bir başlık altında ele alıp analize tabi tuttuğu konular halini almıştır: İstanbul Bilgi Üniversitesi Göç Çalışmaları ve Uygulama Merkezi, Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (MiReKoc), Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Uygulama ve Araştırma Merkezi (HÜGO), Bahçeşehir Üniversitesi Göç ve Kent Çalışmaları Merkezi bu kuruluşların başlıcalarını teşkil etmektedir. Kısacası, akademik faaliyeti gerçekleştirenlerin ilgi alanlarına göre çalışma konularını olabildiğince özgür belirleyebildiği bu dönem, 2010'ların başlarına kadar sürmüş ve 1990'ları

⁶⁰ AÜ SBF bünyesinde bir anabilim dalı olarak açılan “Toplumsal Cinsiyet ABD” ve yüksek lisans programı olarak açılan “Kadın Çalışmaları”, bununla birlikte AÜ İLEF bünyesinde Nejat Ulusoy ve Eren Yüksel tarafından verilen lisansüstü “Sinema ve Erkeklik” dersi bunların önemli örneklerini teşkil etmektedir.

⁶¹ Ayrıntılı bir çalışma için bkz. Özkan Agtaş ve Bişeng Özdiñç (ed.), **Hakikat ve İnsan Hakları**, Dipnot Yayınları, Ankara, 2011.

⁶² İbrahim Gökburun, **Türkiye’de İnsan Hakları Düşüncesinin Tarihsel Gelişimi ve İlköğretim Ders Kitaplarına Yansımaları**, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

neredeysse katlayan bir ivme yakalamıştır. Bu dönem ayrıca, din ve insan hakları ve/veya İslam ve insan hakları alanında da belli bir literatürün oluşmaya başladığı dönemdir. İnsan haklarının Batılı kökenlerini sorgulayarak Medine Vesikası'na dayandıran bu perspektif, dikkate değer bir çalışma sahası oluşturmuşlardır. Ancak bunun akademideki ayağı güçlü olarak nitelendirilemez. Esas tartışma siyasal düşünce alanında gerçekleşmektedir.⁶³

Bu görece serbest ancak hükümetin değiştirdiği aks nedeniyle de gitgide anti-demokratikleşen iklim, “çözüm süreci”nin sonlandırıldığı, hükümetin demokrasiyi ve hukukun üstünlüğünü adım adım askıya aldığı döneme kadar devam etmiş ve sözü edilen akademik gelişme son derece baskıcı uygulamalar ile tersine çevrilmiştir. Kürt sorununun güvenlik eksenli geleneksel kavranışına geri dönülmesi, bir önceki dönemin ifade özgürlüğü ve akademik özgürlük iklimini tam anlamıyla kesintiye uğratmıştır. Kapsamlı bir “beka” ve “terör” söyleminin ve uygulamalarının devreye girmesi ile Kürt sorunu tıpkı doksanlardaki gibi kriminalize edilerek (yine yeniden) bir şiddet sorununa indirgenmiş, bu konudaki herhangi bir eleştirel tutum sosyal-siyasal her alanda ceza tehdidine maruz bırakılmaya başlanmıştır. 7 Haziran 2015 seçimlerinden sonra ise bununla kalınmayarak “çağırın bir sosyallik” olduğu iddiası ile yola çıkan ve “katılımcı demokrasi, uzlaşma kültürü ve bir arada yaşam söylemi”ni⁶⁴ siyasal stratejisinin en önemli parçalarından biri olarak sunan hükümet, sözü edilen stratejiyi tamamen terk etmiştir. Katı ve keyfi bir Sünni İslam söylemi ile kurgulamaya başladığı siyasal hat, hemen her türlü hak ve özgürlük talebini, siyasetini ve çalışmasını kendi belirlediği ölçütlere tabi tutarak meşruiyet terazisine yerleştirmeye başlamıştır. Dolayısıyla son derece süratli bir anti-demokratikleşme ve otoriterleşme ile karşı karşıya kalınmış ve akademik özgürlük, bu iklimin en birincil hedeflerinden biri haline almıştır.

Bu dönemde (2015-2016) hükümetin yürüttüğü “anti-terör operasyonlar” ve bu operasyonlar dâhilinde gerçekleştirilen insan hakları ihlallerini 10 Ocak 2016 tarihinde “Bu Suça Ortak Olmayacağız” başlıklı bir bildiri ile eleştiren Barış için Akademisyenler (BAK),⁶⁵ bizatihi

⁶³ Bkz. İsmail Onarlı, “Toplum Tasarımında Bir Alevilik Belgesi: Medine Vesikası”, **Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, 2001.; Mustafa Özkan, **Medine Vesikası**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002. Hatta bu dönemin öncüsü sayılabilecek tartışmalara örnek olarak İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si'nin 50. yılı münasebetiyle hazırlanan Yeni Türkiye Dergisi'nin “İnsan Hakları Özel Sayısı”nda bu konuya ayrılmış bölüm ve makaleler verilebilir: **Yeni Türkiye Dergisi**, Cilt I, “İnsan Hakları ve İslâm”, İnsan Hakları Özel Sayısı, 4(21), Mayıs-Haziran 1998, s. 223-310. (İki ciltten, 200 yazıdan ve 1536 sayfadan oluşan bu derleme, üç kuşak hakların da yer verildiği çok geniş kapsamlı bir çalışmadır.)

⁶⁴ Ülkü Doğanay, “AKP'nin Demokrasi Söylemi ve Muhafazakarlık: Muhafazakâr Demokrasiye Eleştirel Bir Bakış”, **AÜSBF Dergisi**, 62(1), 2007, s. 65-88.

⁶⁵ www.barisicinakademisyenler.net/ Bu konuda değerli bir çalışma için bkz. Kerem Altıparmak ve Yaman Akdeniz, **Barış İçin Akademisyenler: Olağanüstü Zamanlarda Akademiye Savunmak**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017.

cumhurbaşkanı, hükümet ve suç örgütleri tarafından doğrudan tehdit edilmiştir. Bu *moment* akademik özgürlüğün *topyekûn askıya alınmasının miladı* olarak değerlendirilmelidir. Barış İçin Akademisyenler (BAK) bünyesindeki Bilim Akademisi'nin 2015, 2016, 2017, 2018 ve 2019 yıllarını kapsayan ve akademideki hak ihlallerini tespit eden “Akademik Özgürlükler” başlıklı raporları⁶⁶ bu sürecin yakıcılığını en net biçimde kayıt altına alan belgelerdir. Halihazırda, bildirinın ilan edilmesinin hemen öncesinde başlayan baskılar, bildiri ile birlikte zirveye ulaşmıştır. 2015 yılı raporunda, gerçekleştirilen ihlalleri üç başlık altında toplayan Bilim Akademisi, şiddeti giderek artacak bir yıkımın ayak seslerini örnekler ile gözler önüne sermiştir: i. Akademisyenlerin Ceza Yargılamalarına Tabi Tutulmaları Örnekleri, ii. Akademisyenlere Karşı Basında Karalama Kampanyaları Örnekleri, iii. Akademisyenlere Karşı Üniversitelerde Uygulanan Baskıcı Yöntemlere Örnekler. Bildirinın yayınlanmasının ve OHAL ilanının yakın geçmişini resmeden bu tablo, akademi üzerindeki baskının sistematik hale gelmesinin adeta *ön hazırlığı* veya *önaşması* niteliğindedir. Nitekim 2015 yılında gerçekleşen bu ihlaller Temmuz 2016'daki darbe girişimi ve ardından gelen KHK'lar ile bir kırım rejimi haline gelecek, üniversiteler birer “çöküntü mekanı”na dönüşecektir.

“Bu Suça Ortak Olmayacağız” başlıklı Barış için Akademisyenler bildirisi, Türkiye ve dünya kamuoyunda son derece güçlü bir etki yaratarak ulusal ve uluslararası kamuoyunun en önemli gündem maddelerinden birini teşkil etmiştir. Bildiri sonrasında en üst düzey devlet görevlileri ve hatta suç örgütleri eliyle yaratılan kriminal atmosfer ve oluşturulan muazzam baskı, akademinin terörize edilmesinin birincil nedenleridir; ki bu iklimin sebep olduğu hezeyan, akademiye yönelik doğrudan müdahalelere kaynaklık ederek anti-entelektüel bir saldırının da zemini haline gelmiştir. Bilim Akademisi'nin, dönemi istatistiki bilgiler eşliğinde, vakalar ve hukuki süreçler bazında ayrıntılı analiz eden 2016-2017 raporları; “ODTÜ'ye Yönelik Saldırı ve İtibarsızlaşma Gayretleri”nden “Vakıf Yükseköğretim Kurumları Yönetmeliğinde Yapılan Değişiklik”lere, “Yüksek Öğretim Kanunu'nun Rektör Seçimlerine İlişkin Hükümlerinin Değiştirilmesine İlişkin Önerge”den “Yüksek Öğretim Kanunu'nun Disiplin Suçlarına İlişkin Hükümlerinin Değiştirilmesi Yasa Tasarısı”na, ““Bu Suça Ortak Olmayacağız” Bildirisi ve Onu İzleyen Hak İhlalleri”nden “OHAL Kanun Hükümünde Kararnameleri ile Kapatılan Üniversiteler ve Üniversitelerden Uzaklaştırılan Akademisyenler”e, “Liyakat Esaslarına Aykırı Olarak Üniversitelerde İstihdam Edilenler”den “Üniversite Özerkliğine Kurumsal ve Kalıcı Müdahaleler”e, “TÜBİTAK'ın Bir Bilim Kurumu Olarak Tarafsızlıktan Giderek Uzaklaşması”ndan “Wikipedia Web Sitesine Erişimin

⁶⁶ www.bilimakademisi.org

Kapatılması”na dek birçok hak ihlalini ve dolayısıyla adeta bir topyekûn yıkımı gözler önüne seren belgelerdir.⁶⁷

Bu milattan itibaren eleştirel her akademik tutum -raporlarda ifade edildiği üzere- devletin ve sivil ajanların hedef tahtasına taşınmıştır. Darbe girişimi ve ardından ilan edilen OHAL, insan haklarının akademide çalışılması bir yana, akademik özgürlüğün bir insan hakkı olarak tam anlamıyla yok edildiği, KHK’lar ile akademisyenlerin kamu hizmetinden ihraç edildiği, açığa alındığı, görevlerine son verildiği, çalıştıkları merkezlerin kapatıldığı, haklarında soruşturmaların, kovuşturmaların, yargılamaların, tutuklamaların gerçekleştirildiği, seyahat özgürlüklerinin ellerinden alındığı, ihbarların, tehditlerin, işkencelerin söz konusu olduğu sürece kaynaklık eden en keskin *moment*dir.

Örneğin, kuruluş süreci çalışmanın önceki bölümlerinde ele alınan AÜ SBF İnsan Hakları Merkezi, akademik özgürlük ve kurumsal özerklik hiçe sayılarak (üniversitedeki diğer birçok merkez ile birlikte) bir senato kararıyla kapatılıp rektörlük bünyesine dâhil edilmiş, Türkiye çapındaki tüm insan hakları merkezleri söz konusu olduğunda son derece nitelikli ve öncü işlere imza atan merkezin müdürü Kerem Altıparmak’ın görevi sona er(diril)miştir. Rektörlüğe bağlanan “yeni” merkezin müdürlüğüne ise Hukuk Fakültesi öğretim üyesi Abdurrahman Saygılı *atanmıştır*. Ayrıca Bilgi Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, Selçuk Üniversitesi, Koç Üniversitesi ve öğretim elemanlarının tasfiyesi nedeniyle açılmayan Ege Üniversitesi insan hakları merkezlerinin faaliyet kapsamı da oldukça daralmış ya da imkânsız kılınmıştır.

Bildirinin 21 Ocak 2016 tarihinde Meclis’e sunulmasından sonra başlayan sürecin çarpıcı istatistiği, bu konudaki vahim tabloyu da gözler önüne sermektedir. Bildirinin TBMM’ye sunulduğu 21 Ocak 2016’dan askeri darbe girişiminin gerçekleştiği 15 Temmuz 2016’ya kadar süren yaklaşık altı aylık dönemde Barış İçin Akademisyenlere yönelik baskılar çeşitlenerek devam etmiştir. Açık tehditler ve hedef gösterme saldırıları tedricen ve nispeten azalırken, disiplin ve ceza soruşturmaları, kurum içi baskı/yıldırma (*mobbing*) uygulamaları, açığa almalar, işten çıkarmalar ve “medeni ölüm” pratikleri sistematik biçimde artırılmıştır. 21 Ocak ile 30 Mayıs tarihleri arasındaki veriler, sürecin başlangıç ritmini göstermesi açısından önemlidir: Akademisyenlerin 31’i uzaklaştırılmış, 513’ü hakkında disiplin

⁶⁷ Nitelikli bir diğer rapor için bkz. İsmet Akça, Süreyya Algül ve diğerleri, **Olağanlaşan OHAL: KHK’ların Yasal Mevzuat Üzerindeki Etkileri**, https://tr.boell.org/sites/default/files/ohal_rapor_web.pdf Bu rapor Halit Çelenk Ödülleri 2018’de “Seçici Kurul Özel Ödülü” almıştır.

soruşturması başlatılmış, 11'i istifa etmiş, 1'i emekliliğe zorlanmış, 37'si işten çıkarılmış, 421'i adli soruşturmaya tabi kılınmış, 38'i gözaltına alınmış ve 4'ü *tutuklanmıştır*. Bu sürecin en yakıcı sonuçlarından biri olan tutuklamalar, bildiriye okuyan 4 akademisyen hakkındadır: Boğaziçi Üniversitesi'nden Yrd. Doç. Dr. Esra Mungan, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'nden Doç. Dr. Kıvanç Ersoy, Yeni Yüzyıl Üniversitesi tarafından işten çıkarılan Dr. Meral Camcı ve Nişantaşı Üniversitesi tarafından işten çıkarılan Dr. Muzaffer Kaya. TMK'nın 7/2. maddesi uyarınca “Terör örgütü propagandası yapmak” suçlamasıyla haklarında dava açılan bu dört akademisyenin ilk duruşması 22 Nisan 2016 tarihinde gerçekleşmiştir. Savcı mütalaasını, davanın TCK'nın 301. maddesi uyarınca (Türk Milletini, Türkiye Cumhuriyeti Devletini, Devletin kurum ve organlarını aşağılama) açılması gerektiği yönünde değiştirmiş, Adalet Bakanlığı'nın izni şartı nedeniyle tutuklu akademisyenlerin tahliyesine karar verilmiştir. 11 Ocak – 15 Temmuz 2016 arasındaki altı aylık dönemde imzacı akademisyenler aynı zamanda çeşitli mecralarda şekillenen “kara liste” ve “medeni ölüm” uygulamalarıyla karşılaşmışlardır. Bazılarının akademik tebliğleri daha önce kabul edilmiş olduğu halde bilimsel kongrelerden çıkarılmış, bazılarının atama ve yükseltmeleri yapılmamış, bazılarının TÜBİTAK projeleri iptal edilmiş, bazılarının ise yurtdışındaki bilimsel kongrelere katılımı, çalıştıkları üniversitenin yöneticileri tarafından engellenmiştir. Bildiriye doktora öğrencisi olarak imzalayan ve doktorasını bu süreçte tamamlayan akademisyenlerin Türkiye'de herhangi bir üniversitede iş bulabilmesi fiilen imkânsız hale getirilmiştir. İşten çıkarılan, istifaya zorlanan ve açığa alınan akademisyenler başta olmak üzere, imzacıların bir bölümü ilk altı ay içinde Türkiye'den ayrılmak zorunda bırakılmıştır.

Çukurova Üniversitesi İİBF Ekonometri Bölümü'de araştırma görevlisiyken 25 Şubat 2017'de intihar ederek yaşamını yitiren BAK imzacısı Dr. Mehmet Fatih Traş, bu sürecin en büyük kayıplarından biridir. Ölümünün ardından basına yansıyan daha önce yazmış olduğu bir kişisel mektup ve yurtdışına yaptığı bir burs başvurusu Traş'ı intihara götüren süreci, bu süreçte rol oynayan “medeni ölüm” ve “kara liste” uygulamalarının nasıl işlediğini ayrıntılarıyla tasvir etmektedir. 15 Aralık 2015'te Fakülte Yönetim Kurulu'nun “görülen lüzum üzerine” oy birliğiyle Traş'ın görevine son vermesi sonrasında Traş önce Mardin Artuklu Üniversitesi'ne, ardından İstanbul Aydın Üniversitesi'ne iş başvurusu yapmış, ikinci başvuru olumlu sonuçlandığı ve kendisine 2,5 yıllık sözleşme teklif edildiği halde teklif son anda geri çekilmiştir. Dr. Traş, yurtdışındaki bir burs için yazdığı başvuru mektubunu “kişiliğimle bütünleşik insani değerlerden feragat etmediğim sürece olağan (öğretim ve

araştırma başarımı gibi nesnel ölçütlere dayanan) bir akademik gelecek öngöremiyorum” diye bitiriyordu!

15 Temmuz 2016’da gerçekleşen ve başarısızlıkla sonuçlanan askeri darbe girişiminin ardından 20 Temmuz’da olağanüstü hal (OHAL) ilan edilmiş, üç aylık dönemler halinde uzatılan OHAL uygulaması toplam iki yıl sürmüştür. Bu süreçte Kanun Hükmünde Kararnameler (KHK) ile **406 imzacı akademisyen** çalıştıkları kurumlardan ihraç edilerek pasaportlarına el konmuş, kamuda çalışmaları ve akademisyen olarak mesleklerini icra etmeleri ömür boyu yasaklanmıştır. Toplam 64 kurumdan gerçekleşen BAK ihraçları 56 kamu üniversitesinden (391 ihraç), 4 vakıf üniversitesinden (8 ihraç), 4’ bakanlıktan (7 ihraç) gerçekleştirilmiştir.⁶⁸ 17 Temmuz 2018 tarihine gelindiğinde kamu üniversitelerinde çalışan imzacı akademisyenlerin yaklaşık yüzde 40’ı ihraç edilmiştir. “Akademinin tasfiyesi”, ihraçlarla sınırlı kalmamış, açılan ceza davalarıyla devam etmiştir.⁶⁹

5 Aralık 2017 tarihinde başlayan kitlesel ceza davaları, İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından hazırlanan iddianame uyarınca akademisyenlerin “Bu suça ortak olmayacağız!” bildirisini imzalamak suretiyle Terörle Mücadele Kanunu’nun 7/2. maddesinde düzenlenen “terör örgütü propagandası yapmak” suçunu işledikleri ileri sürülmüştür. Suç isnadına konu olan şey aynı bildiri metni olmasına karşın, imzacılara farklı Ağır Ceza Mahkemelerinde bireysel olarak davalar açılmıştır. Davaların ilk etabı, bildiriye İstanbul’daki çeşitli üniversitelerden imzalayan 150 akademisyenin yargılanmasıyla başlamış ve onlara diğer illeri de kapsayan yenileri eklenmiştir. Sonuçlanan davaların tümünde “suçlu” bulunan akademisyenler çoğunlukla “hükümün açıklanmasının geri bırakılması (HAGB)” talebinde bulunmuşlardır. Bu talepte bulunmayan Prof. Dr. Füsun Üstel, 25 Şubat 2019 tarihinde onanan 1 yıl üç aylık “cezasını çekmek” üzere 8 Mayıs 2019 tarihinde Eskişehir Kadın Kapalı Cezaevi’ne girmiştir. “Yargı Reformu” kapsamında İstinaf Mahkemesi’nde kesinleşen cezalara Yargıtay’a başvuru yolunun açılmasıyla 22 Temmuz 2019 tarihinde tahliye edilmiştir.

Barış için Akademisyenlerin uğradığı hak ihlalleri çok boyutlu bir biçimde ele alınmalıdır. TİHV’in “Akademisyen İhraçları: Hak İhlalleri, Kayıplar ve Güçlendirme Süreçleri” başlıklı

⁶⁸ Bazı üniversitelerde ihraç edilen akademisyenlerin eşyalarını dahi toplamalarına uzun süre izin verilmemiş, odalarında terörle mücadele ekipleri tarafından arama yapılmış, kitaplarına ve bilgisayarlarına el konmuştur.

⁶⁹ TİHV, “Barış İçin Akademisyenler Vakasının Kısa Tarihi 11 Ocak 2016 – 11 Ocak 2019)”, <https://www.tihvakademi.org/wp-content/uploads/2019/03/Barisicinakademisyenlervakasi.pdf>

geniş kapsamlı raporu ihlallerin özellikle *travmatik* boyutlarını gözler önüne sermesi açısından çok önemli verilere ve deneyimlere yer vermektedir. İhlal alanları şöyle sınıflandırılmıştır : i. Yaşama Hakkı, Kişi Özgürlüğü ve Güvenliğinin, Masumiyet Karinesinin, Özel Hayatın Gizliliğinin İhlali: Akademisyenlerin Hedef Gösterilmesi, Tehdit Edilmesi ve Saldırıya Uğraması, ii. Çalışma Hakkı ve Adil Gelir Hakkı, iii. Sosyal Güvenlik Hakkı, iv. Mülkiyet Hakkı, v. Eğitim Hakkı, vi. Örgütlenme Hakkı, vii. Alıkonulma: Gözaltı ve Tutukluluk Koşulları, viii. Yakınlara İlişkin Hak Kayıpları ve İhlalleri. Bu alanlarda geniş çaplı ihlallere maruz bırakılan akademisyenler ihlaller sonucunda fiziksel, ekonomik, sosyal, psikolojik, domestik, bilimsel ve hatta varoluşsal kayıplar ve travmalarla yüz yüze bırakılmışlardır. OHAL'in resmi olarak sona ermesine rağmen sürecin halihazırda devam ettiği ve bu etkilerin sürdüğü söylenmelidir.⁷⁰ Nihayetinde, Anayasa Mahkemesi'nin 19 Eylül 2019 tarihinde “Zübeyde Füsun Üstel ve Diğerleri Kararı” ile BAK Bildirisi'ni “ifade özgürlüğü” kapsamında değerlendirmesi ve bu karara dayalı olarak verilen “beraat” kararları, gerçekleştirilen ihlallerin boyutları göz önünde bulundurulduğunda telafisi, tazmini veya giderimi mümkün olmayan sonuçlarının yarattığı adaletsizliğin bizatihi en yüksek ulusal mahkemece teyit edildiğinin de göstergesidir.

İhraç edilen akademisyenlerin tüm bu olumsuzluklara cevapsız kaldığını söylemek mümkün değil. Süregelen hukuksal mücadelenin yanı sıra birçok ilde kurulan dayanışma akademileri (Ankara, İzmir, Kocaeli Dayanışma Akademileri gibi), özellikle OHAL dönemindeki insan hakları ihlallerini araştırmaya dönük Avrupa Birliği projeleri, hem çevrimiçi (*online*) hem de yüz yüze atölyeler biçiminde faaliyet yürüten insan hakları okulları (Ankara İHO, EGE Uluslararası İHO, Eskişehir Okulu gibi), *informel* bir aradalıklar, olabildiğince sık katılım gösterilen konferanslar ve bireysel ve/veya kolektif olarak üretimine devam edilen makale, kitap vb. çalışmalar, sözü edilen cevabın emsalleridir. Kayıplar ve travmalarla baş etme sürecinin bir parçası olarak *da* değerlendirilebilecek bu geniş dayanışma ağları bir yandan OHAL'le baş etme, ona katlanma diğer yandan ise eş zamanlı olarak ona karşı mücadele yürütmenin de araçları olarak değerlendirilebilir; ki bu raporun hem kendisi hem de sonuçları bu iddiayı doğrulayacak niteliktedir.

Üniversitelerin durumu ise son derece vahimdir. OHAL'den sonra insan hakları konusunda teknik, teorik ya da hükümetin siyasetini olumlayan çalışmalar dışında eleştirel çalışma

⁷⁰ TİHV, “Akademisyen İhraçları: Hak İhlalleri, Kayıplar ve Güçlenme Süreçleri”, https://drive.google.com/file/d/1GuKnPQExzn_8CAqa7KTsBRXcBkT5-4bR/view

yürütmek neredeyse imkânsız hale gelmiştir. Bir başka ifadeyle OHAL'den itibaren, OHAL döneminde gerçekleştirilen insan hakları ihlallerini konu edinen akademik bir çalışma yürütmek, yayınlamak, ders vermek, bir konferansta konuşmak vb. en hafif tabirle *riskli* hale gelmiştir. Bilimsel faaliyetin özerk mekanları olmaktan çıkarılarak “çöküntü mekânları”na dönüştürülen üniversiteler artık daimi bir göz hapsinedir. Emniyet, istihbarat, yargı, basın, siyaset ve muhbir öğretim elemanı ve/veya öğrenci⁷¹ birlikteliği ile “gözetlenen” eleştirel düşünce, üniversitelerden sökülüp alınmıştır; çöküntü mekanlarında faaliyet yürütmek zorunda bırakılanların ise eleştirel düşünce ve insan hakları disiplini ile olan bağları ceza tehdidi ile gevşetilmeye veya kopartılmaya çalışılmaktadır. Var olan, inşa edilmiş veya inşa halindeki eleştirel tüm ekollerin ve/veya disiplinlerin kesintiye uğratılmasıdır. Devletin kriminalize ve terörize ettiği, ahlaki olarak dejenere olduğunu ifade ettiği, tabu kılarak tartışmaya kapattığı (teoloji) her konu akademinin üzerine eğilmesinin son derece zorlaştığı, müdahaleye açık, kırılğan ve savunmasız bir al almıştır. Bir insan hakkı olarak akademik özgürlüğün ve bir disiplin olarak insan haklarının yittiği bir akademinin serencamı, çoraklaşmadır.

⁷¹ Bkz. Tanıl Bora, “İhbar Celbi,” **Birikim Haftalık**, 20 Ocak 2017.; Ahmet Murat Aytaç, “Barış Ünlü Vakası veya Akademisyenin Bir ‘Sanık’ Olarak Portresi”, **Birikim Güncel**, 2 Şubat 2016.

II. TÜRKİYE'DE İNSAN HAKLARI ÇALIŞMALARI SAHA ARAŞTIRMASI

Yöntem

Araştırma, İnsan Hakları Merkezleri bulunan üniversitelerin olduğu Ankara, İstanbul, İzmir, Konya ve Diyarbakır'da, insan hakları alanlarında çalışan öğretim elemanları ve yüksek lisans ve doktora öğrencilerini kapsayacak biçimde, iki aşamalı olarak tasarlanmıştır. İlk aşamada, bu beş ildeki üniversitelerin insan hakları merkezlerine bağlı çalışan akademisyenlerin yanı sıra, üniversitelerin hukuk fakülteleri başta olmak üzere çeşitli bölümlerinde insan hakları ile ilgili (kadın, çocuk, LGBTİ+, mülteci hakları, ifade özgürlüğü ve ayrımcılık yasağını da kapsayacak biçimde) dersler vermiş ya da vermekte olan ya da insan hakları ile ilgili çalışmalar, araştırmalar yürütmüş, yürütmekte olan ve OHAL döneminde Türkiye'de bulunan öğretim elemanlarını kapsayan, toplamda 181 kişilik liste hazırlanmıştır⁷². Bu liste, kuşkusuz alanda çalışan bütün akademisyenleri kapsamamakla birlikte, saha araştırmasını yürütürken hangi isimlere başvurabileceğimiz konusunda bir fikir oluşturmuş ve araştırmanın örneklemini bu listede bulunan isimlere e-posta yoluyla veya telefonla teker teker ulaşılarak belirlenmiştir. Araştırma sürecinde karşılaşılan önemli sorunlardan birisi, öğretim elemanlarının yaklaşık yarısının araştırma ile ilgili görüşme talebimizi ilettiğimiz e-posta ve mesajlara geri dönüş yapmaması, bir kısmının görüşmeyi kabul etmemesi veya son anda görüşmeden vazgeçmesi olmuştur⁷³. Buna karşılık, ankete katılan öğretim elemanları yeni isimlerle bağlantıya geçmemize ve yeni görüşmeler yapmamıza aracılık etmişlerdir. Anket uygulanan öğrencilere de, çoğunlukla görüşülen akademisyenler kanalıyla, onların öğrencileri veya önerdikleri isimler üzerinden ulaşılmıştır. Araştırma tasarlanırken 5 ilde toplam 100 kişiye anket

⁷² Bu liste hazırlanırken akademik kariyerinin farklı aşamalarındaki akademisyenlerin (araştırma görevlisi, doktor, doçent ve profesör), aktif olarak bir üniversitede çalışan ve çalışmayanların (kamu hizmetinden ihraç edilmiş veya sözleşmesi yenilenmemiş, emekliliğe zorlanmış, insan hakları alanıyla ilgili Barış Akademisyenlerinin) da dâhil edilmesine dikkat edilmiştir. Konya ve Diyarbakır'da konuyla ilgili çalışma yapan akademisyen sayısının azlığı nedeniyle bu illerde insan hakları alanında çalıştığı bilinen tüm akademisyenler örnekleme dâhil edilmiştir.

⁷³ İnsan hakları alanında çalışan akademisyenlerin OHAL'in insan hakları alanındaki çalışmalara etkisini konu alan bu araştırmaya katılmak istememeleri farklı sebeplerle açıklanabilir. Bunların arasında ilgilenmemek veya vakit ayırmak istememek gibi sebeplerin varlığından söz edilebilirse de, araştırma yürütücüsü ve ekibinin Kanun Hükümünde Kararnameler ile ihraç edilmiş olan akademisyenlerden oluşmasının, halen üniversitelerdeki görevleri başında olan akademisyenler açısından tedirginlik/risk yaratan bir durum olarak algılanmış olması mümkündür. Nitekim, araştırmaya katılan akademisyenlerin bir kısmı da, görüşmeleri üniversitelerde değil, kafe veya başka mekanlarda yapmayı tercih etmişlerdir. Ankete katılanların kimlik bilgilerinin anonim tutulacağı belirtilmiş olmasına rağmen, katılanlar arasında kimliklerinin anlaşılabilceği endişesi ile hangi fakülteden ya da bölümden olduklarına dair soruları yanıtlamamayı tercih edenler olmuştur. Bütün bunlar, OHAL döneminde ve OHAL'in hemen ardından yürütülen araştırmaya katılan veya katılmayı reddeden insan hakları akademisyenlerinin kendilerini baskı altında hissettiklerini göstermektedir.

uygulanması ve bunların içinde öğrencilerin oranının %30 olması planlanmıştır. Ancak yukarıda belirtilen sebeplerle ulaşılabilen öğretim elemanı sayısı daha az olmuş, sonuçta 59'u öğretim elemanı ve 44'ü öğrenci olmak üzere toplam 103 kişiye anket uygulanmıştır. Anket formları, görüşmeyi kabul eden akademisyen ve öğrenciler tarafından bizzat doldurulmuş; anketlerin yanıtlanması sırasında araştırma ekibinde yer alan ve anketin nasıl yanıtlanması gerektiğine dair eğitim almış olan araştırmacılar, görüşülenin yanında bulunarak gerektiğinde soruları açıklamış, ayrıca soruların tam olarak yanıtlanıp yanıtlanmadığını kontrol etmişlerdir. Bilerek kimi soruları yanıtlamak istemeyen görüşülenlere ise bu konuda bir ısrarda bulunmamışlardır.

Anket formu⁷⁴ toplam 43 sorudan oluşmuştur. Bu soruların alt başlıkları ile birlikte, yanıtlanması beklenen toplam soru sayısı 238'dir. İlk sorular görüşülenlerin demografik bilgilerinden oluşmaktadır. Daha sonra görüşülenlerin hâlâ üniversitede çalışıp çalışmadıkları, çalışmıyorlarsa bunun nedeni, üniversitedeki pozisyonları, ne kadar süredir bu kurumda buldukları, temel akademik çalışma alanları, kaç yıldır insan hakları alanında çalıştıkları sorulmuş ve çalışmalarının odaklandığı konuları tespit etmeye yönelik sorular yöneltilmiştir. Bu soruların bir kısmı çoklu kodlama yapmaya uygun biçimde planlanmış ve anket formu üzerinde birden çok yanıt işaretlenebilecek sorular belirtilmiştir. Anket formunda yer alan ikinci soru grubu beşli likert ölçeği⁷⁵ ile hazırlanmış ve görüşülenlerin OHAL dönemindeki belli bir durumla ilgili kanaat ve duygularını ölçmek üzere tasarlanmıştır. Üçüncü grupta bulunan soruların amacı ise insan hakları alanında çalışmalar yürüten akademisyenlerin OHAL öncesinde ve OHAL döneminde, çalışma alanları nedeniyle ne gibi baskılar ve engellemelerle karşılaştıklarını tespit etmektir. Bu kategori altında akademisyenlerin örgütlülük durumları, sosyal medya kullanımları ve üstlendikleri idari görevlerde bir değişiklik olup olmadığının yanı sıra çalışma alanları nedeniyle baskı, yıldırma, tehdit, sansür ya da oto sansüre maruz kalıp kalmadıkları, derslerinde bir değişiklik yapıp yapmadıkları tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca akademisyenlere bu türden baskılara maruz kaldıklarını bildikleri, insan hakları alanında çalışan en az bir akademisyenin bulunup bulunmadığı da sorularak kendileri bu durumlarla karşılaşmamış olsalar bile, bu türden baskı ve hak ihlallerine tanık olup olmadıkları tespit edilmeye çalışılmıştır. Öğrencilerin yanıtlanması istenen ayrı bir soru grubunda da OHAL'in bu alanda öğrenim gören yüksek lisans ve doktora

⁷⁴ Anket soru formu için bkz. EK1.

⁷⁵ Daha sonra değerlendirme aşamasında, bu sorulara verilen yanıtların üçlü ölçek ekseninde yığılması ve beşli ölçeğe göre değerlendirmede anlamlı bir fark tespit edilememesi sebebiyle, yanıtlar üçlü ölçeğe dönüştürülmüştür.

öğrencilerinin çalışmalarını ne ölçüde etkilediği ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bunların dışında anketin sonunda açık uçlu bir soru yer almış, bu soruyla ankete katılanların OHAL'in insan hakları alanı üzerindeki etkilerine dair görüş, deneyim ve özellikle belirtmek istedikleri konuları yazmaları istenmiştir.

Araştırma kapsamında başvurulmuş diğer bir teknik ise anket araştırmasının sonuçlarını destekleyecek ve katılımcıların OHAL'in alan üzerindeki tahribatına ilişkin görüşlerini ve deneyimlerini aktarmalarına olanak tanıyacak olan yorumsamacı bir yöntemsel perspektifi benimseyen yarı yapılandırılmış görüşmedir. Bu aşamada farklı unvan derecelerine sahip 19 öğretim üyesi ve 1 doktora öğrencisi ile her biri yaklaşık bir saat süren yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerin, hem görüşülenlerin kendi anlatılarını kurmalarına olanak tanıyan hem de araştırmacının hedeflediği spesifik bilgilerin edinilmesine olanak sağlayan yarı yapılandırılmış sorularla ilerlemesi hedeflenmiştir. Bu sorularda görüşülenin Türkiye'de OHAL ilanı öncesindeki ve sonrasındaki gelişmelerin genel olarak insan hakları alanını ve özelde de insan hakları alanındaki akademik çalışmaları nasıl etkilediğine dair gözlem ve tespitlerini aktarmalarını sağlamak amaçlanmıştır. Bu kapsamda, akademisyenlere çalışma alanları dolayısıyla OHAL döneminde doğrudan ya da dolaylı bir baskı yaşayıp yaşamadıkları, oto-sansür uygulayıp uygulamadıkları, eğitim-öğretim faaliyetlerinin OHAL dönemindeki baskıcı uygulamalardan ne ölçüde etkilendiği ve OHAL'deki akademisyen tasfiyesinin araştırma, tartışma, bilgi üretimi üzerindeki etkilerinin neler olduğuna dair sorular yöneltilmiştir. Yüzyüze görüşmelerde ortaya çıkan bilgiler ve değerlendirmeler aşağıdaki kısımda, anket sonuçlarının yorumlanması ve tartışılması sırasında anket tekniğinin sınırlılıklarını aşmak ve yaşanan sorunlara dair ayrıntılı bir betimlemeyi mümkün kılmak üzere kullanılmıştır.

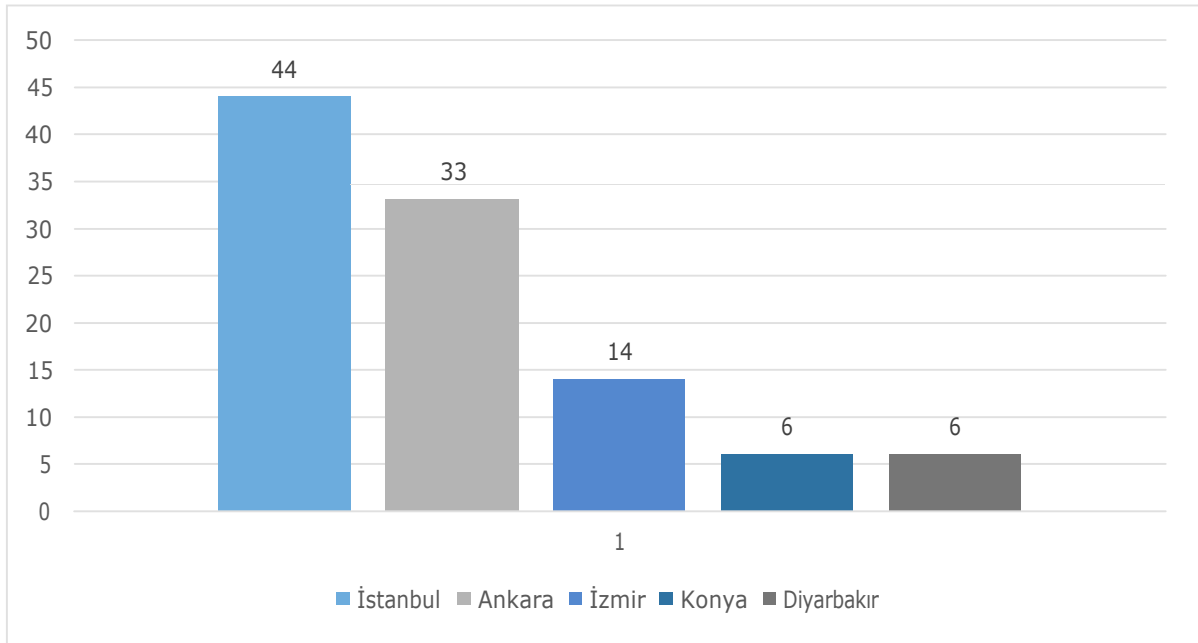
OHAL İNSAN HAKLARI ALANINDAKİ AKADEMİK ÇALIŞMALARI NASIL ETKİLEDİ?

1. Tanımlayıcı İstatistikler

1.1. Ankete katılan akademisyenler

Araştırma kapsamında yapılan 103 anketin 44'ü İstanbul, 33'ü Ankara, 14'ü İzmir, 6'sı Konya ve 6'sı da Diyarbakır'da, akademisyenlerin⁷⁶ ofislerinde, fakültelerinde ya da uygun gördükleri başka bir mekânda gerçekleştirilmiştir. Araştırmacıların gözlemci olarak bulunduğu ortamda uygulanan anketlerin her birinin doldurulması ortalama 30-45 dakika sürmüştür.

Şekil 1. İllere göre dağılım

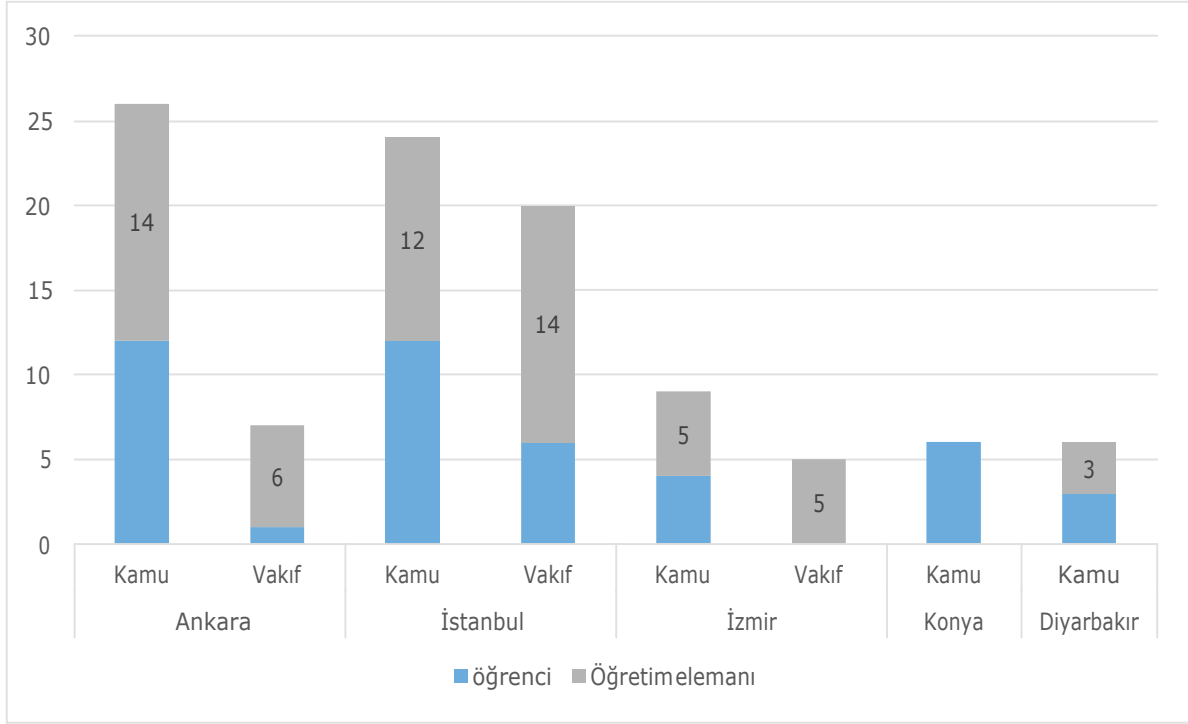


Ankete katılan 103 akademisyenin 59'u öğretim elemanı ve 44'ü de yüksek lisans ve doktora öğrencilerinden oluşmaktadır. Ayrıca anketlerin 71'i kamu, 32'si ise vakıf üniversitelerinde

⁷⁶ Araştırma ve raporda "akademisyen" sözcüğü hem öğretim elemanlarını hem de yüksek lisans ve doktora öğrencilerini kapsayacak biçimde kullanılmıştır. Öğretim elemanları ifadesi ise şu anda veya (ihraç, işten çıkarma vb. sebeplerle) geçmişte üniversitelerin kadrolarında görev yapmış bulunan akademisyenlere işaret etmek üzere kullanılmıştır.

gerçekleştirilmiştir. Her ilden görüşülen öğrenci ve öğretim elemanlarının kamu ve vakıf üniversitelerine göre dağılımı aşağıdaki gibidir:

Şekil 2. Öğrenci ve öğretim elemanlarının kamu ve vakıf üniversitelerine ve illere göre dağılımı



Şekil 2’de görüldüğü gibi, Ankara’da ankete katılan toplam 33 akademisyenin 20’si öğretim elemanı ve 13’ü de yüksek lisans ve doktora öğrencilerinden oluşmaktadır. Öğretim elemanlarının 12’si, öğrencilerin ise 7’si kamu üniversitelerindedir. Bunların arasında İnsan Hakları Merkezi bulunan Ankara Üniversitesi ve Hacettepe Üniversitesi’nin yanı sıra diğer kamu ve vakıf üniversitelerinde insan hakları alanıyla ilgili çalışmalar yürüten akademisyenler de bulunmaktadır.

İstanbul’da ise toplam 44 akademisyene anket uygulanmıştır. Bunların 26’sı öğretim elemanı ve 18’i öğrencidir. Öğretim elemanlarının 12’si ve öğrencilerin de 12’si kamu üniversitelerinden, 12 öğretim elemanı ve 6 öğrenci ise vakıf üniversitelerinden araştırmaya katılmıştır. Ankara ile karşılaştırıldığında İstanbul’daki vakıf üniversitelerinden araştırmaya katılmayı kabul eden öğretim elemanı sayısının daha fazla olduğu görülmektedir. Bu sonuçta, İstanbul’daki vakıf üniversitelerinin sayısındaki fazlalığın yanı sıra insan hakları merkezi bulunan üniversiteler arasında İstanbul ve Marmara gibi kamu üniversitelerinden başka

İstanbul Bilgi Üniversitesi, Marmara Üniversitesi, Maltepe Üniversitesi'nin yer almasının, Koç Üniversitesi'nde ise Küresel Kamu Hukuku Merkezi'nin bulunmasının etkisi vardır.

İzmir'de toplam 14 kişiye anket uygulanmıştır. Bunların 5'i vakıf üniversitelerindeki öğretim elemanlarından oluşmaktadır. Kamu üniversitelerinden 4 öğretim elemanı ve 5 öğrenci ankete katılmıştır.

Diyarbakır'da anket uygulanan 6 akademisyenin 3'ü öğretim elemanı ve 3'ü öğrenci, Konya'da İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi bulunan Selçuk Üniversitesi'nden ankete katılan 6 akademisyenin ise tamamı öğretim elemanıdır. Böylelikle kamu üniversitelerinden toplam 37 ve vakıf üniversitelerinden 7 öğrenci ile, kamu üniversitelerinden 34 ve vakıf üniversitelerinden 25 öğretim elemanı ile görüşülmüştür. Ankete katılan öğretim elemanlarının unvanlarına göre dağılımı Tablo 1'de görülmektedir.

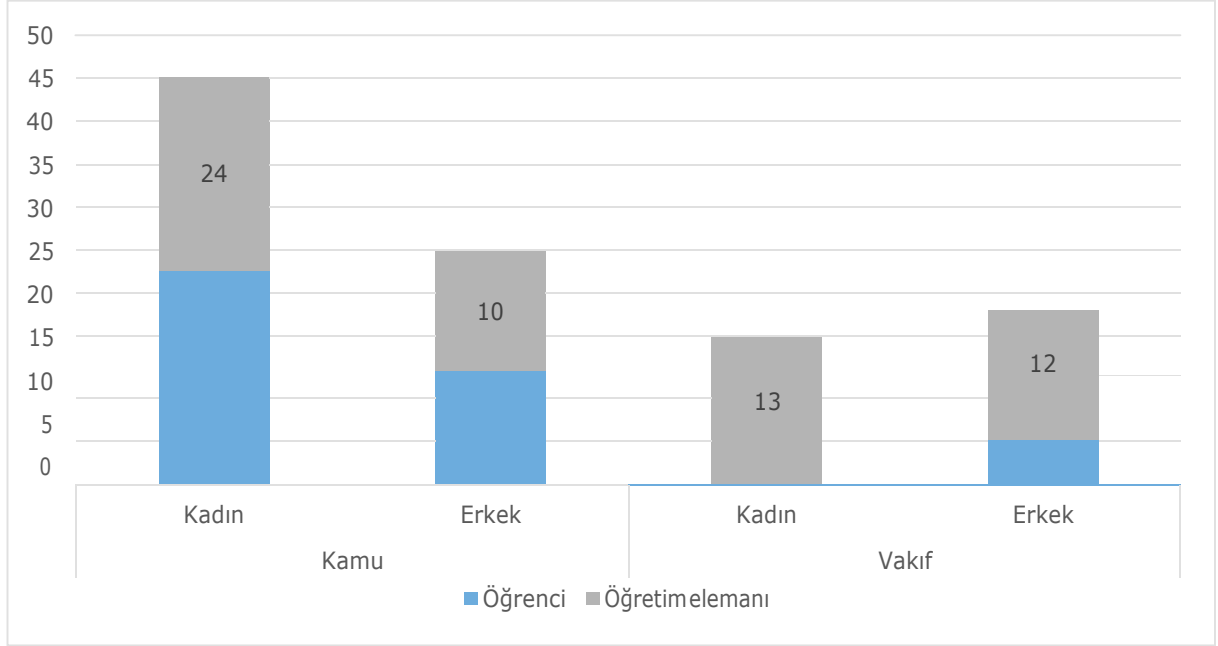
Tablo 1. Öğretim elemanlarının unvanları

Profesör	13
Doçent	15
Dr. Öğretim Ü.	28
Dr. Arş. Gör.	7
Öğr. Gör.	1
Okutman	1

Ankete katılan öğrenci ve öğretim elemanlarının cinsiyetlerine göre dağılımına bakıldığında 61'inin kadın ve 42'sinin erkek olduğu görülmektedir⁷⁷. Kadın akademisyenlerin 46'sı kamu ve 14'ü vakıf üniversitelerinden, erkek akademisyenlerin 23'ü kamu, 18'i vakıf üniversitelerindedir. Kamu üniversitelerinden örnekleme dâhil olan kadın akademisyenlerin 22'si, vakıf üniversitelerinden ise 1'i öğrencidir. Buna karşılık kamu üniversitelerinden 12 ve vakıf üniversitelerinden 6 erkek öğrenci ile görüşülmüştür.

⁷⁷ Akademisyenlerin demografik bilgilerine dair bu dağılımın yalnızca insan hakları alanında yürütülen bu araştırmaya katılmayı kabul eden öğretim elemanı ve öğrencilerle ilgili olduğu ve araştırmaya dâhil edilen illerde insan hakları alanında çalışan akademisyenlerin geneline ilişkin bir bilgi içermediği dikkate alınmalıdır.

Şekil 3. Kamu ve vakıf üniversitelerinde anket uygulanan öğrenci ve öğretim elemanlarının cinsiyetine göre dağılımı



Araştırmaya katılan kadın ve erkek akademisyenlerin illere göre dağılımına bakıldığında ise, yalnızca 1 kadın akademisyenle görüşülen Diyarbakır ve 3 kadın, 3 erkek akademisyenle görüşülen Konya dışında, kamu üniversitelerinde kadınların, vakıf üniversitelerinde ise erkeklerin sayıca fazla olduğu tespit edilmiştir.

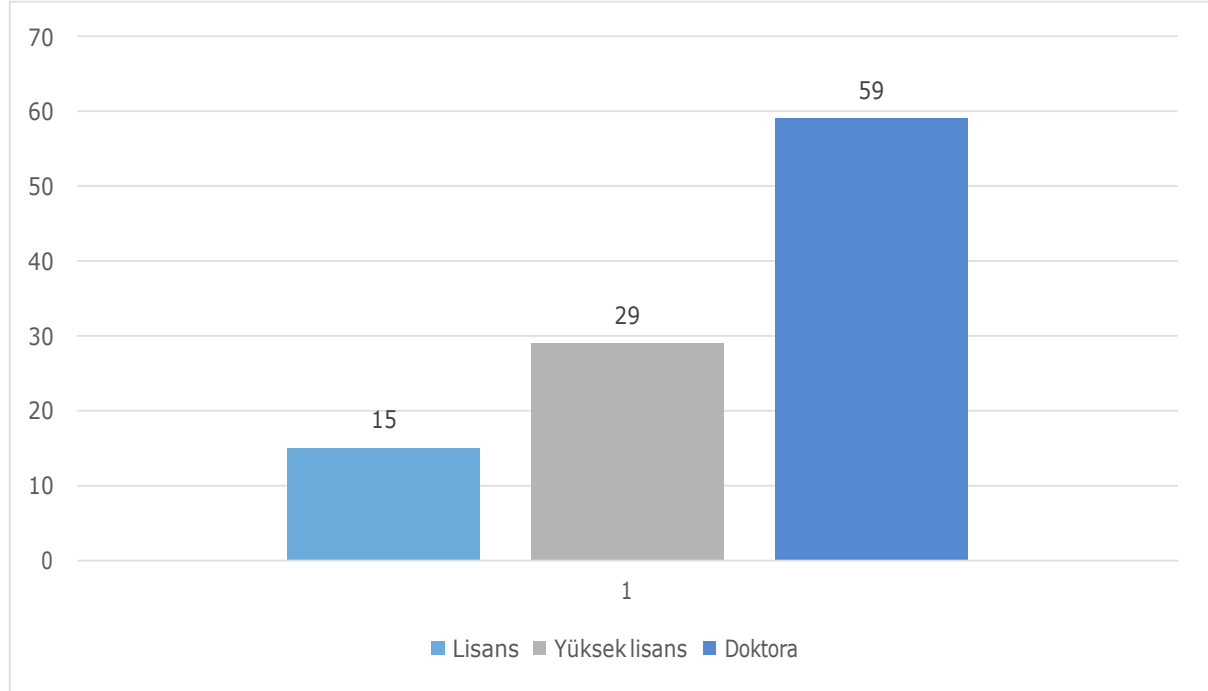
Araştırmaya katılanların yaş ortalaması 40'tır. Yaş aralığının 23 ile 68 yaş arasında dağıldığı tespit edilmiştir. Akademisyenlerin insan hakları alanında ortalama çalışma süreleri 10 yıl olmakla birlikte bu süre 40 yıla kadar çıkabilmektedir. Öğrenciler arasında alanda çalışma süresi ortalama 5 yıl iken öğretim elemanları arasında bu süre 14 yıla çıkmaktadır. Diğer yandan, akademisyenlere son çalıştıkları, öğrencilere ise okudukları kurumda geçirdikleri süre sorulduğunda, ortalama 3 yıl olarak karşımıza çıkmakta, bu sürenin 7 yıla kadar uzadığı görülmektedir.

Tablo 2. Ankete katılan akademisyenlerin yaş ve kurumda, alanda geçirdikleri süre bilgisi

	Min.	Max.	Ortalama	Std. Sapma
Yaşınız?	23	68	39.71	10.141
Son çalıştığınız ya da öğrenci iseniz okuduğunuz kurumda geçirdiğiniz süre nedir?	1	7	3.04	1.449
Kaç yıldır insan hakları alanında çalışıyorsunuz?	1	40	10.30	7.876

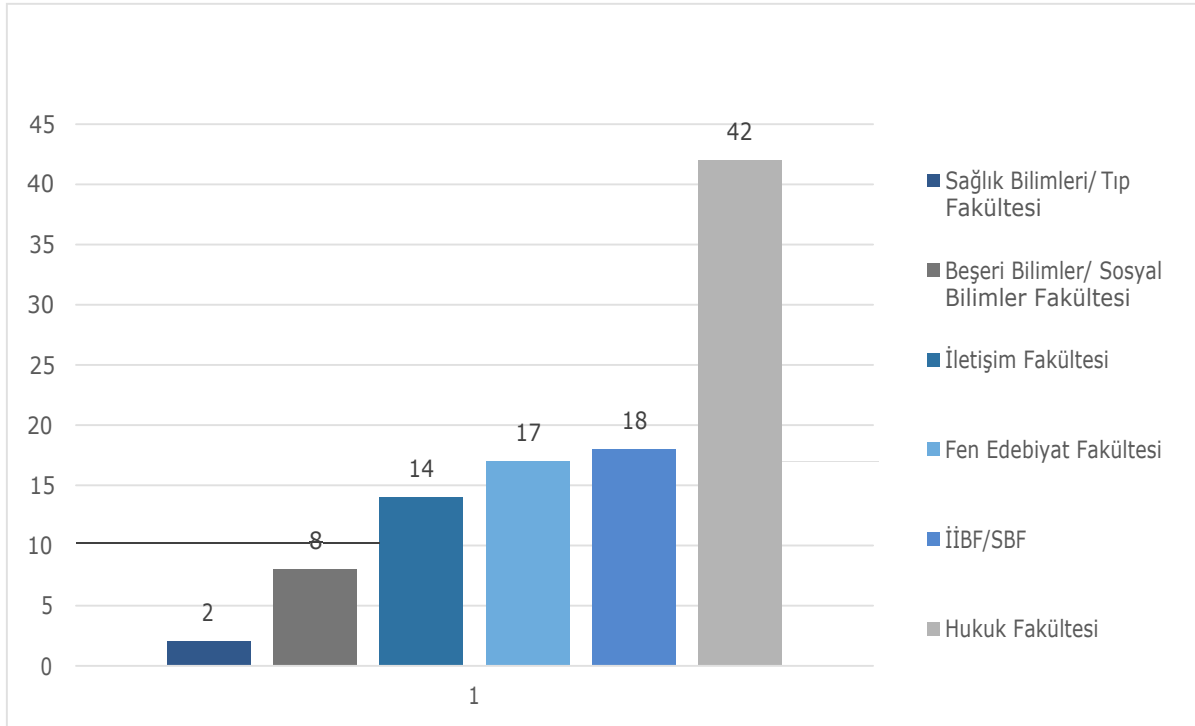
Ankete katılanların tamamladıkları en son eğitim programına bakıldığında, 15 kişinin sadece lisans derecesine sahip olduğu, yani insan hakları ile ilgili bir konu veya alanda yüksek lisans öğrencisi olduğu görülmektedir. Ayrıca ankete yüksek lisans derecesine sahip (doktora öğrencisi olan) 29 ve doktora derecesine sahip 59 kişi katılmıştır.

Şekil 4. Tamamlanan son eğitim programı



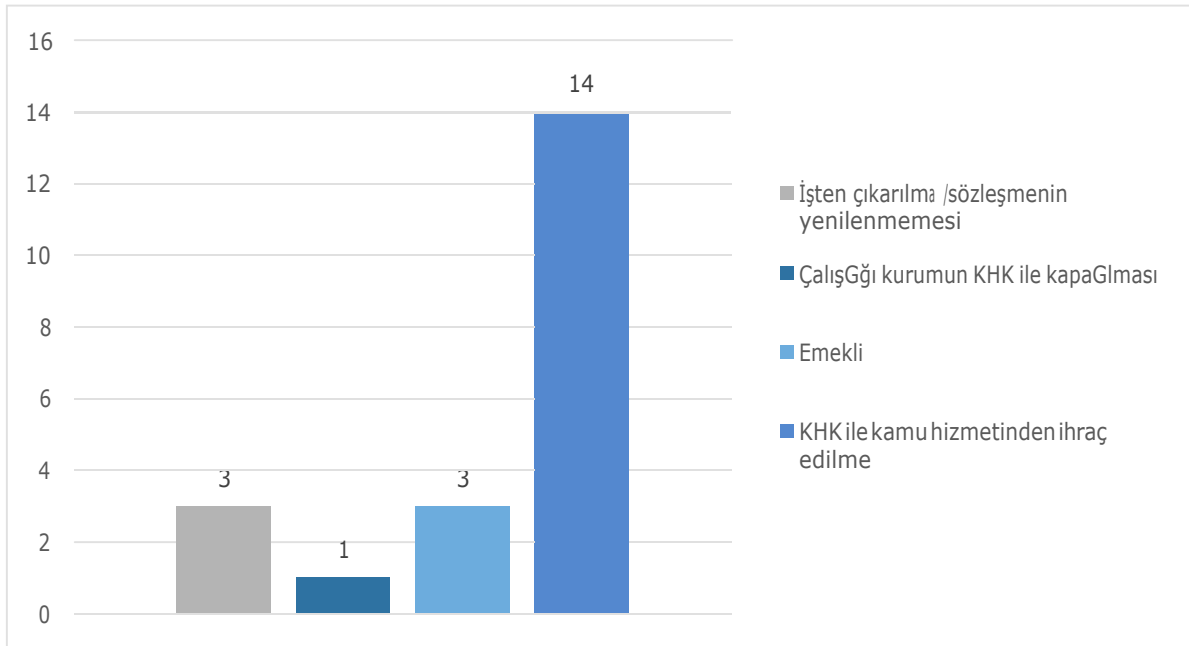
Anketlerin fakülterle göre dağılımına bakıldığında ağırlıklı olarak Hukuk Fakülteleri'nde öğretim elemanı veya öğrenci olan akademisyenlerle görüşüldüğü tespit edilmiştir. Bu durum, Türkiye'de insan haklarının daha çok hukuk fakültelerinde çalışılan bir alan olduğunu göstermektedir. Nitekim, görüşülen akademisyenlerin çalışma alanlarına bakıldığında insan hakları hukuku, kamu hukuku, uluslararası hukuk gibi alanlar öne çıkmaktadır. Araştırmaya katılanlar arasında üniversitelerin İktisadi ve İdari Bilimler Fakülteleri ya da Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde görev yapanlar da ağırlık taşımaktadır. Bu fakültelerde daha çok siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler alanları insan hakları üzerine çalışmaların yürütüldüğü alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer yandan Fen-Edebiyat Fakültelerinin ya da Sosyal/Beşeri Bilimler Fakültelerinin altında örgütlenen sosyoloji bölümleri de insan haklarıyla ilgili çalışmalar yürüten akademisyenlerin bağlı buldukları kurumlar arasında yer almaktadır. Ayrıca İletişim Fakültelerinin ifade özgürlüğü ve ayrımcılık gibi konular üzerinden insan hakları ile ilişkilenen akademisyenlere alan sağladığından söz edilebilir. Bunların dışında, araştırma kapsamında görüşülen iki akademisyenden birisi Tıp Fakültesi'nde halk sağlığı alanında, diğeri ise Sağlık Bilimleri Fakültesi'nde sosyal hizmetler alanında çalışmaktadır.

Şekil 5. Fakülterle göre dağılım



Ankete katılanların %60'ı şu anda bir üniversitede aktif olarak çalışmaktadır. Üniversitedeki aktif pozisyonundan ayrılan kişi sayısı ise 21'dir. Bunların 14'ü "Barış için Akademisyenler" bildirisini imzaladıkları için Kanun Hükmünde Kararname ile kamu hizmetinden ihraç edilen akademisyenlerdir. Ayrıca ankete katılan 1 akademisyen çalıştığı kurum KHK ile kapatıldığı için, 3 akademisyen ise sözleşmesi yenilenmediği ya da işten çıkarıldığı için üniversitede aktif olarak görev yapmamaktadır. 3 akademisyenin OHAL öncesinde veya OHAL döneminde karşı karşıya kaldığı baskılar nedeniyle emekliye ayrıldığı görülmüştür.

Şekil 6. Üniversitedeki aktif pozisyonundan ayrılma nedeni



Ankete katılan öğrencilerin 17'si aynı zamanda bir üniversitede araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır. Ayrıca daha önce araştırma görevlisi olan ancak şu anda çeşitli sebeplerle görevine son verilmiş olan 5 öğrenci de örnekleme dâhil olmuştur.

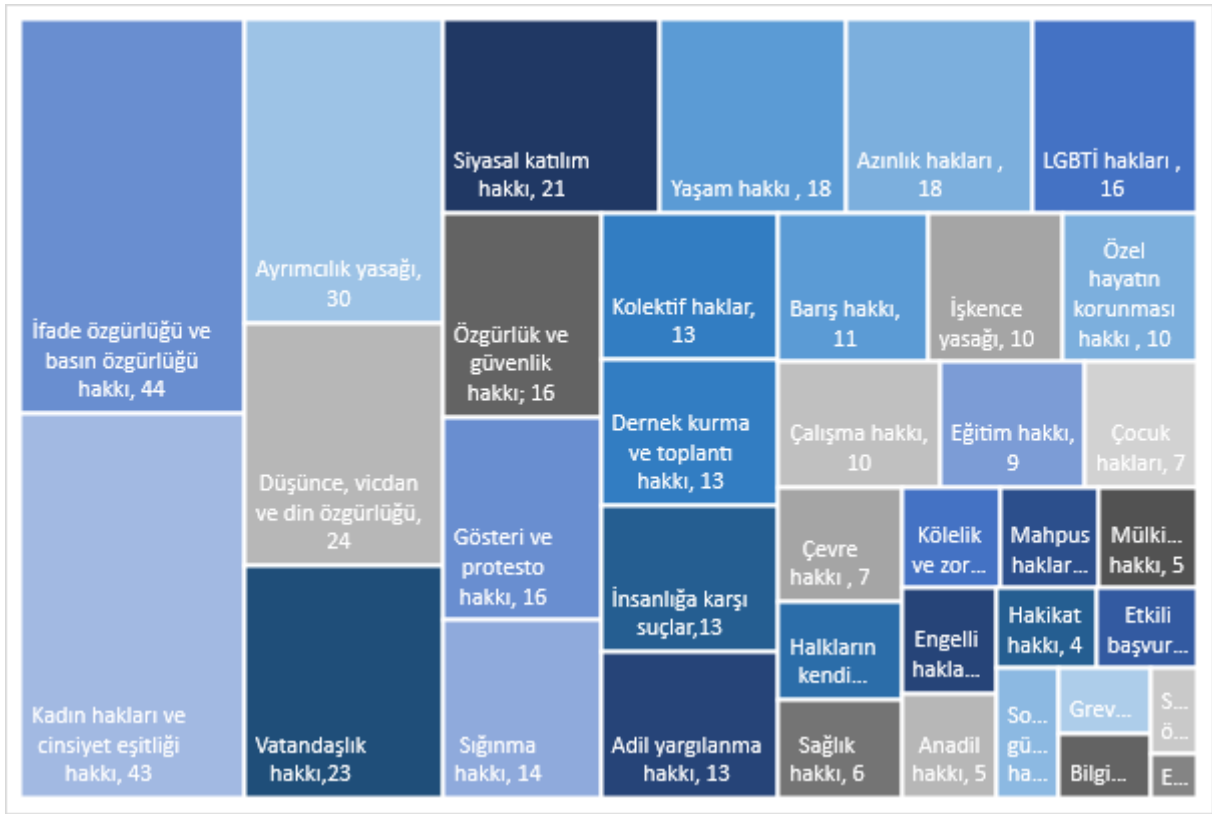
Araştırmaya katılan akademisyenlerden insan haklarıyla ilgili güncel çalışmalarının hangi hak alanları üzerinde yoğunlaştığını tespit etmek üzere en fazla çalıştıkları beş konuyu belirtmeleri

istenmiştir.⁷⁸ Aşağıdaki hiyerarşi grafiğinde görüldüğü gibi, akademisyenler tarafından en fazla çalışılan konu ifade özgürlüğü ve basın özgürlüğü hakları olmuştur (44). Araştırmaya katılan akademisyenler arasında ifade özgürlüğü hakkı üzerine çalışma yürütenlerin çoğunluğunun Hukuk Fakültelerinden (14 kişi) ve İletişim Fakültelerinden (7) olduğu görülmüştür. Akademik çalışmalarda ikinci sırada ele alınan hak alanı ise kadın hakları ve cinsiyet eşitliği hakkıdır (43). Bu sonucu, Türkiye’de 1980’lerin ikinci yarısından itibaren ivme kazanan feminist hareketin ve LGBTİ+ hareketinin kadın hakları ve cinsiyet eşitliği hakkını temel bir insan hakkı olarak ele alan akademik çalışmalara etkisinin yanı sıra Kadın Çalışmaları Anabilim Dallarının örgütlenmesiyle ve Kadın Araştırma ve Uygulama Merkezleri’nin açılmasıyla birlikte toplumsal cinsiyet eşitliği hakkının üniversitelerin çatısı altında daha rahat çalışılmaya başlaması ile de açıklamak mümkündür. Araştırmaya katılan akademisyenler arasında, bir kişi dışında, çalışma konuları arasında kadın hakları ve cinsiyet eşitliliği hakkını işaretleyenlerin tamamı kadındır. Benzer şekilde, görüşülen akademisyenler arasında LGBTİ+ hakları alanında çalışma yürüttüğünü belirten 16 akademisyenin 13’ünün de kadın olduğu görülmüştür.

Akademisyenler tarafından en sık işaretlenen üçüncü hak alanı ise ayrımcılık yasağıdır (30). Akademisyenler, düşünce, vicdan ve din özgürlüğü hakkı (24), vatandaşlık hakkı (23) ve siyasal katılım hakkı (21) üzerine de çalışmalar yürütmektedirler. Araştırmaya katılan akademisyenler tarafından en az ele alınan haklar arasında ise evlenme hakkı (1), seyahat özgürlüğü hakkı (2), grev ve toplu sözleşme hakkı (3), bilgi edinme hakkı (3) ve hakikat hakkı (4) yer almıştır. Diğer yandan, çocuk hakları üzerine çalışmalar yürüttüğünü belirten akademisyen sayısı 7, engelli hakları üzerine çalışan sayısı 5, anadil hakkı üzerine 5 ve mahpus hakları üzerine de 5 olmuştur. Şekil 7, ayrıca sosyal güvenlik hakkı, çalışma hakkı, sendikal haklar gibi sosyal ve ekonomik hakların da insan hakları alanında çalışan akademisyenlerin ilgisini görece daha az çektiğini (toplamda 17) göstermektedir.

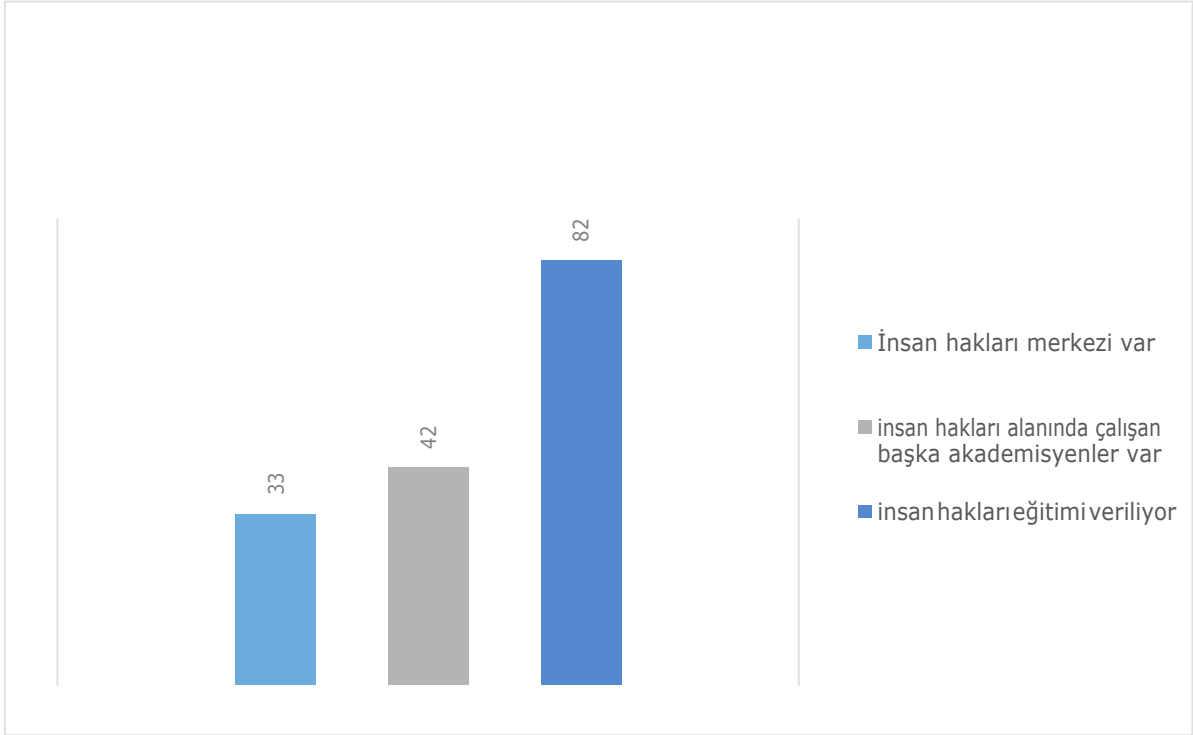
⁷⁸ Çoklu kodlamaya olanak sağlayan bu sorunun seçenekleri, insan hakları literatürünün tespit ettiği 40 temel hak alanından oluşmuş, ayrıca akademisyenlerin “diğer” seçeneğini de işaretleyerek yazmalarına olanak sunulmuştur.

Şekil 7. En çok çalışılan hak alanları



Araştırmaya katılan öğretim elemanlarının 4'ü OHAL döneminde dekanlık görevini yürütmüştür. Ayrıca 3'ü dekan yardımcılığı, 2'si merkez ya da enstitü müdürlüğü, 2'si merkez ya da enstitü müdür yardımcılığı, 4'ü bölüm başkanlığı, 11'i ise anabilim dalı başkanlığı görevini yürütmekte ya da yürütmüştür. 31 öğretim elemanının ise OHAL ilanından önce de bir idari görevde bulunduğu görülmüştür. Bunların 8'i OHAL döneminde idari görevlerinden birini ya da birkaçını kendi isteğiyle bırakmış, 3'ü ise bu görevlerinden ayrılmak zorunda bırakılmıştır.

Şekil 8. Üniversitelerde insan hakları çalışmalarının durumu



Araştırmaya katılan akademisyenlerin 33'ü insan hakları merkezi bulunan üniversitelerde görev yapmakta ya da öğrenim görmektedirler. 82'si üniversitelerinde insan hakları eğitimi verildiğini, 42'si ise insan hakları merkezi olmamakla birlikte alanında çalışmalar yürüten başka akademisyenlerin de bulunduğunu belirtmişlerdir.

1.2. Yüz yüze görüşmelere katılanlar

Yüz yüze görüşme yapılan akademisyenlerin 19'u öğretim üyesi ve 1'i de doktoraını yapmakta olan araştırma görevlisidir. Görüşmelerin 2'si Diyarbakır ve Konya'da, 3'ü İzmir'de, 7'si Ankara ve sekizi İstanbul'da yapılmıştır. Görüşülen akademisyenlerin 10'u profesör, 2'si doçent, 5'i doktor unvanına sahiptir. Görüşülen akademisyenlerin 8'i vakıf üniversitelerinde, 12'si ise kamu üniversitelerinde görev yapmakta ya da yapmıştır. Bu akademisyenlerden aktif olarak çalışanların sayısı 11, ihraç edilenlerin sayısı ise 4'tür.

Akademisyenlerin anonimliğini korumak için burada üniversitelerine dair bilgiye yer verilmemiştir. Ayrıca Diyarbakır ve Konya'da yapılan görüşmelerde, alanda çalışan akademisyen sayısının azlığı nedeniyle anonimliği korumak adına akademisyenlere dair

unvan, cinsiyet ve diğer bilgiler de gizlenmiştir. Aşağıda, yüz yüze görüşmelerden yapılan aktarım ve alıntılarda yine akademisyenlerin kimliklerinin gizlenmesi amacıyla herhangi bir atıf kullanılmamış, konuşma sırasında geçen kurum adları, anonimliği korumak adına gerekli görüldüğünde boş bırakılmıştır.

Tablo 3. Yüz yüze görüşmelere katılan akademisyenler

	İl	Unvan	Üniversite	Durum	Cinsiyet
1	İstanbul	Prof. Dr.	Özel	Aktif	Erkek
2	İstanbul	Prof. Dr.	Kamu	Emekli	Kadın
3	İstanbul	Doç. Dr.	Kamu	Aktif	Kadın
4	İstanbul	Prof. Dr.	Özel	Aktif	Erkek
5	İstanbul	Prof. Dr.	Kamu	Aktif	Erkek
6	İstanbul	Prof. Dr.	Özel	Aktif	Erkek
7	İstanbul	Prof. Dr.	Özel	Aktif	Kadın
8	İstanbul	Dr. Ö.Ü.	Özel	Aktif	Erkek
9	Ankara	Dr. Öğrenci	Özel	Aktif	Kadın
10	Ankara	Dr.	Özel	Ayrılmış	Erkek
11	Ankara	Dr.	Kamu	İstifa	Erkek
12	Ankara	Dr.	Kamu	İhraç	Kadın
13	Ankara	Prof. Dr.	Kamu	Aktif	Kadın
14	Ankara	Dr. Ö.Ü.	Özel	Aktif	Kadın
15	Ankara	Doç. Dr.	Kamu	Aktif	Erkek
16	İzmir	Prof. Dr.	Kamu	İhraç	Kadın
17	İzmir	Prof. Dr.	Kamu	İhraç	Kadın
18	İzmir	Prof. Dr.	Kamu	ihraç	Kadın
19	Diyarbakır	-	-	-	-
20	Konya	-	-	-	-

2. Olağanüstü Halde İnsan Hakları Çalışmak

Yüz yüze görüşmelere katılan akademisyenlerin OHAL'in insan hakları alanında yürütülen akademik çalışmaları nasıl etkilediğine ilişkin değerlendirmelerinde, alanın üzerindeki baskı ve kısıtlamaların OHAL öncesinde başladığına dair tespitler merkezi bir yer tutmaktadır. Görüşmeler sırasında öğrenciler ve akademisyenler üzerinde gerek üniversite yönetimlerinin gerekse YÖK, emniyet vb. kurumların baskılarının OHAL ilanından çok önce, Gezi direnişinin hemen ardından ya da 7 Haziran 2015 genel seçimlerinin ardından çözüm sürecinin son bulmasıyla eş zamanlı olarak başladığı belirtilmektedir. Barış için

Akademisyenler Bildirisi'nin yayınlanması da baskı, soruşturma ve yıldırımlar bakımından bir dönüm noktası olarak öne çıkmaktadır.

OHAL öncesi döneme baktığımızda yavaş yavaş gelen bir otoriterleşme ve insan hakları ihlalleri görüyorsunuz. Giderek düşünce özgürlüğü, ifade özgürlüğü ve basın özgürlüğü üzerindeki baskılar artıyor. 15 Temmuz'dan sonra örtülü baskılar üzerindeki örtüler kaldırıldı. İhlaller kitlesel hal kazandı. Yasaların açıklarından yararlanılarak yargı buna ayak uydurdu.

Buna karşılık, görüşmeye katılanların hemen hemen tümü, OHAL ilanının ardından insan hakları alanının açık bir tahribata uğradığı konusunda hemfikirdir. Özellikle KHK'larla ihraçlar, "Barış Bildirisi" imzacılarına yönelik baskılar, öğrencilere yönelik soruşturmalar, insan hakları alanında çalışmalar yapan sivil toplum örgütlerinin üniversitelere girişinin yasaklanması ve nihayetinde üniversitelerde OHAL'i ve OHAL döneminde ortaya çıkan hak ihlallerini konu edinen çalışmaların yapılamaz hale gelmesi, OHAL'in üniversiter hayatta yarattığı tahribatın görünür yüzü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu süreç, beraberinde "sakıncalı" kabul edilen kimi konuların çalışılmasının önündeki fiili veya psikolojik engellerin doğmasını, akademisyenlerin hem öğrencileri hem de meslektaşları tarafından ihbar edilme endişesi yaşamaya başlamasını ve genel olarak üniversitelerde bir korku ortamının hâkim olmasını getirmiştir.

Yüz yüze görüşmelere katılan genç bir akademisyen, OHAL döneminde akademisyenlerin tasfiyelerini üniversitenin kurumsallığına yönelik bir saldırı olarak değerlendirmiş ve tahribatı "Orayı akademi yapan şey çatışmadır, muhalif olmaktır, sınırlarını genişletmektir, her şeyi duymaktır, sansürlüklüktür." sözleriyle özetlemiştir. Bir başka akademisyen ise, üniversiteler üzerindeki baskıyı rejimin otoriterleşmesi ile ilişkilendirmektedir:

Özgür üniversite otoriter rejimler tarafından korku uyandırıcıdır. Sadece eleştirel düşüncenin ortaya çıkmasını engellemeye çalışmıyor, size ne düşüneceğinizi de söylüyor, empoze ediyor.

Yüz yüze görüşmeler, OHAL'in etkilerinin hem akademisyenlerin çalışma alanlarına göre, hem de bağlı oldukları üniversiteye göre farklı derecelerde yaşandığını göstermektedir. Bu etkiler, ihraçların yaşandığı üniversitelerde daha derin sonuçlar yaratıp geride kalanlar bakımından da akademik çalışmaları neredeyse sürdürülemez hale getirmiştir; diğer yandan, merkezdeki kimi üniversitelerde, insan hakları içtihadı, uluslararası insan hakları kurumları,

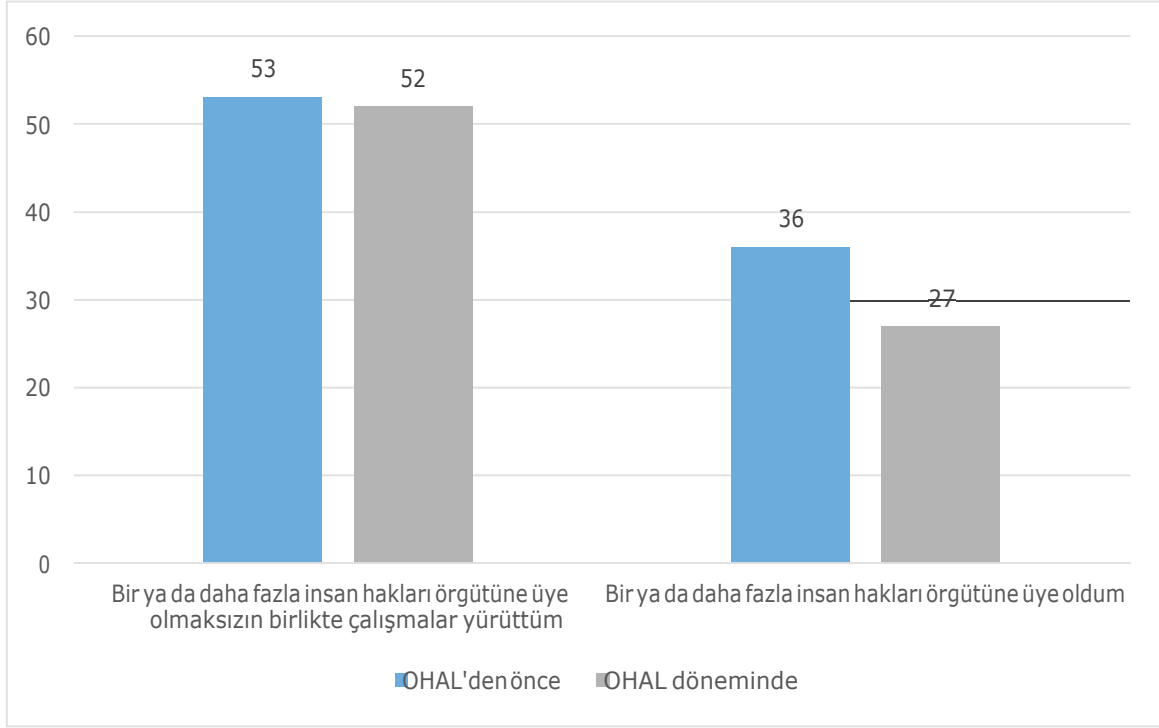
ya da kültürel çalışmalar gibi politik gündemle daha dolaylı bir ilişki kurabilen konularda çalışan ya da mevcut iktidarla ilişkilerini daha pasif bir konuma yerleşerek sürdürmeyi başarabilen az sayıdaki akademisyen bakımından daha “zayıf” yaşanmıştır. Bu akademisyenlerden bazıları, kendilerine yöneltilen soruya “OHAL beni çok da etkilemedi; benim çalışmalarımı çok etkilemedi” yanıtını vererek söze başlamış, ardından derslerinde kimi konuları anlatırken daha dikkatli olduklarını belirtmiş ya da öğrencilerinin tez konularını kabul ettirmekte, makalelerini yayınlamakta karşılaştıkları zorluklara değinmişlerdir. Ancak bu akademisyenler de OHAL’in ve tasfiyelerin genel olarak alan üzerinde önemli bir tahribat yarattığında hemfikirdirler. Aşağıda, OHAL’in üniversiteler üzerinde yarattığı tahribatın boyutları, akademisyenlerin örgütlülük ve katılım haklarının kullanımı üzerindeki sınırlamalar; ihraçlar ve tasfiyelerin insan hakları alanındaki çalışmaları nasıl etkilediği ve akademik özgürlükler alanında yaşanan hak ihlalleri ele alınarak değerlendirilecektir.

2.1. OHAL’in akademisyenlerin örgütlülük ve katılımı üzerine etkileri

2.1.1. Sivil toplum örgütleriyle ilişkiler

OHAL’in akademisyenlerin insan hakları alanında faaliyet gösteren sivil toplum örgütleriyle ilişkileri üzerinde bir etkisinin olup olmadığına bakıldığında, OHAL’den önce bir ya da daha fazla insan hakları örgütüne üye olmaksızın bu örgütlerle birlikte çalışmalar yürüttüğünü belirten akademisyen sayısında OHAL’in ardından önemli bir değişikliğin olmadığı görülmüştür. Ancak, bir ya da daha fazla insan hakları örgütüne üye olan akademisyenlerin sayısında OHAL’le birlikte önemli bir düşüş yaşanmış, bu örgütlere üye olanların sayısı yaklaşık dörtte bir oranında azalmıştır. Aşağıdaki şekil, ankete katılanlar arasında insan hakları alanında çalışmalar yürüten akademisyenlerin yarısının OHAL öncesinde de insan hakları örgütleriyle birlikte çalışma deneyiminin olmadığını, insan hakları örgütlerine üye olanların oranının ise OHAL öncesinde bile ancak akademisyenlerin üçte birine karşılık geldiğini göstermektedir. Bu oranlar, insan hakları ile ilgili akademik çalışmalar yürütmelerine rağmen, akademisyenlerin önemli bir kısmının aktif olarak hak savunuculuğu faaliyetlerine mesafeli olduklarını göstermektedir.

Şekil 9. Akademisyenlerin insan hakları örgütleriyle ilişkisi



Yapılan yüz yüze görüşmelerde, OHAL öncesindeki dönemde de insan hakları örgütleri ile aktif bir ilişkisi bulunmayan akademisyenlerin bu tutumlarını sürdürdüğü görülmüştür. Akademisyenlerin bir kısmı, insan haklarını hukuksal bir perspektif içinden ele almaları nedeniyle yalnızca barolarla ilişki içinde olduklarını belirtmiştir. Diğer yandan, görüşülen akademisyenler, OHAL'in insan hakları ve ilgili alanlarda faaliyetler yürüten sivil toplum örgütlerini son derece olumsuz biçimde etkilediği konusunda hemfikirdirler. Bu örgütlerin devlet tarafından denetlemeler, soruşturmalar vb. yoluyla baskı altında tutulduğu belirtilmektedir.

OHAL döneminde birçok örgütün kapatılmış olması diğer örgütleri de böyle bir tehdit altında bıraktığından, kimilerinin faaliyetlerini ve ilişkide oldukları akademisyenleri kısıtlama zorunluluğu yaşadığına değinilmiştir. Özellikle küçük şehirlerde bu etkinin daha baskın olduğundan söz edilebilir. Görüşülen akademisyenlere göre, hâlâ raporlama faaliyetlerini sürdürebilen insan hakları örgütleri bile, bu raporların daha geniş bir kesime ulaştırılması, bir toplumsal tartışmanın konusu haline getirilmesinde zorluk yaşamaktadır. Kimi örgütlerin, özellikle daha az sakıncalı bulunan alanlara meyletmeye başladığı, insan hakları ile ilgili kritik meselelerde fon sağlayan uluslararası kuruluşların dahi bir sonuç alınamayacağı düşüncesiyle ya da baskılar nedeniyle bundan imtina etmeye başladığı, akademisyenlerce

tanıklık edilen sorunlardan biridir. Bu bağlamda, sivil toplum örgütlerinin “KHK’larla terör örgütü aleyhine icra edilen operasyonlardan doğan sorumluluk”, “işkence yasağı”, “kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı”, “adil yargılanma hakkı”, “LGBTİ+ hakları” gibi konularda çalışma olanaklarının önemli ölçüde kısıtlandığı belirtilmektedir. Ayrıca akademisyenler, özellikle Kürt sorunu ile ilişkili olarak çalışmaları bulunan sivil toplum örgütlerinin süreçten çok daha olumsuz etkilendiğini belirtmektedir. Buna karşılık görüşülen akademisyenler arasında bütün baskılara rağmen bu gibi örgütlerle bağımlı sürdürmeye çalışanlar mevcuttur:

Halen özellikle Kürt STK’larıyla ilişkisi olan biriyim. Ama orada da faaliyet o kadar azaldı ki. Benim Diyarbakır’a falan gitme sıklığının çok azalmış durumda. Ama Kürt STK’larının bazıları olana bitene rağmen ısrarla bir şeyler yapıyorlar. Onların içinde olmaya çalışıyorum.

Sivil toplum örgütlerinin karşı karşıya kaldığı problemlerden bir diğeri, akademisyenlerden birinin deyişiyle, “bu kadar büyük bir otoriterlik varken STK’ların birbirine eklemekte güçlük çekmesi”, birlikte hareket edip bir ağ oluşturmamaları olarak tespit edilmiştir. Görüşülen akademisyen, bu bir araya gelememe halinde korkunun yanı sıra, “ben yaparım” anlayışı ve örgütler arasındaki rekabetin de rol oynadığını belirtmektedir.

OHAL öncesinde sivil toplum kuruluşları ile ilişki içinde olan, toplantılara ve eğitim faaliyetlerine davet edilen, projelerde görev alan akademisyenlerin bu örgütlerle ilişkisinde olumlu ve olumsuz anlamda değişiklikler yaşandığı görülmektedir. Bu noktada, bazı akademisyenler OHAL sonrasında sivil toplum örgütleriyle ilişkilerinin daha da güçlendiğini, bu örgütlerin çağrularına yanıt vermek için daha fazla çaba harcadıklarını belirtebilmektedirler:

OHAL sonrası daha da arttı, daha çok etkinliklerine katılıyorum, yazıp çizmeye çalışıyorum, konu arıyorum, mevzuat tarayarak hangi hakkımızın kapalı kapılar ardında tırpanlandığını duymaya ve duyurmaya çalışıyorum. Ben çalışmasam bile, çalışan ilgililerine “bakın böyle bir şey var” diyorum.

Ayrıca, OHAL döneminde insan hakları alanındaki baskıların ve ihlallerin artmasıyla birlikte, sivil toplum örgütlerinin bu alana daha fazla ilgi gösterdiği, bir farkındalık oluştuğu, LGBTİ+, kadın hareketi ve öğrencilerin kendi kavramları ve hak taleplerine rağmen OHAL koşullarında ortaklaşabildikleri ileri sürülmüştür. Görüşülen akademisyenlerin bazıları,

OHAL sürecinin akademisyenler ve sivil toplum örgütleri arasındaki ilişkiyi güçlendirdiğini düşünmektedir:

STK'larla daha fazla ilişki kurduk. Ben kendimi orada hissediyorum zaten. Hak temelli çalışan örgütlerle daha haşır neşir olduğum bir süreç. ... Bu süreç içinde tam da OHAL nedeniyle çok sayıda rapor çıkıyor. Akademi dışı kurumlar bunlar ve ısrarlılar. Sivil toplum alanının güçlendiğini düşünüyorum şimdi. Akademinin kurumsal çatışı içerisinde bir şey yapamayabilirler. İnsan hakları ile hiçbir biçimde bağı olmayan insanlar aktivist oldu.

* * *

İnsan haklarıyla ilgilenmeyen birçok insan da insan hakları ile ilgilendi, bu alana bulaştı. Bunların bir kısmı kalıcı elemana dönüştü. Projeler arttı mesela.

Buna karşılık akademisyenlerin bir kısmı için “Barış Bildirisi”ne imza atmış olmak bir dönüm noktası iken, kimileri için OHAL ilanı ile insan hakları alanının sivil toplum örgütlerince de kısmen “tehlikeli” bir alan olarak görülmeye başlanması ya da insan hakları alanında çalışan örgütlerin çalışma konularını görece kendileri bakımından daha az tehdit oluşturacak sorunlarla sınırlaması, bu örgütlerin akademisyenlere yönelik ilgisinin de azalmasına yol açmıştır. Özellikle “Barış Bildirisi”ni imzalamış olan akademisyenler, bildirinin yayınlanmasından sonra insan hakları alanında önde gelen örgütler açısından böyle bir durum söz konusu olmamakla birlikte, kimi tali örgütlerden düzenli olarak aldıkları davetlerin kesildiğini; bir akademisyen kendisini davet eden kuruluşları -zarar vermemek adına- Barış Bildirisi imzacısı olduğu yönünde uyardığını belirtmiştir. Bir başka akademisyen ise, birlikte çalıştığı örgütlerden yalnızca birinden, imza nedeniyle tepki gördüğünü şu sözlerle aktarmıştır: “Onlar bana yakıştıramadıklarını söylediler ben de onlara yakışan cevabı verdim. Kapıma gelip söylediler. ‘Ben de bu hakkı nereden buluyorsunuz?’ dedim.”

Kanun Hükmünde Kararnameler ile üniversitelerdeki görevlerinden ihraç edilmiş akademisyenler bakımından, OHAL’le birlikte sivil toplum örgütleriyle kurulan ilişki hem olumlu hem de olumsuz yönde etkilenmiştir. Görüşülen akademisyenlerden birisi bu duruma dair gözlemlerini şöyle aktarmıştır:

Akademi ile bağım kurumsal olarak kopunca biraz başka kaygılar devreye girdi. Şimdi STK'larla çalışıyorum. Orada da dışarıdan bakan biri olarak yapmak istedikleri, bize proje olarak sundukları etkinliklerde teyakkuz halinde olduklarını, onların da kendilerini kısıtladıklarını düşünüyorum.

İhraç edilen akademisyenler, daha önce kendilerini düzenli olarak toplantı ve etkinliklerine davet eden kimi sivil toplum örgütlerinin ihraçlardan sonra davetlere son verdiğini belirtmektedirler. İhraç öncesinde de sivil toplum örgütleriyle güçlü bir bağ kurmuş akademisyenlerden birisi süreç içinde bu bağın gördüğü zararı şu şekilde özetlemektedir:

Mesela’de bir göç araştırması yapıyorduk, atılmadan. Ben akademik danışmanlığını yapıyordum araştırmanın. ... Atıldıktan sonra bunlara gelen bir talimat yüzünden mesela benimle çalışamayacaklarını üzümlerle söylediler. Artı, şunu hissettim: Kurum adı vermeyeyim, KHK ile atılanları projelerde çalıştırmama gibi devletten bir komut aldıklarını duydum. Daha az çağırılır oldum.... Bu alanın etkilendiğini biliyorum ki ben de etkilendim. Çalışacak yer mi bulamıyorum, buluyorum ama kısıtlama olduğunu da görüyorum. Çalışma yerlerimi çeşitlendirdim. Yaşadığım şehirde daha resmi olmayan inisiyatiflerle daha çok çalışır oldum. Devletin STK’lara ciddi baskı yaptığını da biliyorum.

Buna karşılık, ihraçların ardından sivil toplum örgütleri ile olan bağının önemli ölçüde güçlendiğini belirten akademisyenler de bulunmaktadır. Bu akademisyenlerden biri, ihraç edilmesinin ardından STK’larla yaptığı işlerde önemli bir artışın olduğunu belirtmiş, ancak insan haklarının felsefi arka planı üzerine yürüttüğü tartışmaların ve kuramsal çalışmaların STK’ların talep ettiği konulardan olmaması nedeniyle kendi uzmanlık alanındaki çalışmalara ket vurduğunu söylemiştir. Bu noktada sivil toplum alanında akademisyen kimliğiyle varlığını korumanın zorluğuna işaret etmektedir: “Alanın aktiviste de ihtiyacı var evet ama biz hâlâ akademisyen olarak bu alanda olmanın yollarını bulmalıyız”. Görüşülen akademisyenin bu sözleri, ihraç edilerek üniversitelerin dışında bırakılan akademisyenlerin çalışmalarını sürdürmek ve yaşamlarını idame ettirmek için sivil toplum örgütleri ile bir araya geldiklerini, bu durumun hem hak savunuculuğu alanını besleme hem de akademisyenleri sivil toplum alanına daha fazla müdahil kılma potansiyeli taşıdığını ortaya koymaktadır. Ancak aynı zamanda, sivil toplum alanının ihtiyaçları ile akademik araştırma ve bilgi üretiminin önceliklerinin birbiriyle her zaman örtüşmemesi, bu akademisyenlerin insan hakları alanında pratik sonuçlar yaratmamakla birlikte alanı besleyen akademik çalışmalardan uzaklaşması sonucunu da doğurmaktadır.

2.1.2. Sendikal örgütlenme

Anket sonuçları, görüşülen öğretim elemanlarının yaklaşık dörtte üçünün sendikalı olduğunu ortaya koymuştur. Bu oran Türkiye’de eğitim ve bilim alanındaki kamu çalışanlarının sendikalılık oranının biraz üzerindedir. Buna karşılık, çalışma alanları nedeniyle hak savunuculuğu faaliyetleriyle yakın ilişkili olması beklenen akademisyenlerin dörtte birinin sendikal örgütlenme içinde olmaması dikkate değer bir durumdur. Genel olarak bakıldığında, OHAL’in akademisyenlerin sendikal örgütlülüğü üzerinde olumsuz bir etkisi olmamıştır. OHAL’den önce 44, OHAL ilanından sonra ise 43 öğretim elemanı bir sendika üyeliği bulunduğunu belirtmiştir. Bunların 7’si vakıf üniversitelerinde görev yapmaktadır. OHAL ilanından önce 3, OHAL ilanından sonra ise 5 öğretim elemanının sendika üyeliğini sonlandırma konusunda telkin ve baskılara maruz kaldığı tespit edilmiştir. 2 öğretim elemanı OHAL ilanından sonra, 1 öğretim elemanı ise OHAL’den önce telkinler ve baskılar nedeniyle sendika üyeliğini sonlandırdığını, 1 kişi ise sendikasını değiştirdiğini belirtmiştir.

Tablo 4. Öğretim Elemanlarının Sendikal Örgütlülük Durumu

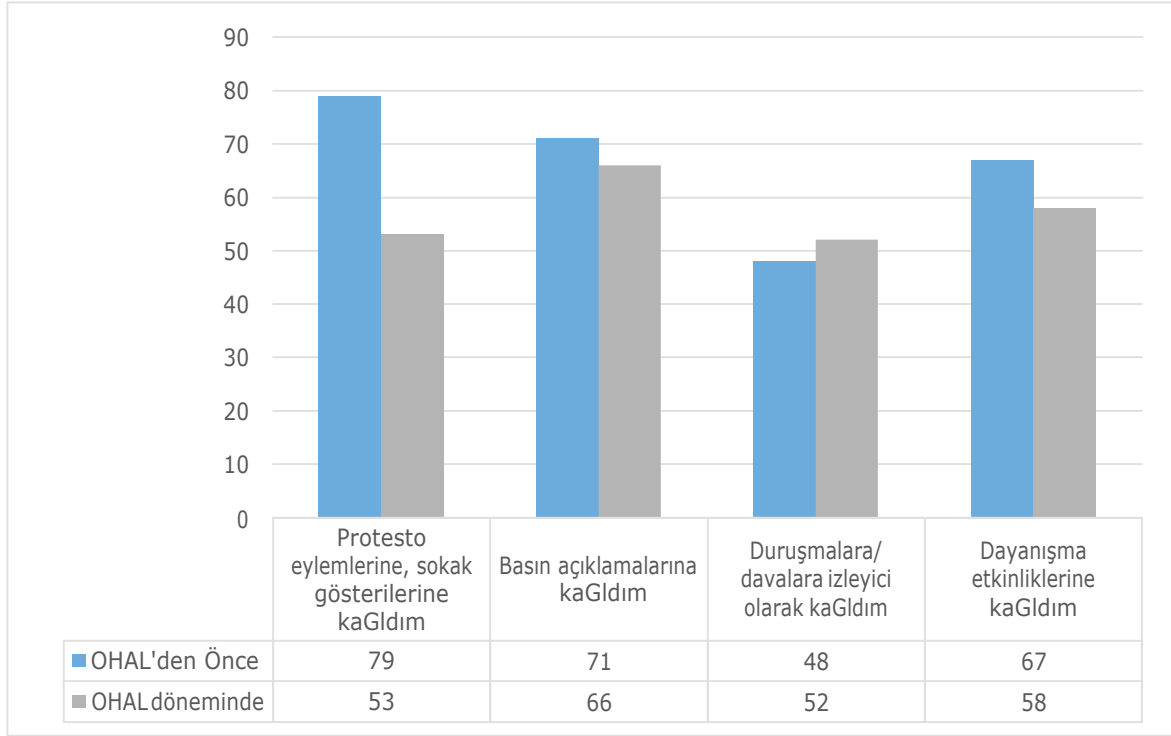
	OHAL'den önce	OHAL döneminde
Bir sendikaya üyeyim.	44	43
Sendika üyeliğimi sonlandırmam konusunda telkinler/baskılar oldu.	3	5
Telkinler/baskılar nedeniyle sendika üyeliğimi sonlandırmayı düşündüm.	1	2
Telkinler/baskılar nedeniyle üyesi olduğum sendikadan ayrıldım.	1	2
Telkinler/baskılar nedeniyle sendika değiştirdim.	-	1

2.1.3. Katılım Hakkının Kullanılması

OHAL’in ankete katılan akademisyenlerin demokratik toplumlarda hem ifade özgürlüğü hakkı kapsamında, hem de seçimlere katılımın dışındaki başlıca siyasal katılma araçlarından birisi olarak değerlendirilebilecek protesto eylemlerine ve dayanışma etkinliklerine katılımlarını olumsuz etkilediği görülmüştür. OHAL öncesinde protesto eylemlerine katıldığını belirtenlerin oranı %77 iken OHAL döneminde ve sonrasında bu oranın %51’e

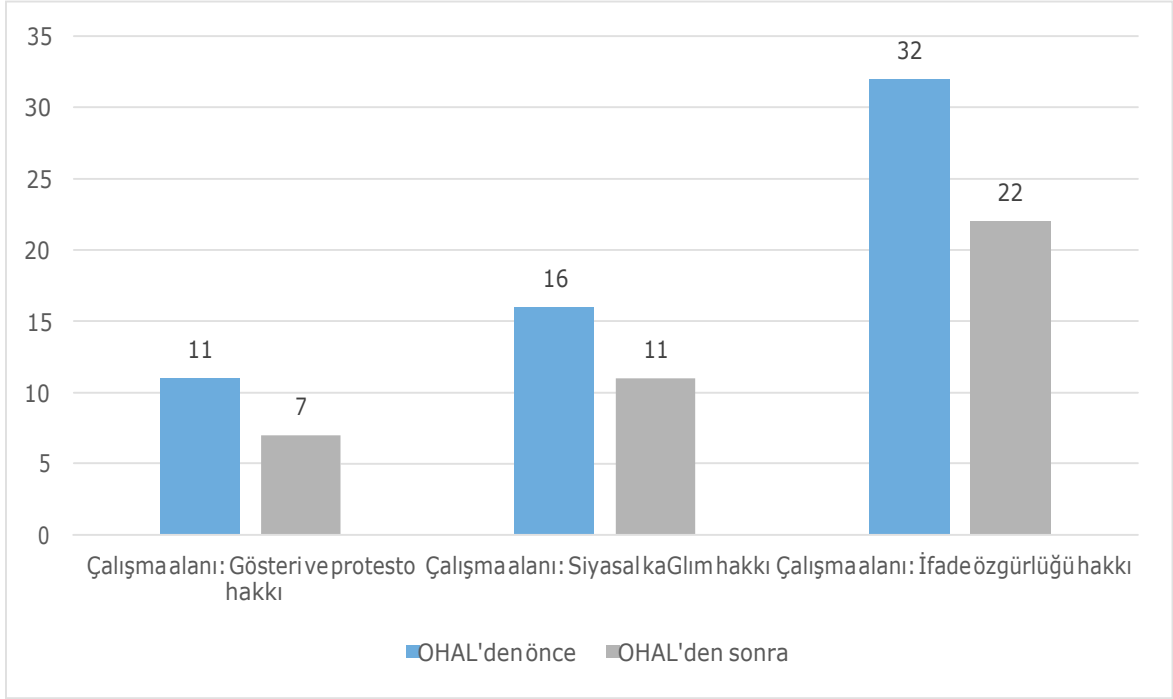
düştüğü görülmüştür. Benzer şekilde, akademisyenlerin OHAL döneminde basın açıklamalarına ve dayanışma etkinliklerine katılma oranlarında da bir düşüş tespit edilmiştir.

Şekil 10. OHAL'in katılım hakkının kullanımına etkisi



OHAL'le birlikte gösteri ve protesto hakkının kullanımındaki düşüş, öncelikli çalışma alanı olarak siyasal katılım hakkı, gösteri ve protesto hakkı ve ifade özgürlüğü hakkını belirten akademisyenler açısından da geçerlidir.

Şekil 11. Çalışma alanına göre gösteri ve protesto hakkının kullanımı



Araştırma, katılım hakkının kullanımı ile ilgili tek artışın OHAL döneminde akademisyenlerin izleyici olarak katıldıkları dava sayısında olduğunu göstermektedir. Bu durum, OHAL’le birlikte hem akademisyenlere, hem de insan hakları savunucularına yönelik yargılama süreçlerindeki artış ve özellikle “barış için akademisyenler” davalarının başlamasıyla ilişkilidir.⁷⁹

Demokrasilerde yurttaşların iktidarı denetleme ve eleştirilerini dile getirmelerinin olağan araçlarından birisi olarak görülebilecek gösteri ve protesto hakkının Türkiye koşullarında meşru bir siyasal katılım aracı olarak kullanılmasının önündeki engeller, OHAL döneminde yasaklamalar, polis müdahaleleri, gözaltılar ve şiddetle bastırma yöntemleri nedeniyle bu hakkın kullanımını neredeyse imkânsız hale getirmiştir. Yüz yüze görüşmelerde genç bir akademisyen, OHAL döneminde öğrenci etkinliklerine, buluşmalara, protesto yürüyüşlerine, toplantı ve gösteri yürüyüşlerine katılırken tedirginlik yaşadığını, polis saldırısına uğrama endişesi taşıdığını, arkadaşları arasında gözaltına alınanların olduğunu belirtmiştir. Üniversiteden ihraç edilmiş bir akademisyen ise OHAL koşullarında akademisyenlerin “açık ve şiddetli bir baskı karşısında sessiz kalmalarını” yargılayamayacağını, insanların yaşanan

⁷⁹ BAK Davası Koordinasyon Gönüllüleri’nin raporuna göre 22 Nisan 2016- 17 Ocak 2019 tarihleri arasında Barış Bildirisi’ne imza atan akademisyenlere yönelik açılan davalarda çoğu İstanbul’da olmak üzere, ayrı ayrı mahkemelerde toplam 1332 duruşma görülmüştür.

baskı karşısında korku duymasının olağan olduğunu, ancak görevlerine devam eden akademisyenlerin meslektaşlarının uğradığı haksızlıklar karşısındaki sessizliğini korku ile açıklamanın mümkün olmadığını söylemektedir:

Kimse atılmak, başının belaya girmesini istemez ama öyle şeyler vardır ki: YÖK’e karşı bir bildiri yayınlamaktan, açık bir protesto yapmaktan imtina edebilirsin. Yani birileri korkabilir. Ama şu da olmaya başladı: Yanı başındaki arkadaşının başına bir şey geliyor. Bir hocamız emekli oldu; biraz da zoraki idi. Hakkında bir sürü soruşturma vardı. Emeklilik dilekçesini verdi, emekliliği kesinleşmeden odasına girildi, boşaltıldı. Burada birilerinin tepki vermesini bekliyorsun. Bunu dememelerini çok fazla korku ile açıklayamıyorum. Burada bir politik mücadeleden bahsetmiyorum; akademide olmanın kendisinden kaynaklanan bir etik olduğunu varsayıyorum ve yavaş yavaş bunun kaybedildiğini düşünüyorum.

Sessizleşme, görüşülen akademisyenlerin neredeyse tamamının OHAL dönemine dair tespitlerinin merkezinde bulunmaktadır. Akademisyenler, tasfiyelerin üniversitelerde görevlerini sürdüren meslektaşları üzerinde de önemli bir etkisinin olduğunu, işini kaybetme korkusu ve gelecek endişesi gibi sebeplerle birçok kişinin tepkilerini dile getirmekten kaçındığını belirtmektedirler. Bunun yanında, öğrenilmiş bir çaresizlik içinde, tepki göstermenin bir şeyi değiştirmeyeceği beklentisiyle de hareket edildiği söylenebilir: “Çünkü benim umudum yok, algı o kadar değişmiş durumda ki yani OHAL neden bu denli sessizlikle karşılanıyor ve kabul görüyor? Kabul de çok ciddi anlamda yüksek.”

2.2. OHAL’in Akademik Özgürlüklere Etkisi

Akademisyenlerin medyada ve sosyal medyada görüşlerini serbestçe beyan edip edemediklerinin yanı sıra konferanslar, yayınlar, dersler gibi akademik çalışmaları sırasında kendilerini serbestçe ifade edip edemedikleri de akademik özgürlüklerin OHAL’den ne ölçüde etkilendiğinin göstergesi olarak önem taşımaktadır. Bu açıdan, akademisyenlerin karşı karşıya kaldıkları yıldırma, ihbar, soruşturma, yargılama ve ihraç gibi süreçlerin nasıl yaşandığı ve sonuçlarının ne olduğu üzerinde durmak gerekmektedir. Bu kısımda, önce akademisyenlerin medya ve sosyal medya kullanımlarına ilişkin deneyimleri ile derslerinde ve diğer akademik faaliyetlerinde otosansüre ne ölçüde başvurdukları ele alınacak, daha sonra ise OHAL döneminde ve sonrasında karşı karşıya kaldıkları baskılar, hak ihlalleri ve bunlara verdikleri tepkiler üzerinde durulacaktır. Ayrıca kamu hizmetinden ihraçların insan hakları alanına etkisi, akademisyenlerin yüz yüze görüşmelerde kendilerine yöneltilen sorulara

verdikleri yanıtlar üzerinden değerlendirilecek ve araştırmaya katılan akademisyenlerin iş güvencesi ve özlük hakları ile ilgili deneyimleri ele alınacaktır.

2.2.1. İfade özgürlüğü ve otosansür

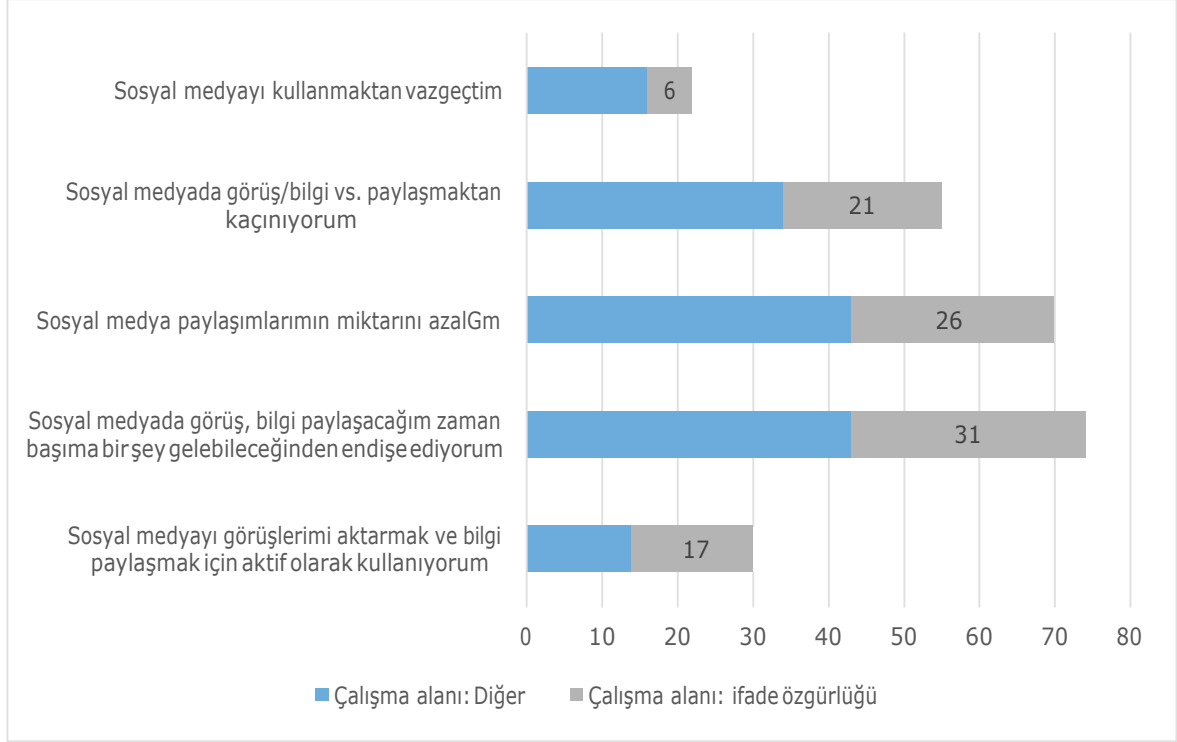
Ankete katılan akademisyenlerin ifade özgürlüğü hakkının kullanımı açısından bir gösterge olarak değerlendirilebilecek sosyal medyayı nasıl ve ne ölçüde kullandıklarına bakıldığında, bu soruyu yanıtlayanlar arasında sosyal medyayı görüşlerini aktarmak ve bilgi paylaşmak için kullananların oranı %27 ile sınırlı olmuştur. Soruyu yanıtlayanların %62'si sosyal medyada görüş, bilgi paylaşacağı zaman başına bir şey gelebileceğinden endişe ettiğini, %59'u sosyal medya paylaşımlarının miktarını azalttığını, %45'i sosyal medyada görüş ve bilgi paylaşmaktan kaçındığını ve %17'si ise sosyal medyayı kullanmaktan vazgeçtiğini belirtmiştir.

Tablo 5. Sosyal Medya Kullanımı

	<i>evet</i>	<i>hayır</i>
Sosyal medyayı görüşlerimi aktarmak ve bilgi paylaşmak için aktif olarak kullanıyorum	31	57
Sosyal medyada görüş, bilgi paylaşacağım zaman başıma bir şey gelebileceğinden endişe ediyorum	74	11
Sosyal medya paylaşımlarımın miktarını azalttım	69	17
Sosyal medyada görüş/bilgi vs. paylaşmaktan kaçınıyorum	55	27
Sosyal medyayı kullanmaktan vazgeçtim	22	57

Tablo 5, insan hakları alanında çalışmalar yürüten akademisyenlerin sosyal medyada görüş ve bilgi paylaşımının yol açabileceği sorunlar nedeniyle endişe duyduklarını, bu sebeple sosyal medya paylaşımlarının miktarını, niteliğini değiştirdiklerini ya da sosyal medyayı kullanmaktan tümüyle vazgeçtiklerini göstermektedir. Diğer yandan, bu akademisyenler arasında çalışma alanı olarak ifade özgürlüğünü işaretleyenlerin de önemli bir yer tuttuğu, başka bir deyişle, OHAL koşullarında ifade özgürlüğü üzerine çalışmalar yürüten akademisyenlerin de sosyal medya kullanımlarını sınırlama gerekliliği duyduğu görülmektedir.

Şekil 12. Çalışma alanı ifade özgürlüğü olan akademisyenlerin sosyal medya kullanımı



Yapılan yüz yüze görüşmelerde, akademisyenlerin Türkiye’de bazı konuları akademik çalışmalarda ve/veya sosyal medyada gündeme getirmenin bir maliyetinin olduğu konusunda hemfikir oldukları görülmüştür. Görüşülenlerden birisi, bu durumu “Yerleşik düzenin, iktidarın veya çoğunluk inancının -hem dini hem ideolojik hem siyasi inancı kastediyorum- aleyhine bir şey söylediğiniz zaman kara listeye girdiğinizi biliyorsunuz” sözleriyle özetlemiştir. Görüşmelerde söz konusu maliyetin OHAL ile birlikte arttığının altı çizilmektedir: Cumhurbaşkanına hakaret, devlete hakaret, bölücülük, terör propagandası vb. suçlamalarla açılan soruşturmalar, davalar ve yapılan tutuklamalar sosyal medyayı kullanmaya devam eden akademisyenlerin de görüşlerini aktarıırken kullandıkları üslubu değiştirmelerine yol açmıştır. Akademisyenler, bir tür otosansür uyguladıklarını, içerik değişmese bile söylemek istediklerini daha az dikkat ya da tepki çekecek bir üslupla söylediklerini belirtmektedirler:

Sosyal medyada vokal biriyim hâlâ ama beş kelimedede yazacağımı 10 kelimedede yazıyorum artık. İçerik değişmiyor, ama üslupta daha sarkastik, alaycı bir üslup yerine daha kitabi yazıyorum, konuşuyorum. ... Bazı karikatürleri paylaşamıyoruz işte.

Dolayısıyla otosansür uyguladım. Bu en açık ifadesini benim sosyal medyadaki paylaşımlarıma yansıdı. Sosyal medyayı eleştirebiliriz ama sosyal medyayı kendimi politik ve akademik olarak ifade edecek bir mecra olarak gördüm. Bunun iyi bir yanı olduğunu da düşündüm hep. Özellikle sosyal medyada insan hakları ile ilgili haber mi oluyor bunları paylaşmak ama onlar üzerine bir şey yazarken on kere düşünmek... Özellikle de soruşturma açıldıktan sonra. Dolayısıyla böyle bir etkisi oldu.

Diğer yandan otosansür, sosyal medya ile sınırlı kalmamaktadır. Yüz yüze görüşmeler, OHAL süresince ve sonrasındaki baskıcı uygulamaların sonucunda, bazı akademisyenlerin kendilerini açık bir tehdit altında hissettiğini ve bu nedenle otosansüre başvurmak zorunda kaldıklarını ortaya koymaktadır. Bu tehdit, “otoriter rejimlerde insan hakları çalışmak belalı bir iştir, tehlikelidir” sözleriyle ifade bulurken, belirsizlik ve “her zaman her yerde herkese bir şey olabileceği” hissiyatının hakim olduğu görülmektedir.

Herkes otosansür uyguluyor, konuyu bilseniz bile uygulamak zorundasınız. Vidaların çok sıkıldığı zamanda bunu daha çok hissediyorsunuz, daha çok dikkat ediyorsunuz ama her zaman böyle hareket edip etmeme meselesi hep bir yerde duruyor.

* * *

Türkiye’de insan hakları, özgür düşünce ve özgüvenle istediğini yazıp çizme bitti. Ben 2002’den beri düzenli olarak yazıyorum. İlk defa son bir iki yılda düşünerek yazıyorum. Daha önce de düşünüyordum ama kelime seçmiyordum.

Akademisyenlerin, özellikle yayınlarında bu baskıyı daha fazla yaşadıkları, geçmişte yaptıkları yayınlardan dolayı cezalandırılmaktan endişe duydukları görülmüştür. Anketlere verilen açık uçlu yanıtlardan birinde, akademisyen daha önce yayınlamış olduğu bir makaleden dolayı OHAL döneminde cezalandırılabileceğini düşünerek derginin editöründen makalesini açık erişimden kaldırmasını istediğini belirtmiştir. Benzer bir endişenin “Barış Bildirisi”ni imzalayan akademisyenler tarafından bildirinin yayınlanmasını takip eden günlerde yaşandığı, “bunlar dönüp şimdi yazdıklarımıza çizdiklerimize bakarlar diye düşündüm, otosansür uyguladım” sözleriyle ifade edilmiştir. Diğer yandan, artık imza kampanyalarına destek vermediklerini, gazetelerde hedef haline gelmemek ve işini kaybetmemek için kimi konularda daha temkinli hareket ettiklerini belirtenler de olmuştur.

Her ne kadar, görüşülenler arasında derslerinde otosansür uygulamadıklarını belirtenler olsa da, “insan hakları alanında çalışıyor ve ders veriyor olmanın” OHAL döneminde otosansürü zorunlu kıldığını ifade edenler de bulunmaktadır:

Akademik özgürlükler açısından ise artık kimse ders anlatmıyor galiba. Kalanlardan sıklıkla duyduğum bayağı bir karın ağrısı çektikleri, derse giderken. İki üç saati nasıl geçirecekleri üzerinden. Öncesinde de zaten kavramlar anlamını yitirmeye başlamıştı. “Hukuk devleti niye anlatırsın ki?” diye sorgulamaya başlamıştık. Ama şimdi OHAL ile birlikte bir cümleye başlayıp devamını getirmenin anlamsızlığını düşünmeye başlıyorsun. Ben OHAL sürecinde de ders verdiğim için biliyorum. Şimdi ise “anlatmadan o zamanı nasıl geçirebilirim”i düşünüyorsunuz.

Hatta burada bir hoca dersinde Türkiye ile ilgili hiçbir şey sormayın demiş öğrencilere. Ben de bir uyarı yaptım: “Burada konuşulan hiçbir şey Türkiye’de geçmemiştir; gerçeğe alakası yoktur.” diyerek.

Akademisyenlerin özellikle dersleri sırasında otosansür uygulamalarının ardında, öğrenciler tarafından BİMER/CİMER gibi kurumlara şikâyet edilmeleri ihtimali ya da derslerin müfettişler ve istihbarat çalışanları tarafından denetlenmesi endişesinin yattığı ortaya çıkmaktadır. Bu durum, aynı zamanda akademisyen ile öğrenci arasındaki güven bağı zedelediği için derslerin bütününe sirayet eden bir gerilime yol açmıştır:

Kesinlikle otokontrol uyguluyorum. Şunu yapmak zorunda kaldım: “Derse girdim ve dedim ki derste kayıt alınması yasak” dedim, bunu yapmıyordum. Eğer bunu yakalarsam bütün yasal haklarımı kullanacağımı söyledim. Kendimi risk altında hissettim. Bu benim bütün motivasyonumu sarsan bir şey oldu ve öğrenciler ile arama ciddi bir mesafe koydu. Derse bir gerilim sirayet etti.

Görüşülen akademisyenlerin, OHAL döneminde otosansüre başvurmak zorunda kaldıkları yönündeki tanıklıkları yaygın olsa da, üzerinde ortaklaşılan noktalardan birisi, OHAL öncesinde idareden gelen kimi uyarılara rağmen derslerinde veya kampüslerde yaptıkları etkinliklerde otosansüre başvurmak zorunluluğu hissetmemiş veya şu ya da bu şekilde buna direnebilmiş olmalarıdır.

Birkaç kere çok doğrudan müdahale olduğunda da biz yapacağız dedik ve yaptık. Oynatmak istediğimiz filmleri engellemek istediler, ben de yapacağız, istiyorsanız soruşturma başlatın dedim. Açmadılar. Fakülte içinde yaptığımız toplantılar için dekanlıktan ya da rektörlükten izin almıyorduk. 2015 yılında protesto hakkı temalı bir yaz okulu yaptık ve orada Gezi olaylarını tartıştığımız bir program vardı. Özerk bir yanımız vardı. Kimse arayıp bir telkinde bulunmadı. Tam tersine onu ben kamusallaştırırım, görünür hale getiririm endişesiyle çekindiler.

Zaman zaman bölüm başkanım mesela kültürlerarası psikoloji dersi açmak istediğimde Kürt meselesini mi anlatacağın diye sordu. Ama bunlar benim o dersi açmama engel değil. Hegemonik bir baskı yaşamadım. “Acaba yapamayacağımız şeyleri yapmaya mı kalkışmıyorduk?” Bir tür otosansür uyguluyor muyduk acaba? Ben görece rahat bir yerde olduğumu düşünüyorum. Akademik olarak iyi olmanız sizi aynı zamanda politik olarak güçlü kılıyor. Hep şuna güveniyordum. Bana bir şey yapmaya kalktıklarında -ki hukuk vardı- mahkemeler bunu bozar diyorduk. En azından beni akademik yetersizlikten atamazlar diyordum.

Diğer yandan, yüz yüze görüşmelere katılan akademisyenler arasında, OHAL döneminde de başına gelebilecekleri bilerek ve göze alarak insan hakları alanındaki çalışmalarını sürdürdüğünü ve üslup ve içerikte bir değişiklik yapmadığını belirtenler olmuştur.

İnsan hakları çalışıyorsanız, belli bir tematik konu etrafında dönmeniz, toplumdaki belli bir tür eşitsizliğe, soruna da cevap aramanız, bir adaletsizliğin peşine düşmeniz gerekiyor. Ben bu sorunları OHAL sürecinde çıplak gözle görme imkanına kavuştum belki ama bir yandan da hep kafamda “aman başımıza bir şey gelmesene bari” tedirginliğini yaşadım. Ama şu konuda eminim, bu beni geri adım atmaya yönlendirmedi. Sonuçlarından daha çok korktum ama korktuğum için daha az konuşup yazmaya çalışmadım. Artık belli bir sorunu düşünürken “başıma şu gelebilir, şöyle bir uyarı alabilirim, şu şekilde bir dava açılabilir” gibi riskleri beraberinde analiz ettim. Bu sadece başıma ne gelebileceğini öngörmek içindi. Tereddüdünüz, endişeniz artıyor tabii, ihbar edilebilirsiniz, bir sözünüz terör ile ilişkilendirilebilir, ama yapacak bir şey de yok, insan hakları “buhran çağındaki haysiyetimizse” bunu serin ve temiz sularda çalışamazsınız. Bulanık sulara, kirli sulara, bazen çamura girmek zorundasınız.

OHAL’in çalışmaları ve ders akışları üzerinde doğrudan bir etkisinin olmadığını ve otosansür uygulamadıklarını belirten akademisyenlerin bazıları, bu durumu çalıştıkları üniversitenin akademik özgürlüklere saygı gösteren tutumu ile açıklamıştır. OHAL’i görece daha korumalı bir alanda karşılayan bu akademisyenler, OHAL’in derslerini etkilemediği, ders içeriklerinde veya üsluplarında bir değişiklik yapmadıklarını belirtmektedirler.

Bir kere derslerde daha önce anlatmış olduğum şeyleri anlatmamak, yazmamak, böyle şeyler yapmadım. Derslerde hâlâ Ermeni soykırımı anlatıyorum. Kürt meselesini zaten üç hafta anlatıyorum; azınlıklar anlatıyorum, o düzeyde bir şey yaşamadım.

Kimi akademisyenler de çalışma alanlarının görece daha “steril” bulunması nedeniyle OHAL döneminde açık bir baskı hissetmediklerini, derslerinin ve araştırmalarının etkilenmediğini belirtmişlerdir.

Yani benim derslerimi etkilemedi. Konu itibariyle etkilemiş olabilir. OHAL konusuna daha fazla ağırlık vermek gerektiğini düşünmüş olabilirim. Ama OHAL var, subjektif olarak daha fazla otolimitasyon yapmamı gerektirmedi. Çünkü benim anlattığım şeyler kararlar. AİHM hangi kararları kiminle ilgili verdiyse versin. Biz Türkiye’den de İngiltere’den de veriyoruz. AYM kararlarından da veriyoruz. Çünkü AYM’nin de öldürmeyle ilgili kararları var. Bunlar da Türkiye’den.

Ulusal düzeyde çok fazla ilgili değilim. Daha çok uluslararası boyutu ile ilgileniyorum. Daha kurumsal yönleri ile. Benim çalıştığım kapsam belki de bir engellemeyle karşılaşmama izin vermedi. Çünkü ulusal düzeyde çalışmakla uluslararası düzeyde hukuksal olarak, uluslararası hukuk yönüyle çalışmak arasında farklar var. Ulusal yönünü çalışsam engellemelerle karşılaşabilirdim.

Görüşülen akademisyenler arasında, OHAL’den doğrudan etkilenmemiş olmasını, zaten oldum olası “çok dikkatli olması”, yanlış anlaşılacak bir şey yapmaması” ya da “politik bir kimliği olmaması” ile açıklayanlar da olmuştur:

OHAL benim çalışmalarımı etkilemedi fakat ben çok dikkat ediyorum. Yanlış anlaşılacak, bir tarafa çekilecekse yapmamaya çalışıyorum. Çok dikkatliyim. Benden bir rapor istendiğinde olduğu gibi yazıyorum, ama çıkıp da bağırıyorum ortalıkta. Ama o raporları çok aykırı da olsa yazıyorum.

Ancak, genel olarak derslerinde otosansür uygulamadıklarını belirten akademisyenler de sosyal medyada ya da konferanslarda kullandıkları dile daha fazla dikkat etmektedirler. Görüşülenler, bazı şeyleri daha dolaylı ifade etmeyi yeğlediklerini “beni ele vermeyecek bir dil kullanmaya çalışıyorum” sözleriyle ortaya koymaktadırlar. Ayrıca kendilerini zora sokacağını düşündükleri yerlere gitmediklerini, her konuda görüş vermediklerini, yazı

yazarken veya konferanslarda kullandıkları terminolojiye dikkat ettiklerini, bir tür otosansür uygulamak zorunda kaldıklarını belirtmektedirler:

Derslerde burada ifade özgürlüğünüzü sonuna kadar kullanabilirsiniz. Ama yazı yazarken veya televizyon veya konferansta konuşurken eskiden kullandığım sözleri daha tartarak kullanıyorum. ... Kavramları daha dikkatli kullanıyoruz. Sonra asıl anlatmak istediklerinizi anlatamıyorsunuz.

2.2.2. Akademisyenlerin Karşılaştıkları Hak İhlalleri

Araştırmaya katılanların tamamı, OHAL'le birlikte hem insan hakları alanında hak ihlallerinin arttığını, hem de akademik özgürlüklerin kısıtlandığını düşünmektedir. Yüz yüze görüşmelerde, akademisyenler bu durumu otoriter, baskıcı rejimlerde insan hakları çalışmanın bir bedeli olduğu iddiası ile açıklamaktadırlar.

Demokrasi ortadan kalktıkça insan hakları da geriler. Hem ihlaller artar hem de çalışmalar zorlaşır. Bugün de olan bu. İnsan hakları alanında çalışmak otoriter rejimlerde belalı bir iştir; tehlikelidir.

Dünyanın her yerinde çoğunlukla insanlar bunun için bedel ödüyorlar. İnsan hakları çalışanlar bir sürü bedel ödediği halde çoğu zaman ondan vazgeçmiyoruz.

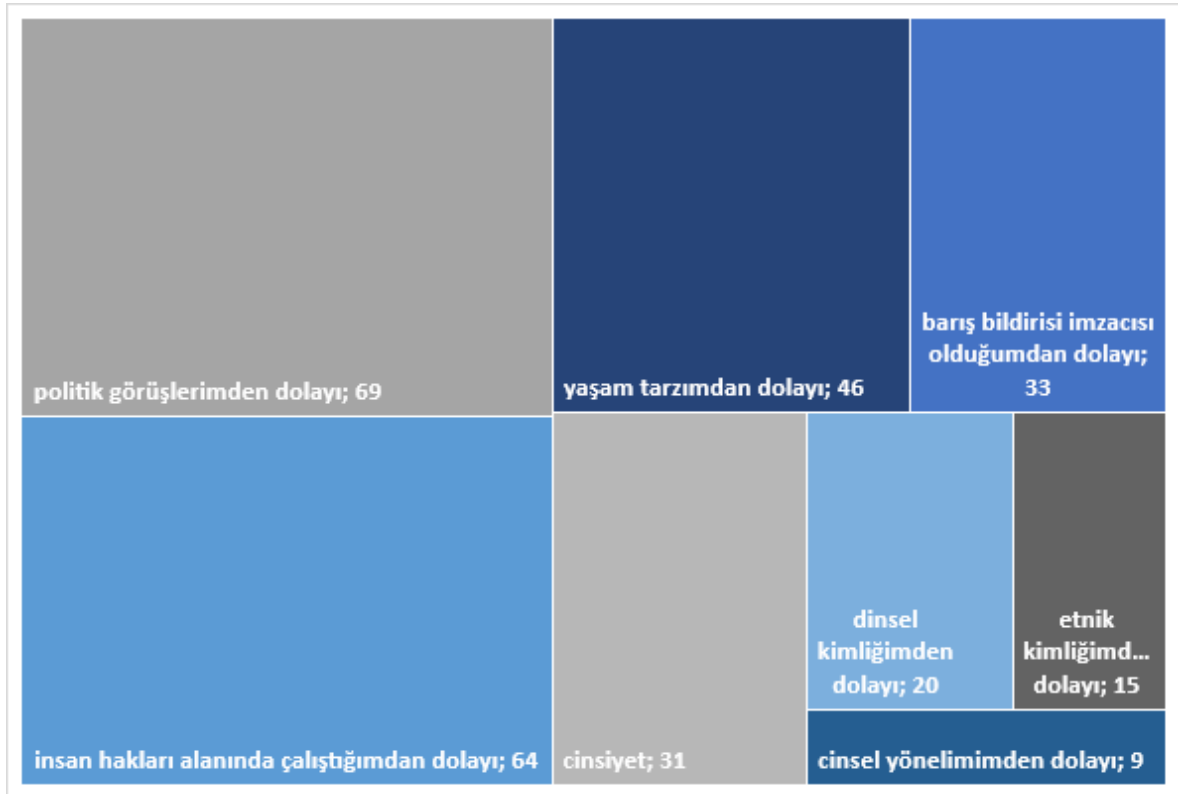
Akademisyenlerin karşı karşıya bulunduğu baskı ortamının hem akademik yayınlar ve etkinlikler hem de verilen dersler üzerinde önemli bir etkisinin olduğu, akademisyenlerin yayınlarında, katıldıkları toplantılarda ve derslerinde kendilerini özgür hissetmedikleri görülmektedir. Bu noktada, akademik özgürlüklerin kısıtlanmasının sonuçlarından birisi, akademisyenlerin bu özgürlüklerini kullandıkları için karşı karşıya kaldığı hak ihlalleri olmuştur. Soruşturmalar, tehdit ve hedef göstermeler, fişlemeler, davalar ve işten çıkarmalar, ihraçlar, hem olgusal olarak hem de OHAL döneminde ve sonrasında bir ihtimal olarak sürekli gündemde olan hak ihlalleridir ve bu nedenle, akademik özgürlüklerin kullanılmasının önünde bir engel teşkil etmiştir. Ankete katılanlar arasında 87 akademisyen, akademik özgürlükler alanında hak ihlali yaşadığını beyan etmiş, 2 kişi ise bu iddiaya kısmen katıldığını belirtmiştir. Akademik özgürlüklerle ilgili hak ihlali yaşamadığını düşünen akademisyen sayısı yalnızca 4 olmuştur.

Şekil 13. Akademik özgürlükler alanında hak ihlalleri

	Katılmıyorum	Biraz Katılıyorum/Biraz katılı	Katılıyorum
İnsan hakları alanında hak ihlallerinin arttığını düşünüyorum	1	3	99
Akademisyenlerin akademik özgürlüklerinin kısıtlandığını düşünüyorum		3	100
Akademik özgürlükler alanında hak ihlali yaşadığımı düşünüyorum	4	12	87

Anketlere verdikleri yanıtlarda hak ihlali yaşadığını ifade eden akademisyenlere, bu ihlalin nedeni hakkında ne düşündüğü sorulduğunda 69 akademisyen politik görüşlerinden dolayı, 64 akademisyen ise insan hakları alanında çalışması nedeniyle hak ihlali yaşadığını belirtmiştir. Ayrıca 33 akademisyen “Barış Bildirisi” imzacısı olduğu için hak ihlali yaşadığını ifade etmiştir. Bunların dışında, yaşam tarzı (46), cinsiyet (31), cinsel yönelim (9), etnik kimlik (15) ve dinsel kimlik (20) de akademisyenler tarafından akademik özgürlükler alanında yaşadıkları hak ihlallerinin sebeplerinden sayılabilmektedir.

Şekil 14. Akademik özgürlükler alanında hak ihlaline uğrama sebebi



2.2.2.1. Tehdit, hedef gösterme ve ihbarlar

Ankete katılan akademisyenlerin 13'ü OHAL ilanından önce, 17'si ise OHAL döneminde tehdit aldığını belirtmiştir. Bu soruyu yanıtlayan akademisyenlerin toplam sayısı 81'dir. Böylelikle, OHAL'in ardından tehdit alan akademisyenlerin oranında %4'lük bir artış olduğu görülmektedir. Yerel, ulusal basında ya da sosyal medyada hedef gösterilen akademisyen sayısı ise OHAL'den önce 16 iken %7'lik bir artışla OHAL sonrasında 21'e yükselmiştir. 7 akademisyen OHAL döneminde 9 akademisyen ise OHAL'den önce polis, işyeri yönetimi ya da başbakanlık veya cumhurbaşkanlığı iletişim merkezlerine şikâyet edildiğini belirtmiştir. Can güvenliğinden endişe eden akademisyenlerin oranı da OHAL döneminde %11'den %15'e yükselmiştir.

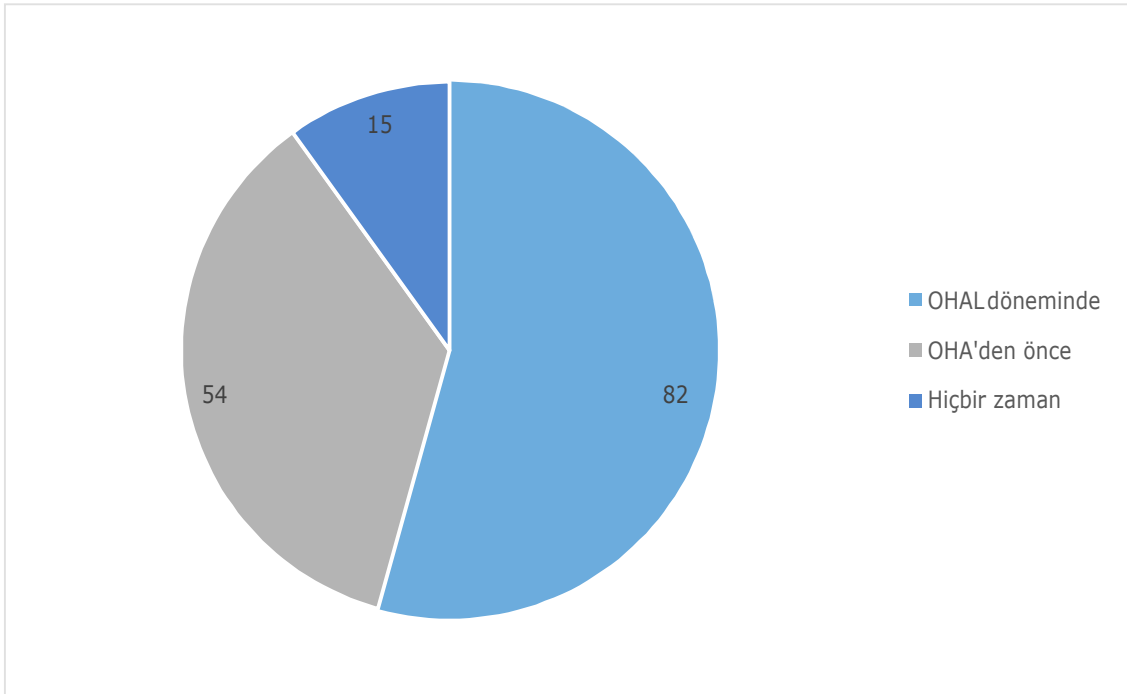
İnsan hakları alanında çalışan tanıdığı en az bir akademisyenin tehdit edildiğini belirtenlerin sayısı OHAL öncesi için 34 iken OHAL döneminde 58'e çıkmış, başka bir deyişle bu soruyu yanıtlayan akademisyenlerin %70'i insan hakları alanında çalışan bir akademisyenin tehdit edildiğine tanıklık etmişlerdir. 43 akademisyen OHAL öncesinde ve 70 akademisyen de OHAL döneminde insan hakları alanında çalışan tanıdığı en az bir akademisyenin hedef gösterildiğini belirtmiştir. Bu sayıların yüksekliği, insan hakları alanında çalışan akademisyenlerin kendileri açık bir tehdide maruz kalmadıklarında da meslektaşlarının bu türden bir tehditle karşı karşıya bulunduğuna tanıklık ettiklerini göstermektedir.

Tablo 6. Tehdit, hedef gösterme, ihbar

	OHAL'den Önce	OHAL'de
Genel olarak tehdit edildim/ediliyorum.	13	17
İnsan hakları alanında çalışan tanıdığım en az bir akademisyen tehdit edildi/ediliyor.	34	58
Hedef gösterildim/gösteriliyorum (yerel, ulusal basın, sosyal medyada vs.)	16	21
İnsan hakları alanında çalışan tanıdığım en az bir akademisyen hedef gösterildi/gösteriliyor.	43	70
Hakkımda BİMER/CİMER ya da polise, iş yeri yönetimine şikayetler oldu	9	7
Can güvenliğimden endişe ettim/ediyorum	9	12

Araştırmaya katılan akademisyenlerin %83'ü insan hakları alanında çalışmalar yapması ya da görüş beyan etmesi nedeniyle OHAL döneminde kendisini tehdit altında hissettiğini belirtmiştir. Benzer bir tehdidi OHAL öncesinde hissettiklerini belirtenlerin oranı ise %55'tir. Bu soruyu yanıtlayan akademisyenlerin 51'i hem OHAL'den önce, hem de OHAL döneminde kendisini benzer bir tehditle karşı karşıya hissetmiştir. Bu rakamlar, OHAL'le birlikte insan hakları alanında çalışan akademisyenlerin çalışmaları nedeniyle tehdit altında hissetme oranlarında dörtte birlik bir artış olduğunu göstermektedir. Çalışma alanı nedeniyle hiç tehditle karşılaşmadığını belirten akademisyenlerin oranı ise %15'le sınırlı kalmıştır.

Şekil 15. Çalışmalarından dolayı tehdit alma ya da tehdit altında hissetme

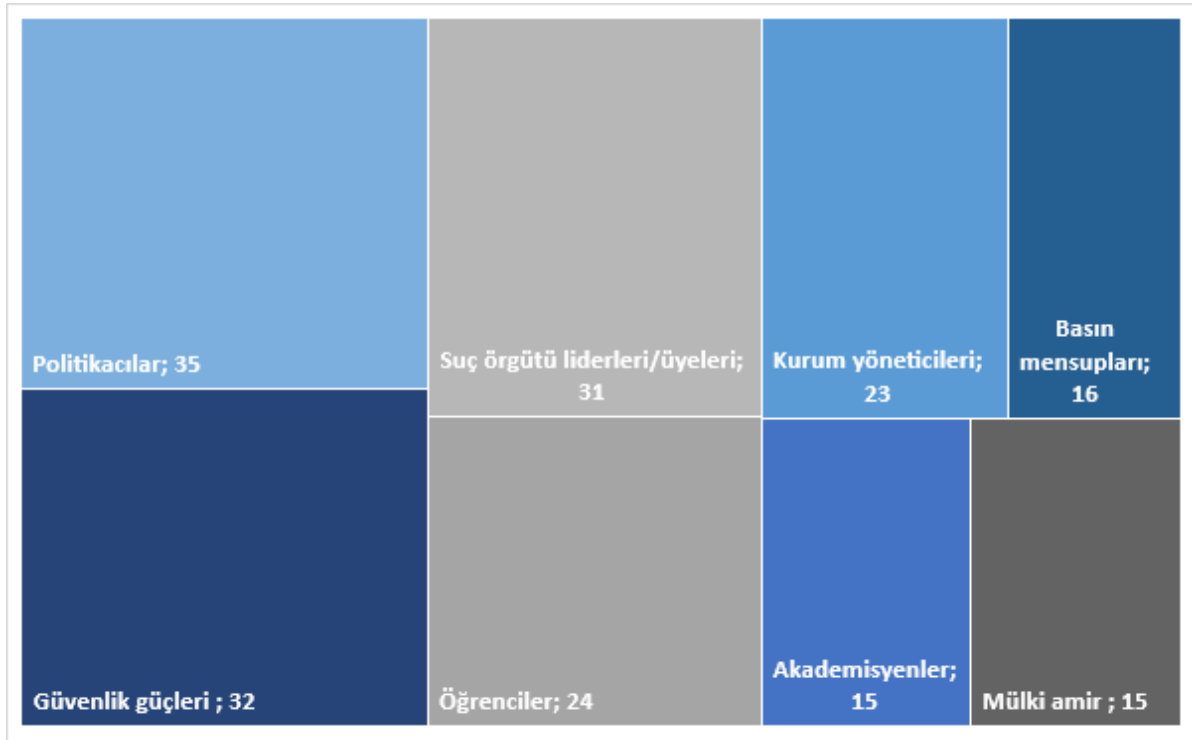


Soruyu yanıtlayanların %30'u bu tehdidin öğrencilerden, %29'u kurum yöneticilerinden, %15'i ise diğer akademisyenlerden kaynaklandığını belirtmişlerdir. Çalışmanın dikkat çekici bulgularından biri, akademisyenlerin %44'ünün tehdidin kaynağı olarak politikacıları, %39'unun da suç örgütü liderlerini göstermesidir. Bu oranların yüksekliğinde "Barış Bildirisi"ni imzalayan akademisyenlerin bildirinin basına yansımalarının hemen ardından

Cumhurbaşkanı'nın yaptığı konuşmada hedef alınması ve bunun ardından bir suç örgütü liderinin akademisyenleri tehdit etmesinin payı olduğu düşünülebilir.

Akademisyenlerin %20'si de tehdidin kaynağı olarak basını göstermiştir. Bunda, basında “barış bildirisi” imzacısı akademisyenleri hedef alan yorum ve yazıların yayınlanmış olmasının yanı sıra, insan hakları savunucularına yönelik medya eliyle yürütülen karalama kampanyaları da rol oynamıştır. Diğer yandan, akademisyenlerin %40'ı güvenlik güçlerini ve %19'u da mülki amirleri tehdidin kaynağı olarak göstermişlerdir. Burada dikkat çekici bir bulgu, Diyarbakır'da görüşülen 6 akademisyenin 4'ünün güvenlik güçleri ve mülki amirler tarafından tehdide uğradıklarını ya da kendilerini tehdit altında hissettiklerini belirtmiş olmalarıdır.

Şekil 16. Tehdidin Kaynağı



Araştırmaya katılan akademisyenlere, OHAL döneminde insan hakları alanında çalışmalar yaptığını bildikleri başka bir akademisyenin kendisini tehdit altında hissedip hissetmediği sorulduğunda, %89'u “evet” yanıtını vermişlerdir. Başka bir deyişle, kendileri doğrudan doğruya bir tehditle ya da tehdit algısıyla karşı karşıya kalmamış olanların da çevrelerinde insan hakları alanında çalıştığı için kendini tehdit altında hisseden akademisyenler bulunmaktadır.

Yüz yüze görüşmelerde, akademisyenlerin tehdit olarak algılanabilecek durumlarla, çalışma alanı nedeniyle OHAL öncesinde de karşılaştığı anlaşılmaktadır. OHAL döneminde emekliye ayrılmak zorunda kalan bir akademisyen, Ermeni meselesi ile ilgili çalışmalarını nedeniyle daha önceden Dışişleri Bakanlığı tarafından uyarıldığını, “yurt dışına gidecekseniz bizi bilgilendirin, Türkiye politikasını size anlatacağız, o konuda nasıl davranmanız gerektiğini söyleyeceğiz” şeklinde uyarıların ve konuyla ilgili brifinglerin birkaç yılda bir verildiğini aktarmıştır. Aynı akademisyen, bir öğrenci velisinin de “başbakanlıkta çalışıyorum” diyerek kendisini ziyaret ettiğini, “her türlü çalışmalarınızı destekleyeceğiz, ama etnik meselelere girmesiniz” diye “uyarıdığını” belirtmiştir. Başka bir akademisyen de bir panelde “Ermeni soykırımını” dediği için hem soruşturma geçirdiğini, hem de üniversitede karşılaştığı baskının arttığını ve bir siyasi partinin yandaşlarınca tehdit edildiğini belirtmiştir.

Hem OHAL öncesinde hem de OHAL süresince karşılaşılan tehditlerin kaynağı arasında emniyet güçlerinin de bulunduğu görülmektedir. Akademisyenler, derslerine sivil polislerin, müfettişlerin girdiğini aktarmaktadırlar.

Derse sivil polis giriyordu. Bir tanesi çok açık tehdit de etti. Sosyolojiye giriş dersinde sosyolojik imgeleme örnek olarak bir romandan alıntı yapmışım: “Her savaş bir tanrı öldürür.” Ondan çok rahatsız oldu, çıkışta yanıma yanaşıp “zor bir zamandan geçiyoruz, biraz dikkat edin” şeklinde...Ben de “Ne o dersimi anlatmamamı mı istiyorsunuz?” gibilerinden konuştum. Fakat bu tip gerginlikler çok oluyordu, özellikle 7 Haziran seçimleri öncesinde. Biz belki bu kadar farkında değildik ama şimdi sakın düşününce ne kadar baskılanmaya başladığını anlıyorsunuz.

Sonraki bir dönem boyunca derslerin kontrol edildiğini fark ettik. Derse giriyorsun, kapı açılıp kapanıyor... Sonra fark ettik ki her derste hocalar kontrol ediliyormuş. Benim dersime özel olarak, kesinleştiremedim, emin olamadığım şöyle bir şey oldu: Derse bir müfettişin girdiğini öğrendim. Resmi bir müfettiş olamaz. Benimle tanışan veya derse gireceğini beyan eden biri değildi. Dikkatimi de çekmedi. Bazı öğrenciler böyle bir şey olduğunu söyledi ama kesinleştiremedim.

Akademisyenler, gözaltına alınma ve tutuklanma riskinin de bir tehdit olarak gündemde olduğunu ifade etmektedirler. Barış Bildirisi imzacısı olan bir akademisyen, yaşadıkları ilde ihraçların ardından çok sert tepkiyle karşılaştıklarını, fakültede odalarının basıldığını,

evlerinin az kalsın basılacağını, kendisini hep risk altında hissettiğini ve önlem olarak yaşadığını aktarmıştır.

Yazdığı yazılar ve katıldığı televizyon programları nedeniyle hakkında soruşturma dosyası hazırlandığını ve Emniyet'te ifade vermeye çağrıldığını anlatan bir akademisyen ise, bunun BİMER, CİMER, MİT ve Üniversite yönetimine yapılan bir ihbardan kaynaklandığını öğrenmiştir.

Yaptığım derslerden dolayı BİMER'e şikâyet edildim. Öğrenci şikâyet etmiş. Üniversite bana soruşturma başlattı. Ceza verdi. Ders yaptığım için ceza almak korkunç bir şey benim için. Bizim üniversitede genelde ders anlatılmaz. Soruşturmayı KHK'lı birine ders verdirmekten yürüttüler.

* * *

Ya da ders anlatıyorsunuz BİMER'e şikâyet gidiyor, idare hukukçusunuz ya da dekana gidiyorlar "sürekli devletle uğraşiyor" diye. ... BİMER'e bir şikâyet gitti hakkımda ama şöyle de kötüye kullanılabilir en kötü kısmı bu aslında: Final sınavlarından sonra gitmiş, ben o devletle uğraştıktan sonra, dersten kalan bir öğrenciden gidiyor muhtemelen.

İhbarın kaynağı olarak çoğunlukla öğrencileri gösteren akademisyenler, kimi meslektaşlarını da bu durumdan sorumlu tutabilmektedir:

OHAL akademiye ne yaptı dersek, OHAL akademinin ikiyüzlülüğünü açığa çıkardı da diyebilirim. Barış Akademisyenlerini ihbar eden meslektaşlar gördük, arkalarından konuşanlar, muhbir vatandaşlık yapanlar, onların boşalttığı kadrolara utanmadan oturanlar, nemalananlar... Dolayısıyla benim için akademi, devletin kurduğu bir şey olmadığı için devletin aldığı bir şey hiç değil.

İhbar mekanizmasının, özellikle OHAL'le birlikte "olağan" bir davranış haline getirilmesi, meslektaşlar arasında olduğu gibi öğrenci ile hoca arasındaki güven bağını da zedelemektedir. Görüşülen akademisyenlerin çoğu, artık derslerde öğrencilerin ses kaydı almasına izin vermediklerini belirtmişlerdir.

Ses kaydı da alıyorlar görüyorum yani derslerde. Vatan millet aşkıyla yapabilirler de böyle şeyler. İki “aferin oğlum”u duymak için de yaparlar. Bu nedenle de doğrudan delil olabilecek şeyler söylemiyorum zaten. Doğrudan isim vermiyorum. 15 Temmuz’dan sonra baya baya endişelendim.

Akademisyenlerin kendilerini tehdit altında hissetmelerine yol açacak “uyarılar” meslektaşlardan da gelebilmektedir. Kimi durumlarda, akademisyenler tarafından bu uyarılar “korumaya yönelik bir adım”, “bir iyi niyet ifadesi” olarak değerlendirilmiştir:

Bazen kendinizi tutamıyorsunuz. Riskli oluyor. Ne zaman kapıya gelecekler diye. Bir öğrenciden şikâyet oldu BİMER’e CİMER’e. Polis, savcı. Benim gördüğüm arkadaş dışardan geliyor. ... Bölüm başkanı herkesin başına her şey gelebilir, biraz dikkat edin diyor.

Kimi durumlarda ise, özellikle akademik hiyerarşi içinde üst konumda olanlardan veya yöneticilerden gelen “uyarılar” görüşülenin kendisini tehdit altında hissetmesine yol açmıştır. Örneğin, görüşülen akademisyenlerden biri, bir meslektaşı tarafından isminin darbe girişimi sonrasında oluşturulan bir tutuklama listesinde olduğu konusunda uyarılmış; daha sonra böyle bir listenin olmadığını öğrendiğinde söz konusu uyarının ardında yatan niyetten şüphe duyduğunu belirtmiştir. Bir başka akademisyen de, bir meslektaşı tarafından “gözüne alınabilirsin” denilerek uyarıldığını ve o mesajı kendisine iletenden şüphelendiğini belirtmiştir.

Görüşülen genç bir akademisyen ise, sorduğu bir soru nedeniyle fakülteadaki bir hocasının kendisine onur kırıcı eleştiriler ve ithamlar yönelttiğini, kendisini risk altında hissettiğini “bu sorudan dolayı benimle uğraşabilirdi, belki çalışmalarımın önünü tıkayabilirdi” aktarmıştır. Nitekim, genç akademisyenler arasında, çalışma konularından dolayı akademik yükseltmelerde engellemelerle karşılaşabilecekleri konusunda “iyi niyetle” uyarıldıklarını belirtenler olmuştur.

Akademisyenlerin açık tehditlerle karşılaştıkları mecra ise sosyal medya olmuştur. Görüşülen akademisyenler, yaptıkları çalışmalar, konuşmalarında kullandıkları ifadeler nedeniyle ya da

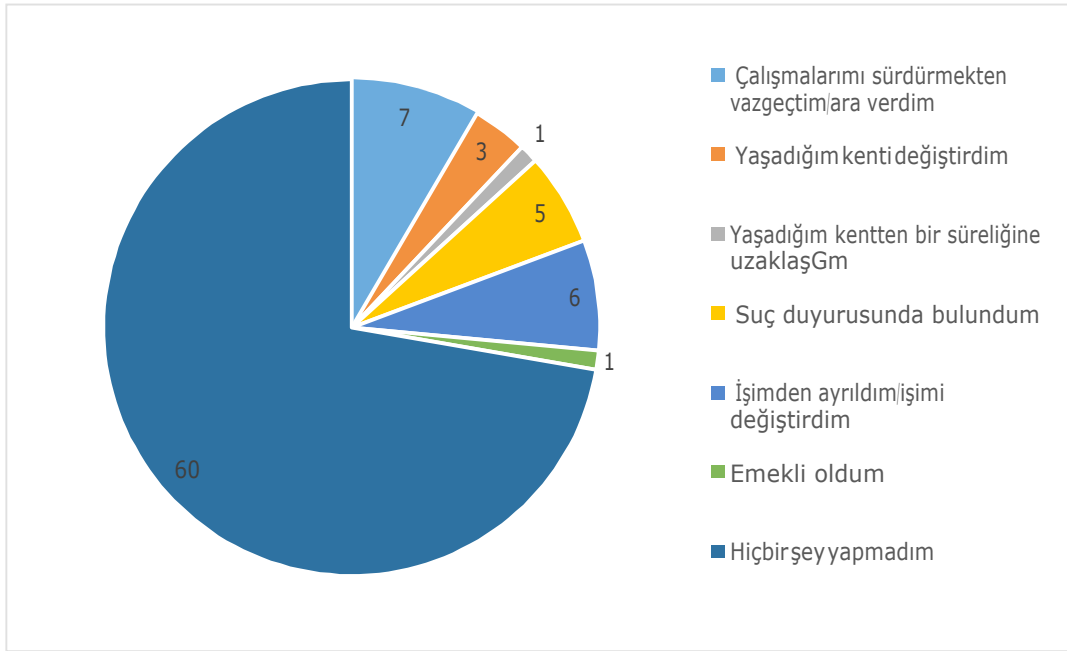
Barış İmzacısı olmaları sebebiyle, sosyal medyada hakaretlere ve “evini buluruz” gibi tehditlere uğramışlar, aleyhlerinde kampanyalar düzenlenmiş, açıkça hedef gösterilmişlerdir. Benzer şekilde, elektronik posta yoluyla da tehdit aldıklarını belirtmişlerdir. Sosyal medya, öğrenciler tarafından da akademisyenleri hedef göstermek için kullanılmıştır.

Benim verdiğim bir dersin *syllabusunun* dersi kayıtlı olarak alan öğrenci tarafından twitter’da paylaşıldığını öğrendim. Ben twitter kullanıcısı değilim ama girip baktığımda şunu gördüm: *Syllabusun* fotoğrafının çekmiş ve’de bir nesil bunlarla zehirleniyor devletimiz bu işe ne zaman el atacak?” diye sormuş. Ve devleti göreve çağırıyor. Anonim bir hesap değildi. Rahatlıkla dersin müfredatının meşru olmadığını, öğrencileri zehirlediğimi söyleyen ve bu nedenle devleti göreve çağırarak bir mesajdı. Bütün ihraçlardan kısa bir süre sonra olmuştu bu. Bunlar tedirgin ediyor tabii. Bunlar çok cüretkar şeyler. Halbuki derste açık olabilirler.

Görüşülenlerin, bu tür paylaşımları yapanların kimliklerini gizlemeye ihtiyaç duymadıkları yönündeki tespitleri, ayrıca zamanın ruhunun ihbarı nasıl olağanlaştırdığını göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Sosyal medyada tehdit alan akademisyenlerden biri bu konudaki şaşkınlığını şu sözlerle ifade etmektedir: “Bu *Twitter*’da çok oluyor. Bunların hepsi gerçek isimleriyle bu mesajları atıyorlar. Bunlar bildiğin vatandaş.”

Anketlerde, maruz kaldıkları tehditler karşısında ne yaptıkları sorulan akademisyenler, işinden ayrılmaktan ve yaşadığı kenti terk etmekten, hiçbir şey yapmamaya varan çeşitlilikte yanıtlar vermişlerdir. Soruyu yanıtlayan akademisyenlerin 3’ü bu tehdit karşısında yaşadığı kenti terk etmek zorunda kaldığını belirtmiş; 1 akademisyen yaşadığı kentten bir süreliğine ayrılmış, 6 akademisyen işinden ayrılmış/işini değiştirmiştir. 7 akademisyen çalışmalarını sürdürmekten vazgeçtiğini ya da çalışmalarına ara verdiğini, 1 akademisyen ise emekli olduğunu belirtmiştir. Ayrıca 5 akademisyen bu tehditler karşısında suç duyurusunda bulunmuştur. Akademisyenler, bu tepkilerin dışında, belli dersleri açmaktan vazgeçtiklerini, çalışmalarını sırasında otosansür uyguladıklarını, bazı çalışmalarını yayınlamama, çalışmalarının medyada, sosyal medyada duyurmama, derslerinde verdikleri örnekleri Türkiye’den seçmeme gibi yollara başvurduklarını belirtmişlerdir.

Şekil 17. Tehdit karşısındaki tutum



Yüzyüze görüşmelerde verilen yanıtlar da yukarıdaki şekildeki çeşitliliğe benzer bir dağılım göstermektedir. Görüşülenlerin derslerinde kimi konuları hızlıca geçmek ya da sakıncalı bulunan belli sözcükleri kullanmamak, ses kaydı alınmasına izin vermemek gibi önlemlere başvurduklarından bahsedilebilir. Buna karşılık, hiçbir şey yapmayıp derslerine ve çalışmalarına devam ettiklerini belirten akademisyenler de olmuştur.

2.2.3. Adli ve idari baskılar

Anketi yanıtlayan akademisyenlerin 4'ü OHAL öncesinde, 13'ü ise OHAL döneminde çalışma alanı ile ilgili konular nedeniyle adli soruşturma geçirdiğini belirtmiştir. Ayrıca 1 akademisyen adli ceza almıştır. İnsan hakları alanında çalışan akademisyenlerin hem OHAL öncesinde, hem de sonrasında idari soruşturmalarla karşı karşıya bulunduğu görülmektedir. Bu soruya yanıt veren akademisyenlerin %11'i çalışma alanıyla ilgili faaliyetler nedeniyle idari soruşturma geçirmiş, bunlardan 4'ü OHAL öncesinde, 5'i ise sonrasında ceza almıştır. Diğer yandan OHAL döneminde, yöneticileri tarafından sözlü ya da yazılı olarak uyarılan akademisyenlerin sayısında dikkate değer bir artış yaşanmıştır. OHAL öncesinde bu tür bir uyarı ile karşılaşan akademisyenlerin oranı bu soruya yanıt verenlerin %13'üne karşılık gelmekte iken OHAL döneminde %22'ye yükselmiştir. Benzer bir artış, mobbinge uğradığını söyleyen akademisyenlerin sayısında da görülmüş, soruya yanıt verenler arasında mobbinge

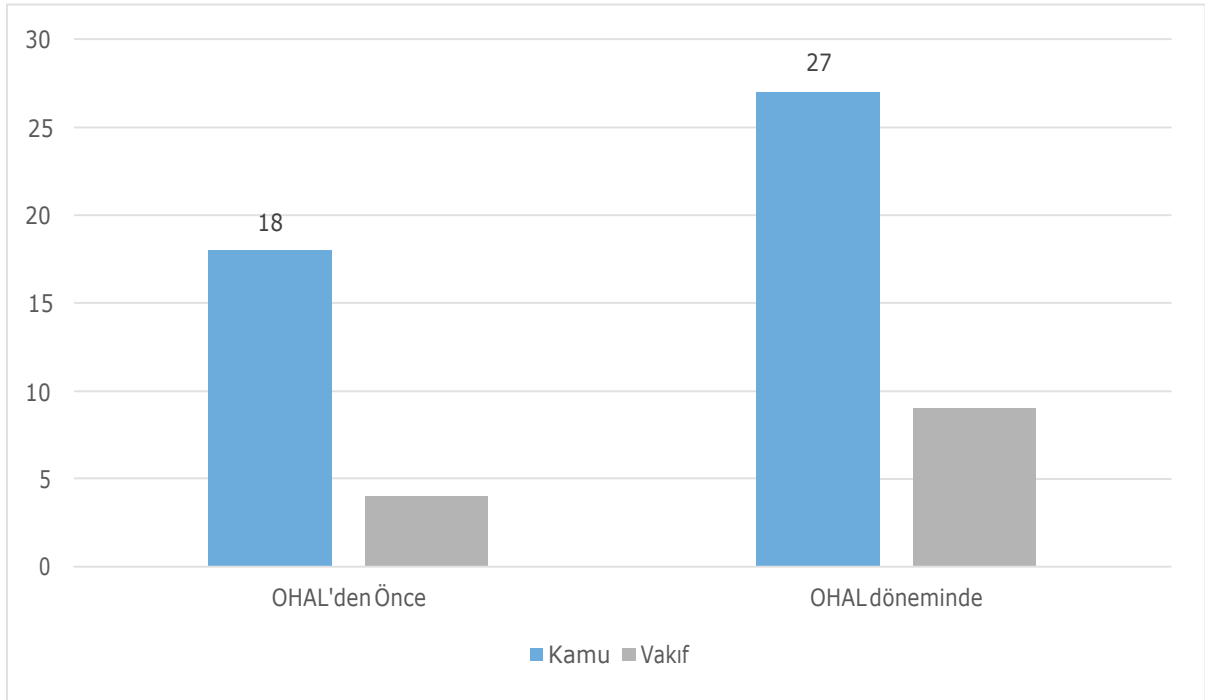
uğradığını belirten akademisyenlerin oranı OHAL döneminde %16'dan %23'e yükselmiştir. Bunun dışında OHAL öncesinde ve sonrasında akademisyenler arasında görev yerinin değiştirilmesi, çalışma ofisinin değiştirilmesi, akademik görevlerinin azaltılması gibi baskılarla karşılaştıklarını belirtenler de olmuştur. 1 akademisyen OHAL öncesinde ve 2 akademisyen de OHAL döneminde tacize uğradığını belirtmiştir.

Tablo 7. Adli ve idari baskılar

	OHAL'den Önce	OHAL Döneminde
Adli soruşturma geçirdim/geçirmekteyim.	4	13
Adli ceza aldım.	-	1
İdari soruşturma geçirdim/geçirmekteyim.	9	9
İdari ceza aldım.	4	5
Yöneticilerim tarafından sözlü/yazılı olarak uyarıldım.	10	17
Mobbinge uğradım.	13	18
Görev yerim değiştirildi (başka bir bölüme, fakülteye vs. görevlendirildim)	1	1
Ofisim/ofis arkadaşım değiştirildi.	2	3
Akademik görevlerim azaltıldı.	2	4
Üyesi olduğum bir kuruldan/jüriden çekilmek zorunda kaldım.	2	2
Tacize uğradım.	1	2

Araştırmaya katılan akademisyenler arasında OHAL öncesinde ve sonrasında bu türden baskıların en az biriyle karşı karşıya kaldığını belirten öğretim elemanı sayısı kamu üniversitelerinde 28, vakıf üniversitelerinde 9 olmak üzere toplamda 37'dir. Bu soruları yanıtlayan 66 akademisyene oranlandığında, adli veya idari baskılarla karşılaştığını belirtenler toplamda %56'yı geçmektedir. OHAL öncesinde bu türden baskılarla karşılaştığını belirten akademisyen sayısı 22 iken OHAL döneminde %20'lik bir artışla 36'ya ulaşmıştır. Adli ve idari baskılarla karşı karşıya kalma durumunda kamu ve vakıf üniversitelerinden akademisyenler arasında oransal olarak dikkate değer bir fark tespit edilmemiştir.

Şekil 18. Adli ve idari baskılarla karşılaşma



Diğer yandan, araştırmaya katılan akademisyenlerin büyük bölümü, insan hakları alanında çalıştığını bildiği başka bir akademisyenin akademik görüşleri ve çalışmaları nedeniyle adli ve idari baskılara maruz bırakıldıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 8. Adli ve idari baskılara tanıklık

	OHAL'den Önce	OHAL Döneminde
Adli soruşturma geçirdi/geçirmekte	35	62
Adli ceza aldı	19	39
İdari soruşturma geçirdi/geçirmekte	40	60
İdari ceza aldı	31	51
Yöneticilerim tarafından sözlü/yazılı olarak uyarıldı.	36	57
Mobbinge uğradı.	39	60
Görev yeri değiştirildi (başka bir bölüme, fakülteye vs. görevlendirildi)	15	27
Ofisi/ofis arkadaşı değiştirildi.	6	15
Akademik görevleri azaltıldı.	21	44
Tacize uğradı.	18	29

Akademisyenler, alanlarıyla ilgili konularda görüş beyan ederken ya da çalışmalarını nedeniyle baskı ya da soruşturmalara karşı karşıya kalmaktan, hatta gözaltına alınmaktan endişe duymaktadırlar. Bu konuyla ilgili Şekil 19’da yer alan birinci soruyu 101, diğer iki soruyu ise 103 akademisyenin tamamı yanıtlamıştır. Bu akademisyenlerin %83’ü baskılarla karşılaşabileceğini, %60’ı soruşturma veya dava açılabilceğini, %54’ü ise gözaltına alınabileceğini düşünmektedir. Bu konuda kısmen bir endişe taşıdığını belirtenlerin oranı ile birlikte düşünüldüğünde baskı ile karşılaşma endişesi %97’yi, soruşturma ya da dava açılması endişesi %92’yi ve gözaltına alınma ya da tutuklanma endişesi ise %71’i bulmaktadır.

Şekil 19. Adli ve idari baskılarla karşılaşma endişesi

	Katılmıyorum	Biraz katılmıyorum/biraz katılıyorum	Katılıyorum
OHAL döneminde, alanımla ilgili bir konuda görüş beyan ederken bundan dolayı baskılarla karşılaşabileceğimden, endişe ediyorum.	3%	14%	83%
OHAL döneminde, insan hakları alanında yaptığım çalışmalar nedeniyle hakkımda soruşturma veya dava açılabilceğinden endişe ediyorum.	8%	32%	60%
OHAL döneminde, insan hakları alanında yaptığım çalışmalar nedeniyle göz altına alınmaktan veya tutuklanmaktan endişe ediyorum.	18%	27%	54%

Yüzyüze görüşmeler, akademisyenlere yönelik adli ve idari baskıların OHAL öncesinde başladığını, ancak OHAL’le birlikte akademisyenlerin kendilerini özlük haklarının kaybını da kapsayan açık bir tehdit altında hissetmelerine yol açan bir boyuta ulaştığını göstermektedir.

Fakültenin OHAL öncesinde de bir dizi zorluk yaşadığını söylemek gerekir. Fakülte bir süredir radikal, progresif vs. çalışmalarını yapan kimselerin uğradığı bir yer olmuştu. Dolayısıyla bir toplumsal eleştiri ile beraber yürüyordu. Birçok alanda çekim noktasıydı. Benim şu anda öngöremediğim bir biçimde hedef haline gelmişti. Fakültenin hocalarının twitter hesapları takip ediliyordu, aynı zamanda verilen dersler, derste sorulan sorular hızlıca manipülatif bir basın eline servis ediliyordu. Toplantılar kriminalize ediliyordu. Bunun ne zaman, hangi devlet dairesinin gündemine hangi sebeple girdiğini bilemiyorum. Bu açıdan biz bazı eşikleri atlattık. Davalar, soruşturmalara, derslerle ilgili manşetler. Çok kritik bazı dersler manipüle edilerek kriminalize ediliyordu. Bunlara karşı baş etme stratejileri geliştirilmeye çalışılıyordu ama OHAL ile beraber bütün kapılar açılmıştı. O kadar yıkıcı basınç, çok büyük sayıda insanı tasfiye etti.

...

OHAL ile gelen baskının akademiye en büyük zararının bu olduğunu düşünüyorum. Bir meslek grubunun üzerinde anlaştığı en basit düzeydeki ilkeler. Üzerinde hiçbir tartılma olmayacak ilkeler bunlar: Hakkında haksız yere soruşturma açılması, iş yükünün aşırı derecede artırılması, akademik faaliyetlerini engelleyecek düzeyde idari iş yüklenmesi, özlük hakları ile ilgili bir sorun.

Görüşmeler sırasında, akademisyenler kendilerinin yaşadıkları adli ve idari soruşturmaların yanı sıra, meslektaşlarının veya öğrencilerinin maruz kaldıkları adli ve idari baskılara da tanıklık etmişlerdir. Derslerinde kullandıkları cümleler veya anlattıkları konular nedeniyle, görüşülen akademisyenlerin birçoğu BİMER, CİMER gibi kuruluşlara ve üniversite yönetimlerine şikâyet edilmiş, hem kamu, hem de vakıf üniversitelerinde akademisyenler hakkında idari soruşturmalar açılmıştır. Akademisyenler, meslektaşlarının bu soruşturmalar nedeniyle emekliliğe ayrılmak zorunda kaldıklarına da tanıklık etmektedirler. Şikâyetler nedeniyle Emniyet tarafından da soruşturmaya uğrayan ve ifadeye çağrılan akademisyenler olmuştur. Ayrıca akademisyenler, haklarında açılan idari soruşturmalarından bir ceza almasalar bile, şikâyet konusunun adli soruşturmaya da konu olup olmayacağı endişesini yaşamışlardır:

Asıl korktuğum BİMER'e giden mesajlar. BİMER'den soruşturma sonucu çıkmasa bile savcılıktan beş ay sonra yazı gelecek mi? Bu arada tabii vakıf üniversitesinde çalışmanın verdiği bir etki, iş akdim feshedilecek mi endişesi.

Benzer şekilde, akademisyenler üniversite yönetimiyle ters düştükleri için de soruşturmalarla maruz kalabilmektedirler. Üst üste açılan bu tür soruşturmalarla, akademisyenlerin yıldırılmaya çalışıldığı ve mobbinge maruz bırakıldıkları görülmektedir.

İki tane idari soruşturmam var. Yazdığım çizdiğim başka şeyleri bahane ettiler ama...ister istemez onlarla alakalı olma ihtimali var. Rektörle olan sürtüşmenin etkisi olduğunu düşünüyorum ki rektörle de niye sürtüşüyorum? Nihayetinde OHAL'de yaptıklarımı eleştirdiğim için.

2.2.4. Akademik faaliyetlerle ilgili baskı ve engellemeler

OHAL döneminde akademik faaliyetlerle ilgili özgürlüklerin kullanımı açısından önemli kısıtlamalar ortaya çıkmıştır. Bu alanda görülen hak ihlalleri, akademik yayınlardan yürütülen projelere, yurt içi ve yurtdışı konferanslara katılıma kadar genişleyen bir yelpaze

oluşturmaktadır. Ankete katılanlar arasında içeriği ya da konusunun “sakıncalı” bulunması nedeniyle OHAL ilanından önce 1 ve OHAL döneminde de 7 akademisyenin araştırma projesi iptal edilmiş ya da durdurulmuştur. Aynı sebeple OHAL’den önce 1 ve OHAL döneminde 2 akademisyen konferans bildirisinin reddedildiğini, OHAL’den önce 3 ve OHAL döneminde 5 akademisyen makalesinin başvurduğu dergi tarafından değerlendirilmeye alınmadığını ya da reddedildiğini, OHAL öncesinde 2 ve OHAL döneminde 4 akademisyen akademik yayınının bazı bölümlerinin çıkarılmasının veya değiştirilmesinin istendiğini ve 1 akademisyen de OHAL döneminde kitabının yayınevi tarafından basılmadığını belirtmiştir. Ayrıca akademisyenlerin arşiv ve kütüphanelere erişimi konusunda da engellerle karşılaştığı ve bu engellemelerin OHAL döneminde arttığı görülmüştür. Bu sonuçlar, insan hakları alanında yürütülen akademik çalışmalara yönelik baskı ve engellemelerin OHAL öncesinde başlamakla birlikte OHAL döneminde arttığını ortaya koymaktadır. Veriler analiz edildiğinde, OHAL öncesinde toplam 8 ve OHAL sonrasında da 19 akademisyenin akademik araştırma ve yayınlarla ilgili bu tür ihlallerin bir ya da birkaçıyla karşılaştığı görülmüştür. Bu rakamlar, soruyu yanıtlayan akademisyenler arasında (ortalama 80 kişi) OHAL döneminde akademik yayın ve araştırmaları çeşitli şekillerde engellenenlerin oranının %10’dan %24’e çıktığını göstermektedir.

Tablo 9. Akademik faaliyetlerle ilgili baskı ve engellemeler

	OHAL'den Önce	OHAL Döneminde
Araştırma projem iptal edildi/durduruldu.	1	7
Konferans bildirim konferans organizasyonu tarafından reddedildi.	1	2
Makalem başvurduğum dergi tarafından değerlendirmeye alınmadı/reddedildi.	3	5
Akademik yayınının (makale, kitap vs.) bazı bölümlerini çıkarmam/değiştirmem istendi.	2	4
Kitabım yayınevi tarafından basılmadı.	-	1
Çeşitli arşivlere/kütüphanelere/bilgiye erişimim engellendi/erişimime zorluk çıkarıldı/çıkarılıyor	1	4

Diğer yandan anketi yanıtlayanlara insan hakları alanında çalıştığını bildikleri en az bir akademisyenin akademik faaliyetleriyle ilgili baskı ve engellemelerle karşılaşmış ve karşılaşmadığı sorulduğunda, oranların OHAL’le birlikte dikkate değer bir şekilde arttığı görülmüştür.

Tablo 10. Akademik faaliyetlerle ilgili baskı ve engellemelere tanıklık

	OHAL'den Önce	OHAL Döneminde
Araştırma projesi iptal edildi/durduruldu/reddedildi.	21	42
Konferans bildirisi konferans organizasyonu tarafından reddedildi.	17	44
Makalesi başvurduğu dergi tarafından değerlendirmeye alınmadı/reddedildi.	16	37
Akademik yayınlarının (makale, kitap vs.) bazı bölümlerini çıkarması/değiştirmesi istendi.	12	35
Kitabı yayınevi tarafından basılmadı.	4	15
Çeşitli arşivlere/kütüphanelere/bilgiye erişimim engellendi/erişimime zorluk çıkarıldı.	11	28

Akademisyenlerin akademik faaliyetleriyle ilgili karşılaştığı baskıların yalnızca yayın ve araştırmalarla sınırlı kalmadığı, yurt içi ve yurt dışı akademik etkinliklere katılım izni ve/veya desteği konusunda da OHAL öncesinde karşılaşılan engellemelerin OHAL döneminde artarak devam ettiği görülmüştür. Özellikle ihraç edilen akademisyenlere getirilen pasaport yasağı nedeniyle yurt dışı etkinliklere katılımı engellenen akademisyen sayısında dikkat çekici bir artış yaşanmıştır.

Tablo 11. Akademik faaliyetlere katılımın engellenmesi

	OHAL'den Önce	OHAL Döneminde
Çalıştığım kurum tarafından yurtiçi akademik etkinliklere katılımıma izin verilmedi/verilmiyor	2	3
Çalıştığım kurum tarafından yurtdışı akademik etkinliklere katılımıma izin verilmedi/verilmiyor	2	6
Çalıştığım kurum tarafından yurtiçi veya yurtdışı akademik katılım desteği verilmedi/verilmiyor	6	10
Yurtdışı etkinliklere katılımım emniyet/iç işleri bakanlığı tarafından engellendi	3	13

Verilerin ayrıntılı analizi akademik yayın, araştırma ve diğer etkinliklerle ilgili bir ya da birden çok alanda hak ihlaline maruz kaldığını belirten akademisyen sayısının OHAL öncesinde 13'ten OHAL döneminde 29'a çıktığını göstermektedir. Bu rakamlar, soruları yanıtlayan akademisyenler arasında akademik yayın ve etkinliklerle ilgili hak ihlaline uğrayanların oranında OHAL'le birlikte %20'lik bir artış olduğunu göstermektedir.

Tablo 12. Akademik faaliyetlere katılımın engellenmesine tanıklık

	OHAL'den Önce	OHAL Döneminde
Çalıştığı kurum tarafından yurtiçi akademik etkinliklere katılımına izin verilmedi/verilmiyor	19	39
Çalıştığı kurum tarafından yurtdışı akademik etkinliklere katılımına izin verilmedi/verilmiyor	24	47
Çalıştığı kurum tarafından yurtiçi veya yurtdışı akademik katılım desteği verilmedi/verilmiyor	24	43
Yurtdışı etkinliklere katılımı emniyet/iç işleri bakanlığı tarafından engellendi (örn. Pasaportu iptal edildi).	12	56

Yüzyüze görüşmelerde akademisyenler, kamu kurumları tarafından yapılan etkinlik ve toplantılara davet edilmediklerini belirtmektedirler. Türkiye'ye yönelik Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde görülen kimi davalara müdahil olan bir akademisyen, uluslararası kuruluşlardan sıklıkla davet alırken Türkiye'deki kamu kurumları tarafından bilinçli olarak

görmezden gelindiğini ve bu durumun 2009'dan bu yana devam ettiğini “Türkiye’de ben yokmuşum gibi!” sözleriyle ifade etmektedir.

OHAL ilanıyla birlikte, insan hakları alanında çalışan akademisyenlerin katıldıkları ve davet edildikleri konferans ve panellerin sayısında önemli bir azalma olduğu tespit edilmektedir.

Ben Anayasa Mahkemesi’nin bireysel başvuru konusunda düzenlediği eğitimlerinin eğitmenlerinden biriydim. ve benim dışında herkes devam etti, biz devam edemedik. Benim oraya girememem diğerlerini de etkiliyor. Biliyorlar ki benim girmem engelleniyorsa bir sınırı geçtikten sonra onların da girmeleri engellenebilir.

* * *

Ben kamuda görünürlüğü olan bir adamdım. Hem basında yazan hem de akademik konferanslara giden, çağrılan biriydim. Televizyona çağırılma, basında yazma işleri bitmiş durumda. Konferanslar yapılmıyor ya da yapılanlara benim gitmek istediğim, sıfıra düşmüş durumda. Eskiden çağırılan yerler, üniversiteler çağırmamayı tercih ediyorlar.

* * *

Sağda solda sivil toplumda genelde çağırıyorlardı. Şimdi artık çağırmıyorlar. İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu konferans yapıyor şu anda, insan hakları bilen kimse yok aralarında. Eskiden onlar da çağırıyorlardı. Sivil toplum da maalesef kalmadı. Olan da bazı şeylerden çekiniyorlar. Çağırmıyorlar.

Akademisyenler, insan haklarının OHAL’de konuşulmasının başlı başına sakıncalı görüldüğünü belirtmektedirler. Görüşülen akademisyenlerden birisi, bu durumu “konferans konuları artık daha steril” sözleriyle ifade etmiştir. OHAL döneminde “sakıncalı” bulunan konulardan uzaklaştığını ve siber haklar üzerine çalışmaya başladığını beyan eden bir akademisyen, alanda yaşanan daralmayı “bu konularda bile çağırılmıyorum konferanslara” sözleriyle açıklamaktadır. Bir başka akademisyen, sivil toplum kuruluşlarının da artık kendisini konferanslara davet etmekten çekindiklerini söylemiştir:

Daha önce fikirlerim hoşlarına da gidiyordu ama şimdi korkuyorlar. Kişisel bir tavır değil. Ya da mesela “karşı cenah”tan da ilişkide olduğum kişiler vardır; bile ki, fanatikler. Konferanslarına giderdim. Şimdi o tip kişiler beni çağıramaz. Tabanlarından korkarlar, kendilerine gelecek laftan da korkarlar.

Özellikle ihraç edilmiş akademisyenler bakımından sivil toplum örgütlerinden gelen davetlerin azaldığı, üniversite ve diğer kamu kurumlarının ise bu akademisyenleri neredeyse hiçbir toplantı ve etkinliğe davet etmediği ve hatta üniversite yönetimleri tarafından bu tür etkinliklere katılımlarının engellendiği görülmektedir. İstanbul’da insan hakları merkezi de bulunan bir vakıf üniversitesinde çalışan görüşülen, KHK ile ihraç edilmiş akademisyenlerin bilimsel etkinliklerden nasıl “yasaklandığını” “KHK’lı birini kesinlikle çağıramayız konferansa. Yönetimden ret gelir” sözleriyle aktarmaktadır.

Benzer şekilde, ihraç edilen akademisyenlerin makalelerini yayınlama konusunda da engellerle karşılaştığı görülmüştür. Üniversitelerde görevlerine devam eden akademisyenler, ihraç edilmiş bir meslektaşlarıyla birlikte yayın yapmanın zorluğuna değinmişlerdir:

Bir şey oldu evet. ... Üniversitesi’nden genç bir arkadaşla bir makale yazdık. Dergide yayınlanacaktı ki bu çocuk da KHK ile ihraç edildi. Sosyal medya hesaplarındaki paylaşımlarından dolayı içerdeki düşmanlıklarla attılar üniversiteden. Sonra da KHK’ya girdi. Ortak kitabın da editörleri iyi çocuklar dedğimiz çocuklardı. Koymamışlar mesela makaleyi kitaba. Böyle bir durum.

Yayınların önündeki bu gibi engeller, akademisyenlere birlikte çalışmalar yapma konusunda da ket vurmakta, ihraç edilmiş akademisyenlerin ise yalnızlaşmasına ve akademik üretim pratiklerinin dışına itilmesine katkıda bulunmaktadır.

Çok net bir örnek daha vereyim: Siz bana geldiniz, beraber bir makale yazalım dediniz. KHK statünüz aklımda bir tereddüt oluşturur mu? “Hayır” diyen yalan söylüyordur. Yine yazar mıyım, yazarım. Tereddüt oluşturur mu, oluşturur. Dekana sorar mıyım, belki sorarım. Rektör duysa “aman hayır” der mi, muhtemelen der. O nedenle hiç sormayayım derim. Ben o *challenge*’ı sevdiğim için yaparım ama “hayır canım hiç benim için fark etmez” diyen bence yalan söyler.

Pasaport engeli nedeniyle yurtdışındaki etkinliklere de katılamıyor olmaları, ihraç edilmiş akademisyenlerin akademik üretimi mümkün kılan koşullardan tümüyle dışlanmalarına neden olmaktadır.

Ben akademik çalışmalarımı yurt dışında yürüten biriydim öteden beri. İlişkilerim, çok büyük emekler sonucu iyi inşa olunmuştu. OHAL sürecinde bir izin alma sorunu ortaya çıktı ve o şekilde gidip gidememe problemleri ortaya çıktı. Önce açığa alınmıştık biz; dolayısıyla 2017 Haziranı'ndan beri ben yurtdışına çıkamıyorum. 28 Haziran'da açığa alınmıştık. Temmuz başında Fransa'da bir siyaset bilimi kongresi vardı, ona Skype ile bağlanmak zorunda kaldım. Ondan sonra da başvurmamaya başladım. Halihazırda bir dizi konferans ve ders vardı, onlara gidemedim. Oslo, İsviçre'deki ders gibi... Yaklaşık iki yıldır yurt dışına çıkamadığım için bütün bu faaliyetlerden geri kaldım. ... Ya da şöyle oluyor: Davet oluyor, pasaport sorunum çözülmedi diyorum. Meslektaşlarım sık sık mesaj atıp soruyorlar, pasaportta ne aşamadasın diye. Ders önerecekler ya da davet edecekler ama yapamıyorlar onlar da.

Ankete katılan akademisyenlerin yaklaşık yarısı akademik yayınlarında kendilerini baskı altında hissettiklerini belirtmişlerdir. Kararsız ya da kısmen katılanlar da eklendiğinde, bu oranlar yayınlar için %62'ye ve konferans vb. akademik etkinlikler için ise %81'i ulaşmaktadır. 6 akademisyen akademik çalışma konularını değiştirme niyetinde olduğunu belirtmiştir. Bu eğilime kısmen katılan akademisyenlerle birlikte değerlendirildiğinde, soruyu yanıtlayanların yaklaşık %30'unun az ya da çok, akademik çalışma konularını değiştirmeyi düşündüğü görülmektedir.

Şekil 20. Kendini baskı altında hissetme

Sütun1	Katılmıyorum	Kısmen katılıyorum	Katılıyorum
Akademik yayınlarımda kendimi baskı altında hissediyorum, hassas kabul edilen kimi konulara girmemeye, bazı şeylere değinmemeye çalışıyorum	23	8	30
Akademik etkinliklerde (konferans, sempozyum, panel vs.) kendimi baskı altında hissediyorum	15	27	39
Akademik çalışma konularımı değiştirmeyi düşünüyorum	56	17	6

Diğer yandan, akademik yayınlarında ve etkinliklerinde görüş ve bilgi paylaşırken kendilerini özgür hissettiğini belirten akademisyenlerin oranı, %13'le sınırlı kalmaktadır. Soruyu yanıtlayanlar arasında istediği konuda akademik çalışma yürütebildiğini belirtenlerin oranı da %30'dur. Araştırmaya katılan öğretim üyelerinin %30'u ise (23 kişi) alanı ile ilgili konularda basına demeç vermek ya da kamuoyuna bilgi aktarmak için kurum yöneticilerinden ya da üstlerinden izin alması gerektiğini belirtmiştir.

Şekil 21. Kendini özgür hissetme

	Katılmıyorum	Kismen Katılıyorum	Katılıyorum
Akademik yayınlarımda ve etkinliklerimde görüş ve bilgi paylaşıırken özgür hissediyorum	47	22	11
Alanımla ilgili kurum yöneticilerinden ya da üstlerimden izin almaksızın basına demeç verebiliyor, bilgi aktarabiliyorum.	23	17	36
İstediğim konuda akademik çalışma yürütebiliyorum.	27	29	24

Öğretim elemanlarının, benzer bir baskıyı, ders anlatırken ve ders içeriklerini hazırlarken de hissettikleri anlaşılmaktadır. OHAL'in öğretim elemanlarının yürüttükleri dersleri ne ölçüde etkilediği araştırıldığında, bu soruyu yanıtlayan 67 öğretim elemanının %46'sının ders içeriklerini oluştururken ya da ders anlatırken kendisini tehdit ve baskı altında hissettiğini belirttiği görülmüştür. Öğretim elemanlarının %38'i ise derslerini hazırlarken ya da anlatırken sakıncalı kabul edilen kimi konulara girmemeye çalıştığını ifade etmiştir. Derslerini istediği gibi anlatabildiğini, yürütebildiğini belirtenlerin oranı bu soruyu yanıtlayanların yaklaşık dörtte birine karşılık gelmektedir.

Şekil 22. OHAL'in derslere etkisi

	Katılmıyorum	Kismen katılıyorum	Katılıyorum
Ders içeriğini oluştururken ya da ders anlatırken kendimi tehdit/baskı altında hissediyorum/ hissediyordum.	13	23	31
Ders içeriğini oluştururken ya da ders anlatırken hassas, sakıncalı kabul edilen kimi konulara girmemeye çalışıyorum/ çalışıyordum	19	22	25
Derslerimi istediğim gibi yürütebiliyorum/yürütebiliyordum.	21	28	16

Bu sonuçlar, insan hakları alanında çalışan öğretim elemanlarının OHAL döneminde ve sonrasında hem yayın ve akademik etkinliklerinde hem de dersleri sırasında dikkate değer biçimde kendilerini baskı altında hissettiklerini ve önemli bir kısmının dersleri ve yayınlarda otosansür uygulama ihtiyacı duyduklarını ortaya koymuştur. Ayrıca 4 akademisyen OHAL ilanından önce ve 4 akademisyen de OHAL döneminde derslerinin müfettişler ya da üstleri tarafından denetlendiğini; 3 akademisyen OHAL öncesinde, 2

akademisyen OHAL döneminde derslerinin kapatıldığını belirtmiştir. Bu dersler “Türkiye’nin siyasal yapısı ve sorunları” ve “medya ve siyaset” başlıklarını taşımaktadır.

Yüzyüze görüşmeler de anket sonuçlarını destekler niteliktedir. Görüşmelerde, OHAL ve öncesinde başlayan baskı sürecinde üniversitelerin İnsan Hakları Merkezi ya da Anabilim dallarını kapatılması yoluyla üniversite çatısı altında bu alanda oluşturulan birikimi erişilmez hale getirdiğinden, bu merkez ve anabilim dallarındaki öğretim elemanlarının ihraç edilmesinin mevcut programları çalışamaz hale getirdiğinden söz edilmektedir.

Mesela İnsan Hakları Merkezi kapatıldı, bu kadar ihraç nedeniyle Anabilim dalı işlemez hale getirildi, ben Anabilim Dalı Başkanlığından alındım. Biz her sene Türkiye’de bu alanda çalışmak isteyen en istekli öğrenciler için bir çekim merkeziydik. Geleceğe ilişkin bir projeksiyonu vardı bunun. Anabilim dalındaki akademisyenlerin çoğu ihraç edildi, biz öğrenci alamaz hale geldik. Merkez işleyemez hale geldi. Dolayısıyla bizim bütün akademik faaliyetlerimizi etkiledi.

Faaliyetlerine devam eden İnsan Hakları Merkezleri’nde de çalışmaların da sekteye uğradığına, OHAL de dahil olmak üzere kimi kritik konularda araştırma ya da toplantı düzenlemediğine değinilmektedir.

Son iki yıl içinde zülfüyâra dokunan hiçbir toplantı, organizasyon hatırlamıyorum. Dört fakülte var burada ve insan haklarını ilgilendiren hiçbir toplantı yapılmamıştır. Konuşanlar da buraya ilişkin bir şey söylemiyorlar, teknik olarak tartışıyorlar.

2.2.5. Araştırma alanlarında daralma

Akademisyenler, yüzyüze görüşmelerde insan hakları alanında her zaman çalışılması riskli konuların olduğuna değinmişlerdir. Kürt sorunu, Ermeni sorunu, LGBTİ+ hakları gibi konular bunların arasındadır ve akademisyenlerin kendilerini baskı ve tehdide açık hissetmesine yol açmıştır; bu gibi konuları çalışmış olmaları nedeniyle genç akademisyenler iş bulamama, jürilerde başarısız bulunma ya da “kara listeye” girme endişesi yaşayabilmişlerdir:

Türkiye’de bazı konuları gündeme getirirken maliyeti olduğunu biliyorsunuz. Yerleşik düzenin, iktidarın veya çoğunluk inancının aleyhine bir şey söylediğiniz zaman kara listeye girdiğinizi biliyorsunuz. Adalet Bakanlığı kanun çalışmalarına çağırmaz, Dışişleri Bakanlığı korku yaşar, basın çağırmamaya başlar, jüriye girerken korku yaşarsınız, bazı hocalar otomatikman aleyhime oy verir mi acaba diye. Sağdan soldan uyarılar gelir, yapma etme ne gerek var diye.

Buna rağmen OHAL öncesinde üniversitelerin görece özerk ortamında, özellikle insan hakları merkezleri ve insan hakları anabilim dalları çevresinde yapılan çalışmaların pek çok konuyu kapsayabildiğine değinilmiştir:

Ben hep birçok çalışmanın yapılabildiği bir atmosferde olduğumu düşündüm. Genel olarak direnen, kendi içerisinde sorunlu ama muhalefet yürüten, birtakım ekollerin üretilmesine hatta kimisinin yaratılmasına zemin teşkil eden bir çekim noktası olduğunu düşündüm. ... Bu durum, OHAL’e kadar böyleydi. Ülkenin birçok yerinde yapılamayacak ya da yapılması akla dahi gelemeyecek birçok konunun çalışıldığı yerd burası. Kadın çalışmaları, *queer* çalışmaları, Kürt sorunu, insan hakları-devlet ihlalleri, Ermeni meselesi gibi birçok tipik ders a-tipik biçimde okutuluyordu. OHAL ilanı ile çok hızlı bir biçimde insan hakları alanında uzun yıllar boyunca çok büyük emekle kazanılmış mevzilerin darmadağın edildiğini gördüm. Hatta bir gecede.

Görüşülenler, OHAL ile birlikte “değinishmesi sakıncalı” konuların çeşitlendiğini de ifade etmektedirler. Örneğin OHAL, KHK’lar ve OHAL süresince ortaya çıkan hak ihlalleri, üniversitelerde “konuşulamayan” konulardan biri haline gelmiştir. Diğer yandan, Kürt sorunu, çözüm süreci, Ermeni sorunu ya da siyasal olarak hassas addedilen konulardaki çalışmaların yürütülemediğine, kampüslerde daha önce yapılan LGBTİ+ etkinliklerinin artık mümkün olmadığına sıklıkla değinilmiştir.

Akademik yayınlar da bu durumdan etkilenmiş; akademisyenler yayın evlerinin basmayacağı, dergilerin yayınlamayacağı, hakemlerden geçmeyeceği düşüncesiyle “sakıncalı” görülen konularda yayın yapmaktan geri durmuşlardır.

..... Üniversitesi Yayınları’nda bu tip kitaplar çıkarılmıyor. Yayın kuruluna yeni insanlar alındı. Artık Kürt, Ermeni, göç meselelerine dair kitaplar istenmiyor. Tez konularının da değıştirildiğini duydum.

* * *

Bununla ilgili hiç kimse bir şey yazmıyor. Akademik dergilerde yazacaksın, hakeme gidecek... zaten yayınlanmaz, yayınlansa da okuyan yok diyerek...Yine de yazmanın dışında konuşmanın etkisi bu. Düşünsenize AYM, cumhurbaşkanı adayı olmuş birine [Demirtaş kararı kast ediliyor, ÜD] “tahliye edilemez” diye karar veriyor ve sen bunu hiçbir yerde tartışılırken görmüyorsun. Olağanüstü bir şey bu.

OHAL sürecinde birçok konunun “konuşulamaz” hale gelmesinin, aynı zamanda bir akademik özgürlük sorunu olarak değerlendirilmesi gerektiği de, görüşülenlerin üzerinde ortaklaştığı konulardan biri olmuştur:

Ben geçen gün Barış için Akademisyenler metni neden akademik özgürlük meselesidir üzerine bir sunuş yaptım. Bir şeyi konuşulamaz kıldığınız zaman akademide, o bir akademik özgürlük sorununa dönüşür. Dahası bu bir kurumsal özgürlük sorunudur. Bireysel özgürlük konusunda ise şöyle bir tarafı vardır: Birisi size dışarıdan “şu konuyla ilgili şu şekilde şu metotla yazabilirsin, ama aksi halde yazamazsın” dediği anda yargı, yürütme vs., orası bir akademik özgürlük sorununa dönüşür. Şu anda sorun Türkiye’deki üniversitenin açık veya kapalı olarak neyi nasıl tartışacağı konusunda “bir yere” bakmasıdır. Onun için OHAL’in Türkiye’deki etkisi görüldüğünden çok daha yaygın bence. En alakasız konuda bile “acaba bir sıkıntı oluyor mu?” diye bakıyorsa insanlar veya “bunu söyleyeceğim ama adım yayınlanacak mı?” diye soruyorlarsa orada bir akademik özgürlük sorunu vardır. Akademide neyin ne şekilde ve kim tarafından anlatılacağı konusuna dışarıdan karar veriliyor veya müdahale ediliyorsa o artık bir akademik özgürlük sorunu haline gelir.

Üniversitelerde “sakıncalı” konular üzerine araştırmaların, yayınların yapılamaz, tezlerin yazılamaz, pek çok meselenin konuşulamaz hale gelmesi, akademisyenlerin bir kısmını daha az riskli görülen konularda çalışmaya yönlendirmiştir:

Kalanlar üzerinde şu etkiyi yarattı: Bu konulardan uzak durun. Sadece üniversitede kalmak için kimse elini taşın altına koymuyor. Bu politik iklim değişene kadar sürecek. Bu da ciddi bir transformasyon demek. Tezler buna göre yaptırılıyor.

* * *

Darbeden sonra politik olmayan konulara yönelmeye başladık. Çevre hakkı konferansı verdik mesela. Küresel fakirlik konusunu işledik. Politik olmayan kısmen kuyruğu dik tutan tavır sergilemeye çalıştık.

Ben bunu çevremde de görüyorum. Ciddi çalışma yürütenler genelde kişilik hakları, özel hayatın gizliliği, şeref ve haysiyet, hakaret suçları üzerinden giderek çalışıyorlar. Bireysel hakaret gibi alanlarda daha güvenli gördükleri alanlarda çalışıyorlar.

Çalışma alanlarındaki bu daralma, aynı zamanda görüşülenlerden birinin “devlet gözetiminde insan hakları” olarak adlandırdığı, insan karşısında devleti önceleyen bir zihniyetin tahakkümünün artmasına yol açmaktadır:

Hantal yapıları, insan hakları dinamizmini araç olarak kullanıp koruyan bir insan hakları endüstrisi oluştu. Devlet destekli fonlar çok fazla, para kaynakları, rantiyeli ilişkisi.. OHAL ile birlikte özellikle akademinin tırpanlanmasıyla bu gruplar iyice peyda oldu, görünmeye başladı.

2.2.6. İhraçlar ve Tasfiyelerin İnsan Hakları Alanında Yürütülen Çalışmalara Etkisi

OHAL’in insan hakları alanındaki akademik çalışmalara etkisine ilişkin görüşülenlerin ortaklaştığı noktalardan birisi, ihraç ve işten çıkarmaların alan üzerinde yarattığı tahribatın onca yıllık bilgi birikimi ve deneyimin bir gecede üniversitelerin dışına atılmasıyla sınırlı kalmamasıdır. İhraçlar, aynı zaman üniversitelerde çalışmaya devam eden akademisyenlerin de kendilerini iş güvencesi ve özlük hakları konusunda önemli bir tehdit altında hissetmelerine yol açmıştır.

İhraç ve işten çıkarmaların doğrudan sonuçlarından birisi, alanda çalışanların sayısındaki azalma; kimi özel alanlardaki dersleri verecek akademisyenlerin kalmaması; kalanlara düşen iş yükünün (ders ve yürütülen tez sayısının) artması nedeniyle akademik çalışma yapmaya yeterli zaman bulunamamasıdır.

Öyle bir tablo çıktı ki o programlar fiilen kapatılmış oldu. Yüksek lisans ve doktora ders farklıdır. Bu tip dersler hocanın dersidir herkes veremez o dersleri. Bu aslında tasfiyenin sadece belirli kişiler üzerinde etkiler olmadığını, üniversite eğitimine, oradaki birikime, geleneğe yönelik bir şey olduğunu gösterdi. Programlar çok yoksullaştı. Geride çok kıymetli arkadaşlarımız kaldı ama hangi birinin ucundan tutsunlar? Genel olarak akademik üzerim ve yaratıcılığı baltaladı.

Akademiden çok büyük bir boşalma oldu. Bunun çok fazla etkisi var. Birincisi iş yükü bağlamında ama bu en basiti. Bu kaldırılır. Fakat diğer tarafta moral üzerinde büyük bir etkisi var. Yani herkes akademik çalışmadan çekiniyor. Zaman da bulmak zor, sıkıştı herkes. İhraçlar sadece ders yükü anlamına gelmiyordu. Sonuçta dersler kaldı, danışmanlıklar kaldı, kalanlar bu yükleri üstlendi ve üstüne de başka bir çalışma yap... kimsenin böyle bir ruh hali kalmadı. Darbe girişimi sonrasında böylesi bir ruh hali olmadı. Akademik çalışma yapacak psikolojik yapıya sahip değiliz.

Görüşmeye katılan akademisyenler, tasfiyelerin aynı zamanda meslektaş yetiştirecek kuşağın ve yetişmekte olan genç kuşağın yok edilmesine yol açtığını, tez öğrencilerinin danışmansız kaldığını belirtmektedirler.

Belli konuların kaynakları tükendi. Usta-çırak ilişkisi kalmamış bir şeydi ama belirli insanların özellikle tasfiyesi ile bölümler de yok oldu. Belirli bilgi biçimlerinden yoksun bırakıldı. Onların yerine konulacak, bulunmayacak insanlar... Genç bir kuşağa yöneldi. 30'lar 40'lar... Onların daha tam birlikte beraber çalışacakları, meslektaş yetiştirecekleri dönemdi ama onlar tasfiye edildi. O kişiler araştırma alanları ile varlar, ders veriyorlar, kitap yazıyorlar; onlar çekilip yerine ne kondu? Konunun olması şart değil ama en azından eşdeğer bir şey olması lazım. Öğrenciler açısından çok kötü oldu. Yıllara dayalı hazırlıklar bunlar. O yoksa diğeri yazar diyemezsiniz. Deneyim denilen şey tamamen çöpe atıldı...

Danışmanı atılan, kalan hocalarla çalışamayan, temaları alanları uymayan öğrenciler... tartışma olanağı kalmadı. Kalanlar da kendilerini suçlu ve eksik hissediyor.

Nitekim, görüşülen akademisyenler, tasfiyelerin ardından ve yaşanan baskılar nedeniyle tez öğrencilerinin çalışma konularını veya danışmanlarını değiştirdiklerini, değiştirme yönünde telkinler aldıklarını ya da istedikleri konularda birlikte çalışabilecekleri danışman bulamadıkları için eğitimlerini bıraktıklarını anlatmaktadırlar.

Beyin göçü de, üniversitelerden tasfiyelerin ve yaşanan baskı atmosferinin sonuçlarından birisi olarak değerlendirilmektedir. Görüşülenler, hem ihraç edilen ya da işten çıkarılan akademisyenler arasında hem de üniversitelerde çalışmaya devam edenler arasında yurt dışına gitmenin tercih edilir bir seçenek olarak ortaya çıkmasının doğurabileceği sonuçlardan söz etmektedirler.

İmkânı olanlar, bir kısmı yurt dışına gitti. Beyin göçü. İçerdeki de susuyor. İş güvencen yok. Ben şimdi burada oturuyorum ama yarın oturacak mıyım belli değil. İkincisi yargılanabilir misin endişesi. Bir mühendis veya tıpçı değilsen, sosyal bilimciysen her şey siyasi.

Üniversitelerde görevlerine devam eden akademisyenler bakımından ihraçlar, yalnızca iş yükünün artması değil, aynı zamanda geriye kalanların “yalnızlaşması” anlamını taşımaktadır. Bu yalnızlaşmanın özellikle riskli alanlarda yapılacak akademik çalışmalar bakımından önemli etkilerinin olabileceği ve insan hakları alanının iktidarca “sakıncalı bulunan” kimi kritik meseleleri için bir tür suskunluk sarmalını tetikleyeceği göz ardı edilmemelidir.

OHAL gadrine uğrayanların çekilmesi ile oluşan fiziki bir boşluk var. Bir de bunun yarattığı bir atmosferden dolayı çekilen, eskisi gibi iş yapamayan, yapmak istese bile çevreyi bulamadığı için yapamayan, benim gibi mesela... dolayısıyla Türkiye’de bugün üniversite OHAL öncesindeki bir üniversite değil. Gidenler ile kalanlar arasında bir mesafe var artık.

Öğrenciler gibi, yalnızlaşan akademisyenler bakımından da üniversitede kalmaya devam etmek zordur. Görüşülen akademisyenler arasında mevcut şartlar altında çalışmak akademik etiğe uymadığı için ya da akademik özgürlük bakımından bir müdahaleyle karşılaşması durumunda istifa etmeyi düşündüğünü belirtenler bulunmaktadır:

Ayrılmayı çok düşündüm. Hâlâ da düşünüyorum. Bu şekilde devam edeceğime dair motivasyonu bulamıyorum. Bu üniversiter rejimin konsolide olduğu bir yerde bu mesleğin yapılamayacağını düşünüyorum. Benim edindiğim tarzda bir akademik etiğe uygun olarak yapılamayacağını düşünüyorum. Sürekli gündemimde. Bazen çok yakın oluyorum, bazen bu fikir uzaklaşmış oluyor. Aslında rutin olarak gündemimde.

Yapılacak bir şey yok “ne olacaksa olsun” diyorsunuz. Benim zaten görüşlerim, iştiğal ettiğim alanlar, bünyesinde çalıştığım vakıflar, dernekler belli. Benim lüksüm yok. Steril de anlatamam [dersi- Ü.D.], istifa ederim daha iyi.

İstifanın ya da emekliliğın üniversitelerde çalışmaya devam eden akademisyenlerin gündeminde olduğu anlaşılmaktadır. Buna karşılık görüşmelerde bu konuda farklı yaklaşımların olduğu ortaya çıkmıştır. Meslektaşlarının ihracının ardından bölüm başkanlığı görevini üstlenen bir akademisyen, bu görevi üstlenerek çalışmaya devam etmesini meslektaşlarına, kurumuna ve öğrencilerine duyduğu sorumlulukla açıklamaktadır:

Ya da hepimiz mi istifa edelim? Orada da şöyle bir şey var. Bunu söylemek emekliliği hak etmiş benim gibiler için kolay. Ben şimdi bugün ayrılabilirim. Sorumluluk hissediyorum ama. Hem kuruma hem öğrencilere hem de gidenlerin bir gün döneceklerini, döndükleri zaman da burayı böyle tanınmaz durumda bulmamaları gerektiğini düşünüyorum. Bana düşen kurumun temel özelliklerini korumaksa ona dair bir şeyler yapmak gerektiğini düşünüyorum. Bunu sürdürüyoruz. Bizim açımızdan yük iki türlü. Hem gidenlere karşı manevi hem de kuruma karşı yapılması gerekenler.

Üniversitelerdeki görevlerinden ihraç edilenler bakımından ise, tahribat çok boyutludur. Her şeyden önce, akademik çalışmalarını sürdürmelerinin ve uluslararası bağlantılarını devam ettirmelerinin fiziki koşulları ortadan kaldırılmıştır. Her ne kadar ulusal ve uluslararası dayanışma ağları ihraçların üzerinden uzun bir süre geçmesine rağmen varlıklarını belli ölçüde sürdürmeye devam etse de, yalnızlaşma, üniversitelerden dışlanan akademisyenlerin karşı karşıya kaldıkları sorunlardan biridir. Geçim sıkıntısıyla baş etmeye çalışmalarının yanı sıra üniversitelere girişlerine izin verilmeyen, konferans ve toplantılara davet edilmeyen, üyesi buldukları yayın kurullarından çıkarılan, hakemlik davetleri gönderilmeyen akademisyenler, akademik çalışmalarını kısmen sürdürebilmektedirler:

Birtakım insanlarla, meslektaşlarla, çevrelerle bir araya gelmiyoruz. Hâlâ kurumlarda olan, birçok üniversitede olan meslektaşlarla bir araya gelemiyoruz.

Diğler yandan, ihraç edilen akademisyenler arasında, meslektaşları tarafından yüz çevrildikleri, yalnız bırakıldıkları hissiyatını yaşayanlar vardır.

Ben açığa alındığımda döneceğim umuduyla benimle konuşan meslektaşlarım atılınca iletişimi tamamen kestiler. Cesaret edemiyorlar. Bir sürü yer onlar lehine açılıyor. Durumdan memnun olanlar da mevcut. Saraya gitmek durumunda kalan arkadaşlarımız var. Bir kısım da bundan çok memnun oldu. Asla gelemeyecekleri yerlere geldiler. Bazıları için asla sahip olamayacakları yurtdışı olanaklarına sahip olabildiler. Çünkü olanaklar artırıldı, onlar başvurular örneğin.

Ancak Kanun Hükmünde Kararnameler ile uğradıkları hak ihlallerinin boyutları, akademisyenler tarafından üniversitelerin dışına atılmanın çok ötesine geçen ve insan olarak sahip oldukları hakların inkârına yol açan bir düzenin inşa edilmesi olarak yorumlanmaktadır:

OHAL’de kendi vatanında vatansız bırakılanlar oldu. “Bir cumhuriyetin vatandaşıysanız çalışma hakkınız birincil hakkınızdır. Bu hak iptal edildiğinde vatandaşlıktan periferiye atılmış olursunuz. Bu vatansız kalmaktır. Sivil ölüm bana hafif geliyor. Vatansız olma hali olduğunu düşünüyorum tüm ihraçlar için. ... bu artık bir hak rejimi değil, zaten yoktu ama herhangi bir haktan bahsedebilmemiz çok zor artık.

* * *

İnsan haklarına KHK ile vurulan bir darbe yok. Kültürün tümüyle yok edilmesi söz konusu. İnsan haklarının tanınmasına yönelik bir kültür imkânını da ortadan kaldırdı. İnsan hakları mücadelesi bir kültürü yeşertmişti.... Tek tek hakların ortadan kaldırılmasından daha önemlisi insanın hak sahipliğinin reddedildiği bir kültürün yerleştiğini düşünüyorum. Vatandaş olmanın ilgası. Bu kolay baş edilebilir bir şey değil.

Görüşülen akademisyenler arasında ihraç edilmiş olanların ortaklaştığı noktalardan bir diğeri ise, üniversitelerde görevlerine devam eden meslektaşların suskunluğunun ve tepkisizliğinin OHAL’in alan üzerindeki tahribatını derinleştirmekte olduğudur.

“Artık burası zaten akademi değil, bizim olmayı istediğimiz yer değil. Dolayısıyla çok fazla sesimizi yükseltip canımızı sıkmaya gerek yok.” diye düşünüyorlar. Bir kabullenme durumu bu. OHAL ile gelen baskının akademiye en büyük zararı. Bir meslek grubunun üzerinde anlaştığı en basit düzeydeki ilkeler. Üzerinde hiçbir tartışma olmayacak ilkeler bunlar. Haksız yere soruşturma açılması, iş yükünün aşırı derecede

artırılması, özlük hakları ile bir sorun... bunlar söz söylemeyi gerektiren şeyler. Bunu kaybettiğimiz düşünüyorum.

Bu gibi tanıklıklar, ihraç edilmiş akademisyenlerin, üniversiteleri var eden evrensel değerlerin ortadan kalkmasıyla yaşanacak tahribatın boyutlarının ihraçların çok ötesine geçmesinden duydukları endişeyi de yansıtmaktadır. Benzer bir endişe, yukarıda belirtildiği gibi, görevlerine devam eden akademisyenler tarafından da paylaşılmaktadır. Buna karşılık, akademisyenlerin bazıları, mevcut şartlar altında görevlerine geri dönme konusunda istekli olmadıklarını da belirtmişlerdir. İhraç edildikten sonra emeklilik hakkını kazanmış bir akademisyen, bir yandan kalanların üniversiteleri terk etmemeleri gerektiğini “bu dönem geçtiğinde orada birileri olmalı” sözleriyle vurgulamış, diğer yandan ise “ya üniversitede olsaydım diye ödüm kopuyor” diyerek endişesini dile getirmiştir.

İhraçların ve OHAL dönemindeki baskıların dolaylı sonuçlarından birisi, akademisyenlerin iş güvenceleri konusunda endişe yaşamalarıdır. Ankete katılan akademisyenlerin 2’sinin OHAL öncesinde iş akdinin yenilenmediği 14 kişinin Kanun Hükmünde Kararname ile ihraç edildiği ve 3 akademisyenin de OHAL döneminde iş akdinin yenilenmediği tespit edilmiştir. Bu rakamlar çalışma kapsamında görüşülen toplam 59 öğretim elemanı arasında OHAL öncesi veya sonrasında işini kaybetmiş olanların oranının üçte bire ulaştığını göstermektedir. Diğer yandan 46 akademisyen, çalıştıkları ya da öğrenim gördükleri üniversitede insan hakları alanında çalışan akademisyenler arasında ihraç edilenlerin bulunduğunu belirtmiştir. Araştırmaya katılan akademisyenlerin 21’i OHAL’den önce, 67’si ise OHAL döneminde insan hakları alanında çalışan tanıdıkları en az bir akademisyenin iş akdinin yenilenmediğini, işten çıkarıldığını ya da ihraç edildiğini belirtmiştir. Bu rakamlar, soruyu yanıtlayan akademisyenlerin sırasıyla %29 ve %84’üne rast gelmektedir. Başka bir deyişle, araştırmaya katılan akademisyenlerin önemli bir kısmı, kendileri ihraç edilmemiş veya işini kaybetmemiş olsa bile OHAL döneminde bu durumla karşılaşan insan hakları alanında çalıştığını bildiği en az bir akademisyen tanımaktadır. Ayrıca, akademisyenlerin 5’i OHAL öncesinde ve 10’u da OHAL döneminde işten atılmakla tehdit edildiklerini belirtmişlerdir. OHAL öncesinde bu tehditle karşılaşan akademisyenlerin ünvanlarına bakıldığında bunların 2’sinin profesör, 1’sinin doktor öğretim üyesi ve 1’inin de araştırma görevlisi olduğu görülmüştür. OHAL döneminde ise 2 profesör, 1 doçent, 1 öğretim görevlisi, 2 doktor araştırma görevlisi ve 4 araştırma görevlisinin işten atılmakla tehdit edildiği belirlenmiştir. Bu dağılım, akademik ünvanın akademisyenlerin iş güvencesine dair algısında bir değişikliğe sebep olmadığını,

buna karşılık araştırma görevlilerinin OHAL döneminde bu tür tehditlerle karşı karşıya kalma konusunda daha kırılğan bir pozisyonda bulduklarını ortaya koymaktadır.

Soruları yanıtlayanlar arasında tanıdıkları en az bir akademisyenin OHAL öncesinde işten atılmakla tehdit edildiğini belirten akademisyen sayısı 21, OHAL döneminde ise 41 olarak tespit edilmiştir.

Tablo 13. İş Güvencesi

	OHAL'den önce	OHAL Döneminde
Kanun Hükmünde kararname ile ihraç edildim	-	14
İş akdim yenilenmedi	2	3
İnsan hakları alanında çalışma yapan tanıdığım akademisyenler arasında en az bir kişi ihraç edildi	-	46
İnsan hakları alanında çalışan tanıdığım en az bir akademisyenin iş akdi yenilenmedi/işten çıkarıldı/ihraç edildi	21	67
İşten atılmakla tehdit edildim	5	10
İnsan hakları alanında çalışan tanıdığım en az bir akademisyen işten atılmakla tehdit edildi	21	41

Görüşülenler arasında halen bir akademik kadroda bulunan 76 kişinin toplamda yarısı insan hakları alanında yaptığı çalışmalar nedeniyle ihraç edilmekten ya da işten çıkarılmaktan endişe ettiğini, %20'si ise kısmen bu endişeyi taşıdığını belirtmiştir. İşini kaybetme endişesinin, görüşülenler içinde en fazla doçent ünvanına sahip akademisyenler arasında yaşandığı (11 kişi), ayrıca doktor öğretim üyesi ünvanına sahip 9 akademisyenin de aynı endişeyi dile getirdiği görülmüştür. Görüşülenler arasında 2 profesör benzer bir endişe taşıdığını, 6 profesör ise kısmen bu endişeyi yaşadığını belirtmiştir. Kamu veya devlet üniversitelerinde çalışan akademisyenler açısından işini kaybetme endişesi bakımından oransal olarak bir fark bulunmamaktadır.

Şekil 23. İş güvencesi ile ilgili endişeler

	Katılmıyorum	Kismen katılıyorum	Katılıyorum
İnsan hakları alanında çalışmam nedeniyle ihraç edilmekten ist	30	20	50
İş güvencemin azaldığını düşünüyorum	15	11	52
Kendimi üstlerime karşı savunmasız hissediyorum	33	21	24
İş akdimin yenilenmesinde sorun yaşadım/yaşıyorum	47	9	18

Diğer yandan, akademisyenlerin %78'i iş güvencesinin azaldığını düşünmektedir. Bu yargıya kısmen katılanlar da eklendiğinde, bu oran %80'i geçmektedir. Akademisyenlerin yaklaşık üçte biri kendisini üstlerine karşı savunmasız hissettiğini belirtmiştir. Ayrıca soruyu yanıtlayan akademisyenlerin yaklaşık dörtte birinin de iş akdinin yenilenmesi konusunda sorun yaşadığı tespit edilmiştir.

Yüzyüze görüşmeler de iş güvencesi kaygılarının akademisyenler tarafından yaşandığını göstermektedir.

İki anlamda. Birincisi, iş güvencen yok. Tamam, ben şimdi burada oturuyorum ama yarın oturacak mıyım belli değil. İki: Yargılanabilir misin endişesi. Siyasi nitelikli bir mühendis veya tıpçı değilsen sosyal bilimciysen her şey siyasi...

* * *

Bir kere şunu söyleyeyim: Her KHK'ya kendim için kaygıyla baktım, adımları aradım. Ya da hangi tanıdıklarım var diye baktım. O kadar ki vakıflara da geçtiler. En azından insan şu kaygıyı hissediyor: Bir tanıdığım var mı diye. Ayrıca şu kaygı da var: Acaba vakıflara gelirler mi? Ya da mütevelli heyeti YÖK'e liste gönderir mi? Etkiledi tabii...

Görüşmelerde, ihraçların etkisinin OHAL kalktıktan sonra da devam ettiği, OHAL'in sonuçlarından birinin de tasfiyenin her zaman yaşanabilecek bir olasılık olarak geride kalan akademisyenleri kontrol altına tutma işlevi gördüğü belirtilmiştir.

OHALin akademik alanda çok ciddi etkileri oldu. OHAL kalktığını söylediği dönemde de hissediyoruz. İhraçlardan sonra artık tasfiyenin ihraçlarla sınırlı olmadığını, ihraçların orada ibreti alem olsun denilecek türden bir uyarı olduğu anlaşıldı.

Diğer yandan, atama ve yükseltmelerde karşılaşılabilecek engeller de akademisyenlerin kendilerini baskı altında hissetmelerine yol açmıştır. Örneğin, görüşülenlerden birisi, doçentlik tezi nedeniyle, doçentlik sınavını geçse bile YÖK tarafından atamasının

yapılmayabileceğinden endişe etmektedir. Bu nedenle çalışma konusunu değiştirmesi yönünde telkinlerle de karşılaştığını, ancak herhangi bir değişiklik yapmadığını belirtmiştir.

“YÖK beni doçent yapar mı?”. Çünkü YÖK bile doçentlik belgesini verdikten sonra geçici bir doçentlik belgesi veriyor, ayrıca bir insanların “KHK belgesi” diye kısalttıkları bir belge var, güvenlik soruşturmasından sonra daimi kesin bir doçentlik belgesi veriyor.

Bir başka görüşülen ise, doçentlik başvurusunu bilerek geciktirdiğini belirtmiştir. Bu kararında, YÖK’ün “Barış Bildirisi”ni imzalayan ve haklarında adli soruşturma açılan akademisyenlerin doçentlik başvurusunu durdurması ve bir tür kara liste oluşturması rol oynamıştır:

Mesela doçentlik başvurumu siyasi nedenlerle geciktiriyorum. Kara listede olduğumu biliyorum, farkındayım. Doçentlik tezim de askeri cuntalar, rejim suçluluğu konusunda en tepedeki kişinin sorumluluğunu savunduğum bir çalışma.

2.3. İnsan Hakları Alanında Öğrenci Olmak: Baskılar, Telkinler ve Otosansür

Araştırma sonuçları, OHAL’in insan hakları ile ilgili konularda öğrenim gören yüksek lisans ve doktora öğrencilerini de olumsuz etkilediğini ortaya koymuştur. Ankete katılan 44 öğrencinin dersleri ve tez çalışmaları ile ilgili sorulara verdiği yanıtlara bakıldığında, OHAL’den önce de çalışma konuları ile ilgili dersleri seçerken ya da tez yazarken sıkıntılarla karşı karşıya kaldıkları, buna karşılık OHAL döneminde karşılaştıkları baskının önemli ölçüde arttığı gözlemlenmektedir. Her şeyden önce, ankete katılan öğrencilerin yarıya yakını, en az bir hocasının KHK ile kamu hizmetinden uzaklaştırıldığını ve yaklaşık dörtte biri de bu hocaların derslerinin kapatıldığını belirtmiştir. 6 öğrenci OHAL döneminde, 2 öğrenci de OHAL’den önce bölümünde kapatılan dersler olduğu için ders seçmede zorlanmıştır. Ayrıca hocanın ihraç edilmesi veya sözleşmesinin yenilenmemesi gibi sebeplerle 3 öğrenci danışmanını değiştirmek zorunda kalmış, 3 öğrencinin de tez izleme komitesi ya da jüri üyeleri değişmiştir. Ankete katılan 3 öğrenci politik görüşleri “sakıncalı bulunduğu” için (Barış Bildirisi imzacısı olması nedeniyle) tez danışmanını değiştirmesi konusunda telkin ve baskılarla karşılaştığını ve 2 öğrenci de bu baskılar sonucunda danışmanlarını değiştirdiklerini belirtmiştir. 2 öğrenci OHAL öncesinde 8 öğrenci de OHAL döneminde hocalarını

BİMER/CİMER gibi kurumlara ya da üstlerine şikâyet eden öğrencileri tanıdıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 14. OHAL'in Eğitim-Öğretim Faaliyetlerine Etkisi

	OHAL'den Önce	OHAL Döneminde
KHK ile kamu hizmetinden uzaklaştırılan hoca/larımız oldu.	-	20
KHK ile kamu hizmetinden uzaklaştırılan hocalarımızın dersleri kapatıldı.		10
Bölümümüzde kapatılan dersler olduğu için ders seçmede zorlandım/zorlanıyorum	2	6
İş akdi yenilenmediği/KHK ile kamu hizmetinden uzaklaştırıldığı için danışmanımı değiştirmek zorunda kaldım.		3
İş akdi yenilenmediği/KHK ile kamu hizmetinden uzaklaştırıldığı için tez izleme komitesi üyelerinden veya tez jürisinden bir veya birkaçı değişti.	1	2
Politik görüşleri "sakıncalı" bulunduğu için tez danışmanımı değiştirmem yönünde telkin/baskılarla karşılaştım/karşılaşıyorum	2	1
Politik görüşleri "sakıncalı" bulunduğu için nedeniyle tez danışmanımı değiştirdim.	1	1
Akademik faaliyetlerinin (ders içeriği, ders anlatımı, sınav soruları, yayımları vs.) içeriği nedeniyle hocalarını kurum yöneticilerine ya da BİMER'e şikâyet eden öğrenci/ler tanıyorum.	2	8

Ankete katılan öğrencilerin dörtte birinin OHAL döneminde ödevlerinde ve tez konularını belirlerken hassas ve sakıncalı kabul edilen konuları seçmemeye özen gösterdikleri görülmüştür. 4 öğrenci OHAL'den önce ve 11 öğrenci de OHAL döneminde ödevlerinde ve araştırmalarında Kürt sorunu, Ermeni sorunu gibi "sakıncalı" konulara girmeme yönünde telkin ve baskılarla karşılaştıklarını ve hemen hemen aynı sayıda öğrenci bu endişeyle hareket ettiklerini belirtmiştir. OHAL öncesinde 3 ve OHAL döneminde de 5 öğrenci söz konusu endişeler nedeniyle tez konusunu tamamen ya da kısmen değiştirmiştir.

Tablo 15. OHAL'in Öğrencilerin araştırma ve tezlerine etkisi

	OHAL'den Önce	OHAL Döneminde
Ödevlerimde/araştırmalarımnda “hassas”/”sakıncalı” kabul edilen konuları seçmemeye özen gösterdim/gösteriyorum.	3	11
Tez konumu belirlerken hassas/sakıncalı kabul edilen konulara girmemem yönünde tekinler/baskılar oldu/oluyor	4	11
“Hassas”/”sakıncalı” kabul edilen meselelere değindiği için tez konumu tamamen veya kısmen değiştirdim.	3	5

Ankette yer alan açık uçlu soruyu yanıtlayan öğrencilerden birisi, karşı karşıya bulunduğu durumu “bağlı olduğumuz kurumlara, enstitüye karşı sürekli tetikte olmak zorundayız” sözleriyle açıklamıştır. Öğrenci aynı zamanda çalışmak istediği alandaki akademisyenlerin ihraç edilmiş olmasının çalışmaların niteliğini etkilediğini ve araştırmasını gerçekleştirebilmesi için gereken izinleri almakta zorlandığını da belirtmiştir.

Herhangi bir baskı hissetmeksizin istediği dersi seçebildiğini ifade eden öğrenci sayısı OHAL öncesinde 19 ve OHAL döneminde de 21 olarak belirlenmiştir. Bu sonuçlar, ankete katılan öğrencilerin yarıdan fazlasının OHAL öncesinde ve OHAL döneminde derslerini herhangi bir baskı ile karşılaşmaksızın seçme konusunda kendilerini özgür hissetmediklerini göstermektedir. Herhangi bir baskı hissetmeden dilediği konuda tez yazabileceğini, araştırma yapabileceğini düşünenlerin sayısında ise OHAL’le birlikte dramatik bir düşüş olduğu görülmüştür. OHAL öncesinde öğrencilerin dörtte birinden fazlası bu konuda kendilerini baskı altında hissetmediklerini belirtirken OHAL döneminde böyle bir baskı yaşamadığını ifade eden öğrenci sayısı yalnızca 5 olmuştur.

Tablo 16. Öğrencilerin akademik özgürlük algısı

	OHAL'den Önce	OHAL Döneminde
İstediğim dersi seçebiliyorum.	19	21
Herhangi bir baskı hissetmeden istediğim konuda tez araştırması yapabileceğimi düşünüyorum.	12	5
Derslerde herhangi bir baskı ya da çekince hissetmeden kendimi özgürce ifade edebiliyorum.	11	6

Yüzyüze görüşmelere katılan akademisyenler de öğrencilerinin maruz kaldıkları baskılara tanıklık etmektedirler. OHAL'in üniversiteler üzerinde yarattığı baskı ortamı, hem derslere hem de öğrencilerin tezlerine yansımıştır. Görüşmelerde, akademisyenler öğrencilerin derslere katılmaktan, derslerde soru sormak ya da yorum yapmaktan endişe duyduklarını, konuşmak istemediklerini belirtmişlerdir. Benzer şekilde tez konuları da süreçten etkilenmiş, öğrenciler danışmanlarını, tez konularını ya da tez başlıklarını değiştirmek zorunda kalmışlardır. Görüşmeler, çoğu durumda, OHAL'in öğrenciler üzerindeki etkisinin, akademisyenlere göre daha kırılgan konumda olmaları nedeniyle daha yoğun yaşandığını göstermektedir. Örneğin, OHAL'in kendisini doğrudan etkilemediğini, derslerinde ve çalışmalarında herhangi bir otosansür uygulamak zorunda kalmadığını belirten bir akademisyen, konuşma sırasında içinde Kürdistan sözcüğü geçtiği için öğrencisinin tez başlığını değiştirdiklerini söyleyerek bir tür sansür uyguladıklarını kabul etmiştir.

Ayrıca tezlerde o konu çalışılmasın, zor, başlığını değiştirelim dendiğini biliyorum. Telkin etme gibi değil ama kendi aramızda Enstitü bundan sorun çıkarabilir diyoruz. Dolayısıyla bir sansür yapmış oluyoruz.

Akademisyenler, öğrencilerin LGBTİ+'lar, Kürtler, Ermeniler, Alevilerle ilgili tez konularını “bu koşullarda onu kimseyle yazamam” endişesiyle, hocalarından gelen telkinler nedeniyle ya da başlarına bir şey gelebileceğinden korktukları için değiştirdiklerine de tanıklık etmektedirler.

Eskisi kadar bu meselelerle ilgili tez yazılmıyor, jüriler artık olmuyor. Tez başlıkları falan değiştiriliyordur. Bir öğrencim gelip Kürt meselesinde yazmak istediğinde “ben hazırım sen hazır mısın? Sonuçları şu olabilir” diye uyardım.

Şunu yazacaktım ama bu koşullarda onu kimseyle yazamam” diyorlar. Hoca bulamıyorlar. Hocayı tehlikeye atacıklarını da düşünüyorlar. Bu insanların akademik çalışmalarını, performanslarını, yaratıcılıklarını baltaladı.

Benzer şekilde, hocaların öğrencilere çalışmak istedikleri konuların sakıncalı olabileceği konusunda telkinde buldukları, ya da tezleri yönetmekten çekindiklerine değinilmektedir:

Bir öğrenci İnsan Hakları Anabilim Dalı'nda yüksek lisans yapıyor, tez konusunda Kürt sorunu ile bağlantılı bir şey yapmak istiyordu ama sonra vaz geçti. “Bu zamanda onu yapamam” dedi, değiştirdi konuyu. Bir başkası mesela insancıl hukukta ‘savaşan’ konumu ve PKK’lılara uygulanıp uygulanmayacağına dair bir konu çalışma istedi; ben de ‘sen deli misin’ dedim. İkimizi birden götürürler dedim. Bir başka öğrenci bir devlet kurumunda çalışıyor ve insan hakları alanının öğrencisi, o da “Daha teknik bir şey yapmak istiyorum.” dedi. Kendisi girmek istemedi bu meselelere. Yani netameli konulardan uzak durmak istiyor öğrenciler...

* * *

İnsanlar başlarının derde gireceğini düşündükleri mevzulara girmek istemiyorlar. Bir öğrencimin hocaya önerdiği her konu reddedilmiş, başımız belaya girer bunu yazma diye. Yüksek lisans öğrencisinin yazacağı bir ödevin bile baş ağrıtabilecek bir şey olduğu düşünülüyor.

Görüşülenler, ihraçların özellikle alanla ilgili yürütülen yüksek lisans ve doktora programlarını önemli ölçüde etkilediğini belirtmişlerdir. Bunda, belli tip derslerin ancak hocaların uzmanlığı üzerinden verilebilecek olmasının yanı sıra, danışmanı ihraç edilen öğrencilerin kendi tez konuları üzerinde çalışacak hoca bulamamalarının da etkisi olduğu belirtilmektedir. Tez hocaları ihraç edilen öğrenciler hem yeni tez danışmanı bulmak, hem de çoğu zaman tez konularını değiştirmek zorunda kalmışlardır.

Yüz yüze görüşmelerde akademisyenlerin tanıklıkları, öğrencilerin de ağır bir soruşturma baskısıyla karşı karşıya olduklarını göstermektedir.

Diğer öğrencilere yansımaları ise en basit gösterilere soruşturma açılması biçiminde. Toplantı, pankart görmezden gelinirdi. Ama artık içeriğinden bağımsız olarak siyasi bağlantısı olan bir konuysa ki her zaman oluyor, soruşturma açılıyor.

İhraç edilen akademisyenler, aynı zamanda kendileriyle birlikte projelerde çalışan ya da tez yazan öğrencileri için de endişe duymaktadırlar. Bu öğrencilerin yeni soruşturmalarla karşı karşıya kalma ya da asistanlık sınavında başarılı olsa dahi güvenlik soruşturmasından geçememe durumu karşısında, sorumluluk hissetmektedirler.

Son yaşadığım bir sorun var. O hangi noktaya gelinebileceğini de gösteriyor. Benim beş tane bursiyer öğrencim vardı projede çalışan. Orada yer alan çok çalışkan iki öğrencim vardı. Çokça da foto çekmişlerdi. İş bulma süreçleri nedeniyle sosyal medya hesaplarını kapatmışlardı ama Instagram'da hesapları vardı. Biri işe girmişti, güvenlik soruşturmasından geçmişti fakat işe alınmazdan hemen önce tacizden işten atılan birisi... onun derslerini bu öğrencime vermişler. Hesabını inceleyip politik içerikli fotoları derlemiş, çıktısını almış ve emniyete şikayette bulunmuş. Üniversiteden almak istediği intikamı bu yolla alıyor. Burada da kullandığı fotoğraflar proje kapsamında çekilen fotoğraflar. Birisi Diyarbakır Newrozunda çekilmişti, proje kapsamındaydı.

Emniyete ifade vermeye gitti bunun üzerine. Bir yerde sizin tercihiniz tabii ama etrafınıza etkisi var. Bu çocuklar saha çalışmaları yüzünden emniyete çağrılmış oldu. Bir kısmı işe girdi bir kısmı giremedi. Burada benim rolüm var mı diye düşünmeye başlıyorsunuz. Bireysel çalışmalara yönelmeye başladım ben de. Ancak öyle sürdürmek istiyorsunuz.

SONUÇ

21 Temmuz 2016- 19 Temmuz 2018 tarihleri arasında yürürlükte olan Olağanüstü Hal'in (OHAL) Türkiye'de insan hakları alanında yürütülen akademik çalışmalar üzerinde nasıl bir etkisi bulunduğunu ve alan üzerinde OHAL öncesinde başlayan ancak OHAL uygulamalarıyla birlikte ahenilen baskıların akademik çalışmalar ve eğitim faaliyetleri bakımından ne gibi sonuçlar doğurduğunu ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilen bu araştırmanın ortaya koyduğu başlıca sonuç, akademik özgürlüklerin OHAL süresince ve sonrasında da önemli ölçüde zedelendiğidir. Her ne kadar, akademisyenlerin bağlı oldukları üniversiteye ve çalışma konularına göre OHAL sürecini farklı biçimlerde deneyimlediklerinden söz edilebilirse de, ihraçlar, soruşturmalar, gözaltı ve tutuklamalarla ve linç kampanyalarıyla oluşturulan korku atmosferi, doğası gereği iktidar tarafından “sevilmeyen” konular üzerinde çalışan insan hakları akademisini, hem öğretim elemanları, hem de öğrenciler düzeyinde olumsuz etkilemiş, farklı sebeplerle de olsa pek çoğunu işlerini yapamaz hale getirmiştir.

OHAL sürecinde yaşanan ihraçlardan, insan hakları alanında veya bu alanla ilgili çalışmalar gerçekleştiren akademisyenler de etkilenmiş, bu sebeple özel uzmanlık bilgisi gerektiren pek çok ders hocasız, pek çok tez ise danışmansız kalmıştır. İhraçların bir başka etkisi ise, hem üniversitelerin dışında kalan, hem de üniversitelerdeki görevlerine devam eden akademisyenlerin “yalnızlaşması” ve yaptıkları işe duydukları inancın zayıflaması olmuştur.

Bu süreç içinde, akademisyenlerin iş güvencelerinin ortadan kalkması ve özlük haklarının korunmasına dair mekanizmaların her zaman olduğundan daha zayıf hale gelmesi, öğrenciler ve meslektaşlar tarafından ihbar edilme, müfettişler ya da istihbarat elemanları tarafından gizlice derslerin izlenmesi endişesi, bir yandan akademisyenler ve öğrenciler arasındaki güven bağını zedelemiş; diğer yandan ise akademisyenleri derslerinde, araştırmalarında, tezlerinde

ve yayınlarında kısmen ya da tamamen otosansüre başvurmak zorunda bırakmıştır., Bütün bu kısıtlamalar, aynı zamanda akademik çalışma alanlarının daralmasına, sakıncalı görülen konular nedeniyle, insan hakları ile ilgili pek çok meselenin akademik gündemin dışında kalmasına yol açmıştır.

EK I

İnsan Hakları Alanı için Anket Formu

ANKET NO:			
-----------	--	--	--

Bu araştırma Avrupa Birliği tarafından desteklenen ve İnsan Hakları Ortak Platformu Tarafından Yürütülen İnsan Hakları Akademisini Sivil Topluma Taşıma projesi kapsamında yürütülmektedir. Araştırmanın amacı, Olağan Üstü Hal'in insan hakları alanında çalışan akademisyenler, öğrenciler ve genel olarak alan üzerindeki etkilerini ortaya koymaktır. Aşağıdaki soruları tam olarak yanıtlamanız ve yönergeleri tümüyle uygulamanız çalışmamızın amacına ulaşması açısından çok önem taşımaktadır. Dilediğiniz zaman, anketörlerimiz, araştırmamız ve ankette yer alan sorularımızla ilgili sorularınızı yanıtlayacaktır.

Anketi doldurmanızın en fazla 25 dakikanızı alacağı düşünülmektedir.

Ankette yer alan soruları **eksiksiz yanıtlamanız** ve yönergeleri tam olarak uygulamanız çalışmamızın amacına ulaşması için çok önemlidir.

Anket sırasında ve sonrasında kişisel bilgileriniz hiçbir şekilde kaydedilmeyecek ve başka bir amaçla kullanılmayacaktır.

Çalışmamıza verdiğiniz destek için **teşekkür ederiz.**

Araştırmanın sonuçlarından haberdar olmak istiyorsanız lütfen e posta adresinizi yazınız:

.....

İnsan Hakları Alanı için Anket Formu

1) Üniversiteniz: (Kod=X001)

2) Fakülteniz/Enstitünüz: (Kod=X002)

3) Bölümünüz: (Kod= X003)

4) Cinsiyetiniz:
(Kod=X004)

1) Kadın ()

2) Erkek ()

3) Diğer (Kod=X005)

.....

5) Doğum yılınız: (Kod = X006)

.....

6) Tamamladığınız son eğitim programı (Kod= X007)

1) Lisans ()

2) Yüksek lisans ()

3) Doktora ()

7) Mesleğiniz: (Kod=X008)

1) Akademisyen

2) Öğrenci

3) Diğer (Kod=X009)

8) Şu anda bir üniversitede aktif olarak çalışıyor musunuz? (açığa alındıysanız 'hayır' şıkkını seçiniz) (Kod=X010)

1) Evet () (10. Sorudan devam ediniz)

2) Hayır ()

9) Eğer üniversitede aktif pozisyonunuzdan ayrıldıysanız hangi nedenle? (Kod= X011)

1) Emekli ()

2) İstifa ()

3) İşten çıkarılma/sözleşmenin yenilenmemesi ()

4) Açığa alınma ()

5) KHK ile kamu hizmetinden ihraç edilme ()

6) Çalıştığı kurumun KHK ile kapatılması ()

10) Eğer öğretim elemanıysanız akademik ünvanınız (ya da üniversiteden ayrılmadan önceki son ünvanınız) nedir? (öğretim elemanı değilseniz 11. Sorudan devam ediniz) (Kod=X012)		
1) Profesör ()	2) Doçent ()	3) Dr. Öğretim Üyesi ()
4) Öğretim Gör. ()	5) Uzman ()	6) Okutman ()
7) Dr. Araş. Gör. ()	8) Araştırma Görevlisi (YL öğrencisi) ()	9) Araştırma Görevlisi (Doktora öğrencisi) ()
10) Sözleşmeli (yarı zamanlı) ()	11) Emekli Öğretim Üyesi ()	

11) Eğer akademik kadroda olmayan bir öğrenci iseniz hangisi? (öğretim elemanı iseniz 12. Soruya geçiniz) (Kod= X013)	
1) YL Öğrencisi ()	2) DR Öğrencisi ()

12) Son çalıştığınız ya da öğrenci iseniz okuduğunuz kurumda geçirdiğiniz süre nedir? (lisans eğitiminiz hariç) (Kod=X014)		
1) 1-5 ()	2) 6-10 ()	3) 11-15 ()
4) 16-20 ()	5) 21-25 ()	6) 26 ve üzeri ()

13) Temel akademik çalışma alanlarınız nelerdir? (Birden çok belirtebilirsiniz) (Kod=X015)
.....
.....

14) Kaç yıldır insan hakları alanında çalışıyorsunuz? (Kod= X016)
--	-------

15) Üniversitenizde (ya da ihraç, istifa vb. nedenlerle artık üniversitede çalışmıyorsanız eskiden çalıştığınız üniversitede) OHAL döneminde insan hakları alanı ile ilgili çalışma yürüten akademisyenler arasında ihraç edilenler oldu mu?(Kod X017)		
1) Evet ()	2) Hayır ()	3) Bilmiyorum ()

16) İnsan hakları alanındaki çalışmalarınız aşağıdaki konulardan hangileriyle ilgili? (birden çok yanıt işaretleyebilirsiniz).			
1) Yaşam Hakkı () (Kod= X018)	2) İşkence Yasağı () (Kod= X019)	3) Kölelik ve Zorla Çalıştırma Yasağı () (Kod= X020)	4) İnsanlığa Karşı Suçlar () (Kod= X021)
5) Özgürlük ve Güvenlik Hakkı () (Kod= X022)	6) Adil Yargılanma Hakkı () (Kod= X023)	7) Özel Hayatın ve Aile Hayatının Korunması Hakkı () (Kod= X024)	8) Düşünce, Vicdan ve Din Özgürlüğü Hakkı () (Kod= X025)
9) İfade Özgürlüğü Hakkı () Kod= X026)	10) Dernek Kurma ve Toplantı Özgürlüğü () (Kod= X027)	11) Evlenme Hakkı () (Kod= X028)	12) Etkili Başvuru Hakkı () (Kod= X029)

13) Ayrımcılık Yasağı () (Kod= X030)	14) Seyahat Özgürlüğü () (Kod= X031)	15) Sığınma Hakkı () (Kod= X032)	16) Vatandaşlık Hakkı () (Kod= X033)
17) Mülkiyet Hakkı () (Kod= X034)	18) Siyasal Katılım Hakkı () (Kod= X035)	19) Sosyal Güvenlik Hakkı () (Kod= X036)	20) Çalışma Hakkı () (Kod= X037)
21) Eğitim Hakkı () (Kod= X038)	22) Halkların Kendi Kaderlerini Tayin () (Kod= X039)	23) Cinsiyet Eşitliği Hakkı () (Kod= X040)	24) Sağlık Hakkı () (Kod= X041)
25) Mahpus Hakları () (Kod= X042)	26) Grev ve Toplu Sözleşme Hakkı () (Kod= X043)	27) Çocuk Hakları () (Kod= X044)	28) Kadın Hakları () (Kod= X045)
29) Barış Hakkı () (Kod= X046)	30) Çevre Hakkı () (Kod= X047)	31) LGBTİ Hakları () (Kod= X048)	32) Hakikat Hakkı () (Kod= X049)
33) Bilgi Edinme Hakkı () (Kod=X050)	34) Vatandaşlık Hakkı () (Kod= X051)	35) Engelli Hakları () (Kod= X052)	36) Azınlık Hakları () (Kod= X053)
37) Anadil Hakkı () (Kod= X054)	38) Basın Özgürlüğü Hakkı () (Kod= X055)	39) Gösteri ve Protesto Hakkı () (Kod= X056)	40) Kolektif Haklar () (Kod= X057)
41) Diğer (Yazınız) (Kod= X058)		

17) Üniversitenizde (ya da ihraç, istifa vb. nedenlerle artık üniversitede çalışmıyorsanız eskiden çalıştığınız üniversitede) insan hakları alanıyla ilgili eğitim (ders, seminer, program vs.) veriliyor mu? (Kod X059)

1) Evet () 2) Hayır () 3) Bilmiyorum ()

18) Aşağıdaki tabloda yer alan satırların her birini kendi durumunuzu dikkate alarak işaretleyiniz.

	OHAL Döneminde (Kod =X060)		OHAL ilanından önce (Kod= X062)	
Protesto eylemlerine, sokak gösterilerine katıldım	Evet (Kod= X061)	Hayır	Evet (Kod =X063)	Hayır
Basın açıklamalarına katıldım	Evet (Kod X064)	Hayır	Evet (Kod=X065)	Hayır
Duruşmalara/davalara izleyici olarak katıldım	Evet (Kod= X066)	Hayır	Evet (Kod=X067)	Hayır
Dayanışma etkinliklerine katıldım (adalet nöbeti vb.) (Kod= X063)	Evet (Kod=X068)	Hayır	Evet (Kod=X069)	Hayır

19) Aşağıdaki tabloda yer alan satırların **her birini** OHAL ilanından sonraki ve önceki durumunuzu dikkate alarak işaretleyiniz.

	OHAL döneminde (KodX070)		OHAL ilanından önce (Kod= X072)	
Bir ya da daha fazla insan hakları örgütüne üye olmaksızın birlikte çalışmalar yürüttüm/katkı sağladım	Evet (Kod=X071) Hangileri Yazınız:.....	Hayır	Evet (Kod=X073) Hangileri Yazınız:.....	Hayır
Bir ya da daha fazla insan hakları örgütüne üyeliğim oldu.	Evet (Kod X074) Hangileri Yazınız:.....	Hayır	Evet (Kod=X075) Hangileri Yazınız:.....	Hayır

20) Aşağıdaki tabloda yer alan satırların **her birini** kendi durumunuzu dikkate alarak işaretleyiniz **OHAL döneminde,**

insan hakları alanında çalışan akademisyenlerin akademik özgürlüklerinin kısıtlandığını düşünüyorum (Kod= X076)	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
insan hakları alanında hak ihlallerinin arttığını düşünüyorum. (Kod= X077)	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
akademik özgürlükler alanında hak ihlali yaşadığımı düşünüyorum. (Kod= X078)	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum

21) İnsan hakları alanında çalışmalar yapmanız ya da görüş beyan etmeniz nedeniyle tehdit aldınız ya da kendinizi tehdit altında hissettiniz mi? (birden çok seçebilirsiniz)

1) OHAL döneminde hissettim () (Kod=X079)	2) OHAL döneminden önce hissettim () (Kod=X080)	3) Hiçbir zaman hissetmedim () (Kod= X081)
---	---	--

22) Eğer OHAL döneminde tehdit aldınız ya da kendinizi tehdit altında hissettiyseniz bu tehdit kim/ler/den geldi? (birden çok seçebilirsiniz)

1) Kurum yöneticileri () (Kod= X082)	2) Öğrenciler () (Kod= X083)	3) Akademisyenler () (Kod= X084)
4) Rektör () (Kod= X085)	5) Bölüm başkanı vb () (Kod= X086)	6) Basın mensupları () (Kod= X087)
7) Mülki amir (vali, kaymakam vb.) () (Kod= X088)	8) Güvenlik güçleri () (Kod= X089)	9) Tanıdığım kişiler (komşu vb.) () (Kod= X090)
10) Tanımadığım/kim olduğunu bilmediğim kimseler () (Kod= X091)	11) Politikacılar () (Kod= X092)	12) Suç örgütü liderleri/üyeleri () (Kod= X093)
13) Diğer: (Kod= X094).....		

23) Eğer OHAL döneminde tehdit aldınız ya da kendinizi tehdit altında hissettiyseniz bu tehdit kim/ler/den geldi? (birden çok seçebilirsiniz)

1) Çalışmalarımı sürdürmekten vazgeçtim/ara verdim () (Kod=X095)	2) Yaşadığım kenti değiştirdim () (Kod=X096)	3) Yaşadığım kentten bir süreliğine uzaklaştım () (Kod=X097)
4) Suç duyurusunda bulundum () (Kod=X098)	5) İşimden ayrıldım/işimi değiştirdim () (Kod=X099)	6) Hiçbir şey yapmadım () (Kod=X100)
7) Diğer: (Kod=X101).....		

24) OHAL döneminde insan hakları alanında çalışmalar yaptığınızı bildiğiniz bir akademisyen tehdit aldı ya da kendini tehdit altında hissetti mi? (Kod=X102)

1) Evet ()	2) Hayır ()
-------------	--------------

25) Aşağıdaki tabloda yer alan satırların her birini kendi durumunuzu dikkate alarak işaretleyiniz. (eğer sosyal medyayı hiç kullanmadıysanız bu soruyu yanıtlamayın) OHAL döneminde

Sosyal medyayı görüşlerimi aktarmak ve bilgi paylaşmak için aktif olarak kullanıyorum (Kod=X103)	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
kullanmaktan vazgeçtim (Kod=X104)	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
Sosyal medyada görüş/bilgi vs. paylaşmaktan kaçınıyorum (Kod=X105)	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
Sosyal medya paylaşımlarımın miktarını azalttım (Kod=X106)	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
Sosyal medyada görüş, bilgi paylaşacağım zaman başıma bir şey gelebileceğinden endişe ediyorum (Kod=X107)	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum

26) Aşağıdaki tabloda yer alan satırların her birini kendi durumunuzu dikkate alarak işaretleyin. OHAL döneminde,

Alanımla ilgili bir konuda kamuoyuna <u>görüş beyan ederken</u> bundan dolayı baskılarla karşılaşabileceğimden, endişe ediyorum. (Kod=X108)	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
İnsan hakları alanında <u>yaptığım çalışmalar</u> nedeniyle hakkımda soruşturma ya da dava açılacağından endişe ediyorum. (Kod=X109)	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
İnsan hakları alanında yaptığım çalışmalar nedeniyle gözaltına alınmaktan ya da	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum

tutuklanmaktan endişe ediyorum. (Kod=X110)					
---	--	--	--	--	--

27) Aşağıdaki tabloda yer alan satırların her birini kendi durumunuzu dikkate alarak işaretleyiniz. OHAL döneminde akademik özgürlükler alanında hak ihlali yaşadığınızı düşünüyorsanız sizce bu neden kaynaklanıyor? (hak ihlali yaşadığınızı düşünmüyorsanız bu soruyu yanıtlamayın)

insan hakları alanında çalıştığımndan dolayı (Kod=X111)	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
Politik görüşlerimden dolayı (Kod=X112)	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
barış bildirisi imzacısı olduğumndan dolayı (Kod=X113)	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
Cinsiyetimden dolayı (Kod=X114)	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
Cinsel yönelimimden dolayı (Kod=X115)	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
Etnik kimliğimden dolayı (Kod=X116)	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
Yaşam tarzımdan dolayı (Kod=X117)	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
Dinsel kimliğimden dolayı (Kod=X118)	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
Bedensel engelliliğimden dolayı (Kod=X119)	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum

28) Aşağıdaki tabloda yer alan satırların her birini kendi durumunuzu dikkate alarak işaretleyin. (Eğer artık üniversitede çalışmıyorsanız yanıtınızı üniversitede çalıştığınız dönemi dikkate alarak veriniz) OHAL döneminde,

İnsan hakları alanında yaptığım çalışmalar nedeniyle ihraç edilmekten/işten çıkarılmaktan endişe duyuyorum/duyuyordum (Kod=X120)	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
Alanımla ilgili kurum yöneticilerinden ya da üstlerimden izin almaksızın basına demeç verebiliyor, bilgi aktarabiliyorum/aktarabiliyordum (Kod=X121)	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
İnsan hakları alanında yaptığım çalışmalar nedeniyle kurum yöneticilerim ya da hocalarım tarafından takdir görüyorum/görüyordum (Kod=X122)	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum

Eğer sadece öğrenci iseniz (akademik bir kadroda bulunmuyor ya da bulunmadıysanız) 29-39. soruları yanıtlamayınız. 40. Sorudan devam ediniz. Akademik bir kadroda görev yapıyor ya da daha önce yaptıysanız 29. Sorudan devam ediniz.

29) Üniversitenizde (ya da ihraç, istifa vb. nedenlerle artık üniversitede çalışmıyorsanız eskiden çalıştığınız üniversitede) insan hakları (Kod=X123)

1) alanında sizden başka çalışan akademisyen yok ()	2) merkezi/enstitüsü ya da anabilimdalı yok ama konuyla ilgili çalışmalar yürüten başka akademisyenler var. ()	3)merkezi/enstitüsü/anabilimdalı var. ()
3) hiçbiri yok ()	4) Bilmiyorum ()	

30) Aşağıdaki tabloda yer alan satırların her birini OHAL ilanından sonraki ve önceki durumunuzu dikkate alarak işaretleyiniz.				
	OHAL döneminde (Kod=X124)		OHAL'den önce (Kod=X126)	
Bir sendikaya üyeyim	Evet (Kod=X125)	Hayır	Evet (Kod=X127)	Hayır
Bir sendikaya üye olmam konusunda telkinler/baskılarla karşılaştım	Evet (Kod=X128)	Hayır	Evet (Kod=X129)	Hayır
Sendika üyeliğimi sonlandırmam konusunda telkinler/baskılar oldu.	Evet (Kod=X130)	Hayır	Evet (Kod=X131)	Hayır
Telkinler/baskılar nedeniyle sendika üyeliğimi sonlandırmayı düşündüm.	Evet (Kod=X132)	Hayır	Evet (Kod=X133)	Hayır
Telkinler/baskılar nedeniyle üyesi olduğum sendikadan ayrıldım.	Evet (Kod=X134)	Hayır	Evet (Kod=X135)	Hayır
Telkinler/baskılar nedeniyle sendika değiştirdim.	Evet (Kod=X136)	Hayır	Evet (Kod=X137)	Hayır

31) Aşağıdaki tabloda yer alan satırların her birini kendi durumunuzu dikkate alarak işaretleyin. (Eğer artık üniversitede çalışmıyorsanız yanıtınızı üniversitede çalıştığınız dönemi dikkate alarak veriniz)		
Vermekte olduğunuz insan hakları alanı ile ilgili dersler var mı? (Kod=X138)	Evet () (Kod=X139) (yazınız).....	Hayır ()
OHAL döneminde yeni açtığınız insan hakları alanı ile ilgili ders var mı/ var mıydı? (Kod=X140)	Evet () (Kod=X141) (yazınız).....	Hayır ()
OHAL döneminde kapattığınız/vermekten vazgeçtiğiniz insan hakları alanı ile ilgili dersler var mı/var mıydı? (Kod=X142)	Evet () (Kod=X143) (yazınız)	Hayır ()

32) OHAL ilanından önce herhangi bir idari göreviniz (yöneticilik, bölüm/ABD başkanlığı) var mıydı? (Kod=X144)	
1) Evet ()	2) Hayır ()

33) OHAL döneminde aşağıdaki idari görevlerden birine getirildiniz mi? (Kod=X145)			
1) Evet (aşağıdakilerden hangisi/hangileri işaretleyiniz.		2) Hayır	
1) Dekan () (Kod=X146)	2) Dekan Yard. () (Kod=X147)	(36. Soruya geçiniz)	
3) Merkez/Enstitü Müdürü () (Kod=X148)	4) Merkez/Enstitü Mdr. Yard. () (Kod=X149)		
5) Bölüm başkanı () (Kod=X150)	6) Bölüm Başkan Yard. () (Kod=X151)		
7) Anabilim Dalı Başkanı () (Kod=X152)	8) Diğer () (Kod=X153)		

34) OHAL döneminde bu idari görevlerden bir ya da birkaçını kendi isteğinizle bıraktınız mı? (Kod=X154)	
1) Evet ()	2) Hayır ()

35) OHAL döneminde bu idari görevlerden bir ya da birkaçından ayrılmak zorunda bırakıldınız mı? (Kod=X155)	
1) Evet ()	2) Hayır ()

Aşağıdaki tabloda yer alan satırların her birini OHAL ilanından <u>önceki</u> ve <u>sonraki</u> durumunuzu dikkate alarak işaretleyiniz.				
Akademik görüşlerim ve/ya çalışmalarımın (yayınlar, ders içeriği, sınıf içi tartışma/konuşma, sınav soruları, konferans-seminer, araştırma projesi) içeriği ya da konusunun sakıncalı bulunması (politik olarak sert olması, eleştirel olması vs.) nedeniyle				
	OHAL döneminde (Kod =X156)		OHAL İlanından Önce (Kod =X158)	
	Evet (Kod =X157)	Hayır	Evet (Kod=X159)	Hayır
Adli soruşturma geçirdim/geçirmekteyim.				
	Evet (Kod =X160)	Hayır	Evet (Kod =X161)	Hayır
İdari soruşturma geçirdim/geçirmekteyim.				
	Evet (Kod =X162)	Hayır	Evet (Kod =X163)	Hayır
Adli ceza aldım.				
	Evet (Kod =X164)	Hayır	Evet (Kod =X165)	Hayır
İdari ceza aldım.				

Yöneticilerim tarafından sözlü/yazılı olarak uyarıldım.	Evet (Kod =X166)	Hayır	Evet (Kod =X167)	Hayır
Derslerim kapatıldı/kaldırıldı.	Evet (Kod =X168)	Hayır	Evet (Kod =X169)	Hayır
Hakkımda şikayet/ler oldu (işyeri yönetimine, BİMER'e, polise vs.).	Evet (Kod =X170)	Hayır	Evet (Kod =X171)	Hayır
Derslerim müfettişler ya da üstlerim tarafından denetlendi.	Evet (Kod =X712)	Hayır	Evet (Kod =X173)	Hayır
İşten atılmakla tehdit edildim/ediliyorum.	Evet (Kod =X174)	Hayır	Evet (Kod =X175)	Hayır
Genel olarak tehdit edildim/ediliyorum.	Evet (Kod =X176)	Hayır	Evet (Kod =X177)	Hayır
Can güvenliğimden endişe ettim/ediyorum	Evet (Kod =X178)	Hayır	Evet (Kod =X179)	Hayır
Hedef gösterildim/gösteriliyorum (yerel, ulusal basın, sosyal medyada vs.).	Evet (Kod =X180)	Hayır	Evet (Kod =X181)	Hayır
Araştırma projem iptal edildi/durduruldu/reddedildi.	Evet (Kod =X182)	Hayır	Evet (Kod =X183)	Hayır
Konferans bildirim konferans organizasyonu tarafından reddedildi.	Evet (Kod =X184)	Hayır	Evet (Kod =X185)	Hayır
Makalem başvurduğum dergi tarafından değerlendirmeye alınmadı/reddedildi.	Evet (Kod =X186)	Hayır	Evet (Kod =X187)	Hayır
Kitabım yayınevi tarafından basılmadı.	Evet (Kod =X188)	Hayır	Evet (Kod =X189)	Hayır
Akademik yayınının (makale, kitap vs.) bazı bölümlerini çıkarmam/değiştirmem istendi.	Evet (Kod =X190)	Hayır	Evet (Kod =X191)	Hayır
Çalıştığım kurum tarafından yurtiçi akademik etkinliklere katılımıma izin verilmedi/verilmiyor	Evet (Kod =X192)	Hayır	Evet (Kod =X193)	Hayır
Çalıştığım kurum tarafından yurtdışı akademik etkinliklere katılımıma izin verilmedi/verilmiyor	Evet (Kod =X194)	Hayır	Evet (Kod =X195)	Hayır
Çalıştığım kurum tarafından yurtiçi veya yurtdışı akademik katılım desteği verilmedi/verilmiyor	Evet (Kod =X196)	Hayır	Evet (Kod =X197)	Hayır
Yurtdışı etkinliklere katılımım emniyet/iç işleri bakanlığı tarafından engellendi (örn. Pasaportum iptal	Evet (Kod	Hayır	Evet (Kod	Hayır

edildi)	=X198)		=X199)	
Üyesi olduğum bir kuruldan/jüriden çekilmek zorunda kaldım. (eğer zaten herhangi bir kurula üyeliğiniz olmadıysa bu satırı boş bırakınız)	Evet (Kod =X200)	Hayır	Evet (Kod =X201)	Hayır
İş akdim yenilenmedi/işten çıkarıldım.	Evet (Kod =X202)	Hayır	Evet (Kod =X203)	Hayır
Çeşitli arşivlere/kütüphanelere/bilgiye erişimim engellendi/erişimime zorluk çıkarıldı/çıkarılıyor	Evet (Kod =X204)	Hayır	Evet (Kod =X205)	Hayır
Mobbinge uğradım.	Evet (Kod =X206)	Hayır	Evet (Kod =X207)	Hayır
Tacize uğradım.	Evet (Kod =X208)	Hayır	Evet (Kod =X209)	Hayır
Görev yerim değiştirildi (başka bir bölüme, fakülteye vs. görevlendirildim)	Evet (Kod =X210)	Hayır	Evet (Kod =X211)	Hayır
Akademik görevlerim azaltıldı.	Evet (Kod =X212)	Hayır	Evet (Kod =X213)	Hayır
Ofisim/ofis arkadaşım değiştirildi.	Evet (Kod =X214)	Hayır	Evet (Kod =X215)	Hayır

36) Aşağıdaki tabloda yer alan satırların her birini OHAL ilanından önceki ve sonraki durumu dikkate alarak işaretleyiniz.

İnsan hakları alanında çalıştığımı bildiğim bir akademisyen **akademik görüşleri ve/ya çalışmalarının (yayınlar, ders içeriği, sınıf içi tartışma/konuşma, sınav soruları, konferans-seminer, araştırma projesi) içeriği ya da konusunun sakıncalı bulunması nedeniyle**

	OHAL döneminde (Kod =X216)		OHAL İlanından Önce (Kod =X218)	
Adli soruşturma geçirdi/geçirmekte	Evet (Kod =X217)	Hayır	Evet (Kod =X219)	Hayır
İdari soruşturma geçirdi/geçirmekte	Evet (Kod =X220)	Hayır	Evet (Kod =X221)	Hayır
Adli ceza aldı.	Evet (Kod =X222)	Hayır	Evet (Kod =X223)	Hayır
İdari ceza aldı.	Evet (Kod =X224)	Hayır	Evet (Kod =X225)	Hayır
Yöneticileri tarafından sözlü/yazılı olarak uyarıldı.	Evet	Hayır	Evet	Hayır

	(Kod =X226)		(Kod =X227)	
Dersleri kapatıldı/kaldırıldı.	Evet (Kod =X228)	Hayır	Evet (Kod =X229)	Hayır
Hakkında şikayet/ler oldu (işyeri yönetimine, BİMER'e, polise vs.).	Evet (Kod =X230)	Hayır	Evet (Kod =X231)	Hayır
Dersleri müfettişler ya da üstleri tarafından denetlendi.	Evet (Kod =X232)	Hayır	Evet (Kod =X233)	Hayır
İşten atılmakla tehdit edildi	Evet (Kod =X234)	Hayır	Evet (Kod =X235)	Hayır
Genel olarak tehdit edildi	Evet (Kod =X236)	Hayır	Evet (Kod =X237)	Hayır
Hedef gösterildi/gösteriliyor (yerel, ulusal basın, sosyal medyada vs.).	Evet (Kod =X238)	Hayır	Evet (Kod =X239)	Hayır
Araştırma projesi iptal edildi/durduruldu/reddedildi.	Evet (Kod =X240)	Hayır	Evet (Kod =X241)	Hayır
Konferans bildirisi konferans organizasyonu tarafından reddedildi.	Evet (Kod =X242)	Hayır	Evet (Kod =X243)	Hayır
Makalesi başvurduğu dergi tarafından değerlendirmeye alınmadı/reddedildi.	Evet (Kod =X244)	Hayır	Evet (Kod =X245)	Hayır
Kitabı yayınevi tarafından basılmadı.	Evet (Kod =X246)	Hayır	Evet (Kod =X247)	Hayır
Akademik yayımlarının (makale, kitap vs.) bazı bölümlerini çıkarması/değiştirilmesi istendi.	Evet (Kod =X248)	Hayır	Evet (Kod =X249)	Hayır
Çalıştığı kurum tarafından yurtiçi akademik etkinliklere katılımına izin verilmedi/verilmiyor	Evet (Kod =X250)	Hayır	Evet (Kod =X251)	Hayır
Çalıştığı kurum tarafından yurtdışı akademik etkinliklere katılımına izin verilmedi/verilmiyor	Evet (Kod =X252)	Hayır	Evet (Kod =X253)	Hayır
Çalıştığı kurum tarafından yurtiçi veya yurtdışı akademik katılım desteği verilmedi/verilmiyor	Evet (Kod =X254)	Hayır	Evet (Kod =X255)	Hayır
Yurtdışı etkinliklere katılımı emniyet/iç işleri bakanlığı tarafından engellendi (örn. Pasaportu iptal edildi).	Evet (Kod =X256)	Hayır	Evet (Kod =X257)	Hayır
Üyesi olduğu bir kuruldan/jüriden çekilmek zorunda kaldı.	Evet (Kod =X258)	Hayır	Evet (Kod =X259)	Hayır

İş akdi yenilenmedi/işten çıkarıldı.	Evet (Kod =X260)	Hayır	Evet (Kod =X261)	Hayır
Çeşitli arşivlere/kütüphanelere/bilgiye erişimi engellendi/erişimine zorluk çıkarıldı/çıkarılıyor	Evet (Kod =X262)	Hayır	Evet (Kod =X263)	Hayır
Mobbinge uğradı.	Evet (Kod =X264)	Hayır	Evet (Kod =X265)	Hayır
Tacize uğradı.	Evet (Kod =X266)	Hayır	Evet (Kod =X267)	Hayır
Görev yeri değiştirildi (başka bir bölüme, fakülteye vs. görevlendirildi)	Evet (Kod =X268)	Hayır	Evet (Kod =X2169)	Hayır
Akademik görevleri azaltıldı.	Evet (Kod =X270)	Hayır	Evet (Kod =X271)	Hayır
Ofisi/ofis arkadaşı değiştirildi.	Evet (Kod =X272)	Hayır	Evet (Kod =X273)	Hayır

37) Aşağıdaki tabloda yer alan satırların her birini kendi durumunuzu dikkate alarak işaretleyiniz.

OHAL döneminde insan hakları alanında çalışıyor olmam (ders, yayın, araştırma, tez vs. konusu, içeriği) nedeniyle:

Akademik çalışma konularımı değiştirmeyi düşünüyorum (Kod =X274)	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
Akademik yayınlarımda kendimi baskı altında hissediyor, hassas kabul edilen kimi konulara girmemeye, bazı şeylere değinmemeye çalışıyorum (Kod =X275)	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
Akademik etkinliklerde (konferans, sempozyum, panel vs.) kendimi baskı altında hissediyorum (Kod =X276)	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
Akademik etkinliklerde (konferans, sempozyum, panel vs.) hassas	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum

görülebilecek kimi konulara girmemeye, bazı şeylere değinmemeye çalışıyorum (Kod =X277)					
İstediğim konuda akademik çalışma yürütebiliyorum. (Kod =X278)	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
Akademik yayınlarımda ve etkinliklerimde görüş ve bilgi paylaşırken özgür hissediyorum (Kod =X279)	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum

38) Aşağıdaki tabloda yer alan satırların her birini kendi durumunuzu dikkate alarak işaretleyiniz. Eğer artık üniversitede değilseniz (ihraç, emekli, işten çıkarma vb sebeplerle) bu soruyu üniversitede çalıştığınız dönemi dikkate alarak yanıtlayınız)

OHAL döneminde insan hakları alanında çalışıyor olmam (ders, yayın, araştırma, tez vs. konusu, içeriği) nedeniyle:

Ders içeriğini oluştururken ya da ders anlatırken kendimi tehdit/baskı altında hissediyorum/hissediyordum (Kod =X280)	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
Ders içeriğini oluştururken ya da ders anlatırken hassas, sakıncalı kabul edilen kimi konulara girmemeye çalışıyorum/ çalışıyordum (Kod =X281)	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
Derslerimi istediğim gibi yürütebiliyorum/yürütebiliyordum (Kod =X283)	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
Kadro/akademik yükseltme/atama konularında sıkıntı yaşıyorum/ yaşadım (Kod =X284)	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
Kendimi üstlerime karşı savunmasız hissediyorum/hissediyordum (Kod =X285)	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
İş güvencem azaldı/azaldığımı düşünüyordum (Kod =X286)	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
İşimi kaybetme korkusu yaşıyorum/yaşıyordum	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum

(Kod =X287)					
İş akdimin yenilenmesinde sorun yaşadım/yaşıyorum/ yaşıyordum (Kod =X288)	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum

(Eğer öğrenci iseniz 40. Soruyu yanıtlayınız. Değilseniz 41. soruya geçiniz).

39) Aşağıdaki tabloda yer alan satırların her birini kendi durumunuzu dikkate alarak işaretleyiniz					
	OHAL Döneminde (Kod =X289)		OHAL'den önce (Kod =X291)		
	Evet (Kod=X290)	Hayır	Evet (Kod=X292)	Hayır	Hayır
İçeriği sakıncalı ya da hassas kabul edilen konuları ele alan dersleri seçmemem yönünde telkin/baskılar oldu.	Evet (Kod=X290)	Hayır	Evet (Kod=X292)	Hayır	Hayır
İçeriği sakıncalı ya da hassas kabul edilen konuları ele alan dersleri seçmemeye çalıştım/çalışıyorum.	Evet (Kod=X293)	Hayır	Evet (Kod=X294)	Hayır	Hayır
Hocanın akademik görüşleri ya da ders içeriğinin “sakıncalı” bulunması nedeniyle bölümümde kapatılan ders/ler oldu.	Evet (Kod=X295)	Hayır	Evet (Kod=X296)	Hayır	Hayır
KHK ile kamu hizmetinden uzaklaştırılan hoca/larımız oldu.	Evet (Kod=X297)	Hayır	Evet (Kod=X298)	Hayır	Hayır
KHK ile kamu hizmetinden uzaklaştırılan hocalarımızın dersleri kapatıldı.	Evet (Kod=X299)	Hayır	Evet (Kod=X300)	Hayır	Hayır
Bölümümüzde kapatılan dersler olduğu için ders seçmede zorlandım/zorlanıyorum	Evet (Kod=X301)	Hayır	Evet (Kod=X302)	Hayır	Hayır
Ödevlerimde/araştırmalarımnda “hassas”/”sakıncalı” kabul edilen konuları seçmemeye özen gösterdim/gösteriyorum.	Evet (Kod=X303)	Hayır	Evet (Kod=X304)	Hayır	Hayır
Bir veya birkaç ödevimde hassas/sakıncalı kabul edilen konulara değindiğim için düşük puan aldığımı düşünüyorum.	Evet (Kod=X305)	Hayır	Evet (Kod=X306)	Hayır	Hayır
Tez konumu belirlerken hassas/sakıncalı kabul edilen konulara girmemem yönünde tekinler/baskılar oldu/oluyor	Evet (Kod=X307)	Hayır	Evet (Kod=X308)	Hayır	Hayır
“Hassas”/”sakıncalı” kabul edilen meselelere değindiği için tez konumu tamamen veya kısmen değiştirdim.	Evet (Kod=X309)	Hayır	Evet (Kod=X310)	Hayır	Hayır
Politik görüşleri/etnik kökeni/dini inancı/cinsel yönelimi/cinsiyetinin sakıncalı bulunması nedeniyle tez danışmanımı değiştirmem yönünde telkin/baskılarla karşılaştım/karşılaşıyorum.	Evet (Kod=X311)	Hayır	Evet (Kod=X312)	Hayır	Hayır
Politik görüşleri/etnik kökeni/dini inancı/cinsel yönelimi/cinsiyetinin sakıncalı bulunması nedeniyle tez danışmanımı değiştirdim.	Evet (Kod=X313)	Hayır	Evet (Kod=X314)	Hayır	Hayır

İş akdi yenilenmediği/KHK ile kamu hizmetinden uzaklaştırıldığı için danışmanımı değiştirmek zorunda kaldım	Evet (Kod=X315)	Hayır	Evet (Kod=X316)	Hayır
(İş akdi yenilenmediği/KHK ile kamu hizmetinden uzaklaştırıldığı için tez izleme komitesi üyelerinden bir veya birkaçı değişti	Evet (Kod=X317)	Hayır	Evet (Kod=X318)	Hayır
İş akdi yenilenmediği/KHK ile kamu hizmetinden uzaklaştırıldığı için tez jürisi üyelerinden bir veya birkaçı değişti	Evet (Kod=X319)	Hayır	Evet (Kod=X320)	Hayır
Akademik faaliyetlerinin (ders içeriği, ders anlatımı, sınav soruları, yayınları vs.) içeriği nedeniyle hocamı/hocalarımı kurum yöneticilerine ya da BİMER'e şikayet ettim.	Evet (Kod=X321)	Hayır	Evet (Kod=X322)	Hayır
Akademik faaliyetlerinin (ders içeriği, ders anlatımı, sınav soruları, yayınları vs.) içeriği nedeniyle hocalarımı kurum yöneticilerine ya da BİMER'e şikayet eden öğrenci/ler tanıyorum.	Evet (Kod=X323)	Hayır	Evet (Kod=X324)	Hayır
Derslerde hocaları akademik olarak rahatlıkla/herhangi bir baskı hissetmeden eleştirebiliyorum.	Evet (Kod=X325)	Hayır	Evet (Kod=X326)	Hayır
İstedğim dersi seçebiliyorum.	Evet (Kod=X327)	Hayır	Evet (Kod=X328)	Hayır
Herhangi bir baskı hissetmeden istediğim konuda tez araştırması yapabileceğimi düşünüyorum.	Evet (Kod=X329)	Hayır	Evet (Kod=X330)	Hayır
Derslerde herhangi bir baskı ya da çekince hissetmeden kendimi özgürce ifade edebiliyorum.	Evet (Kod=X331)	Hayır	Evet (Kod=X332)	Hayır
Derslerde konuşurken politik/ahlaki vs. anlamda hassas ya da sakıncalı kabul edilen meselelere değinmemeye özen gösteriyorum.	Evet (Kod=X333)	Hayır	Evet (Kod=X334)	Hayır
Akademisyen olmayı istiyorum.	Evet (Kod=X335)	Hayır	Evet (Kod=X336)	Hayır

40) İnsan haklar alanı ile ilgili olarak son iki yıl içinde üzerine çalıştığımız, yayın yaptığımız konu(lar) nelerdir? Yazınız: (Kod=X337)

.....

.....

41) Sizce OHAL'in insan hakları alanındaki akademik çalışmalara nasıl bir etkisi oldu? Aşağıdaki kısma yazınız. (Kod=X338)

KAYNAKÇA

Abadan, Yavuz, “Tanzimat Fermanı’nın Tahlili”, **Tanzimat**, I. Cilt, MEB Yayınları, İstanbul, 1999.

Ağtaş, Özkan ve Özdiñç, Bişeng (ed.), **Hakikat ve İnsan Hakları**, Dipnot Yayınları, Ankara, 2011.

Akarcalı, Sezer, “Basının Görevleri ve Basın Özgürlüğü”, **AÜSBF Dergisi**, 44(1), 1989, s. 266-287.

Akça, İsmet, Algül, Süreyya vd., **Olağanlaşan OHAL: KHK’ların Yasal Mevzuat Üzerindeki Etkileri**, https://tr.boell.org/sites/default/files/ohal_rapor_web.pdf Document2

Akçam, Taner, **İnsan Hakları ve Ermeni Sorunu: İttihat ve Terakki’den Kurtuluş Savaşı**, 2. Baskı, İmge Yayınevi, 1999.

Akıllıoğlu, Tekin, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi”, **AÜSBF Dergisi**, 44(3), 1989, s. 155-173.

Akıllıoğlu, Tekin, **Çocuk Haklarına Dair Sözleşme**, AÜSBF İnsan Hakları Merkezi Yayınları, 1995.

Akın, İlhan, “Dernek Kurma Özgürlüğü”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, 32(2-4), 1966, s. 474-486.

Akoğuz, Yakup, **İnsan Hakları ve Birleşmiş Milletler Çerçevesinde Korunması**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1987.

Aksoyak, Tayfun, **Avrupa İnsan Hakları Komisyonuna Ferdi Müracaat Hakkı**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1987.

Akyeşilmen Nezir vd. (ed.), **Ayrımcılık: Din ve İnsan Hakları Perspektifinden**, Orion Yayıncılık, Konya, 2016.

Akyeşilmen, Nezir (ed.), **Barışı Konuşmak: Teori Pratikte Çatışma Yönetimi**, 2. Baskı, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2014.

Akyeşilmen, Nezir ve Samur, Bilal (ed.), **Din ve İnsan Hakları Perspektifinden Barış Hakkı, Mafé Aştiye, Right to Peace**, Selçuk Üniversitesi İnsan Hakları Merkezi Yayınları, Konya, 2015.

Altıparmak, Kerem ve Akdeniz, Yaman, **Barış İçin Akademisyenler: Olağanüstü Zamanlarda Akademiyi Savunmak**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017.

Anar, Erol, **İnsan Hakları Tarihi**, Çiviyazıları Yayınları, İstanbul, 1996.

Arda, Talat Balca, **Politics and Art: The transformation of Kurdish Oppositional Music in Turkey**, Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, 2010.

Arık, Fikret, “İnsan Haklarının Milletlerarası Korunması: Avrupa İnsan Hakları Çerçevesinde”, **AÜSBF Dergisi**, 15(4), 1960, s. 113-150.

Aybay, Rona, **İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve Türkiye (1945-1948)**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2016.

Aytaç, Ahmet Murat, “Barış Ünlü Vakası veya Akademisyenin Bir ‘Sanık’ Olarak Portresi”, **Birikim Güncel**, 2 Şubat 2016.

Balta, Tahsin Bekir ve Kubalı, Hüseyin Nail, “Türkiye’de Hukuk Devleti Anlayışı”, **AÜSBF Dergisi**, 15(3), 1960, s. 1-10.

Barış, Ünlü, **Türklük Sözleşmesi**, Dipnot Yayınevi, Ankara, 2018.

Baykal, Deniz, **Siyasal Katılma: Bir Davranış İncelemesi**, AÜSBF Yayınları, Ankara, 1970.

Bodur, Ekin, **Modern Kürt Romanında Bir Kurucu Yazar: Mehmed Uzun**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Karşılaştırmalı Edebiyat Anabilim Dalı, 2009.

Bora, Tanıl, “İhbar Celbi,” **Birikim Haftalık**, 20 Ocak 2017.

Boratav, Korkut, “Üniversite Tasfiyeleri: Geçmişten Bugüne”, <https://www.birgun.net/haber-detay/universite-tasfiyeleri-gecmisten-bugune-147393.html>

Bozarıslan, Hamit, **Türkiye Tarihi: İmparatorluktan Günümüze**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013.

Budak, Tekin, **İnsan Hakları ve Tutuklama**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1988.

Çağlayan, Handan, **Feminist Perspektiften Kürt Kadın Kimliği Üzerine Niteliksel Bir Araştırma**, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

Çakmak, Devran, **2000’li Yıllarda Türk Sinemasında Etnik Kimlik Söylemi: Kürt Kimliğinin Temsilleri**, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü / Sosyoloji Bölümü / Sosyoloji Anabilim Dalı / Genel Sosyoloji ve Metodoloji Bilim Dalı, 2008.

Danıştay İçtihadı Birleştirme Kararı, 14.4.1988 günlü ve E:1987/2417, K:1988/1286.

Daver, Bülent, “Kadınların Siyasal Hakları”, **AÜSBF Dergisi**, 23(4), 1968, 121-130.

Darıcı, Haydar, **Violence and Freedom: The Politics of Kurdish Children and Youth in Urban Space**, Yüksek Lisans Tezi, Sabancı Üniversitesi, / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Sosyoloji Bölümü / Antropoloji Anabilim Dalı / Sosyoloji Bilim Dalı, 2009.

Değer, Ozan, “AİHS’nin 10. Maddesi Çerçevesinde Şiddet Unsuru İçeren İfade: Güneydoğu Davalarından Örnekler”, **AÜSBF Dergisi**, 62(1), 2007, s. 44-64.

Değer, Ozan, “İsmail Beşikçi ve Hakikat”, **Diyalog Dergisi**, Sayı 8, 2011, s. 77-80.

Derdiman, Cengiz, **Temel Hak ve Hürriyetlerin Yakalama ve Tutuklama Yoluyla Sınırlandırılması**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1987.

Doğanay, Ülkü, “AKP’nin Demokrasi Söylemi ve Muhafazakarlık: Muhafazakâr Demokrasiye Eleştirel Bir Bakış”, **AÜSBF Dergisi**, 62(1), 2007, s. 65-88.

Dönmez, Oğuz, “İnsan Haklarının Milletlerarası Alanda Korunması”, **Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi**, 3(3), 1985, s. 223-285.

Esen, Nükhet, **The Power of the Dedes in Alevi Society in South Western Anatolia**, Boğaziçi Üniversitesi Sosyoloji Bölümü / Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1983.

Eroğul, Cem, “Mülkiye’de Yeni Bir Enstitü: İnsan Hakları Merkezi”, **AÜSBF Dergisi**, Cilt 3(3), 1978, s. 49-59.

Gökburun, İbrahim, **Türkiye’de İnsan Hakları Düşüncesinin Tarihsel Gelişimi ve İlköğretim Ders Kitaplarına Yansımaları**, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

Göze, Ayferi, **Sosyal Devlet Sistemi**, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1976.

Helvacı, Nevzat, **Karanlıkta Yol Aramak**, İmge Yayınları, Ankara, 2013.

İnsan Hakları Yıllığı, BM İnsan Haklarını Koruma ve Ana Hürriyetlerini Sağlama ve Koruma Türk Grubu Yayını, Ankara, 1954.

Karamustafaoğlu, Tuncer, **Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1970.

Kapani, Münci, **Kamu Hürriyetleri**, Ajans Türk Matbaası, Ankara, 1964.

Köker, Eser ve Doğanay, Ülkü, **İrkçi Değilim Ama...**, İHOP Yayınları, Ankara, 2010

Kubilay, Çağla, “Türkiye’de Anadillere Yönelik Düzenlemeler ve Kamusal Alan: Anadil ve Resmi Dil Eşitlemesinin Kırılması”, **İletişim: Araştırmaları Dergisi**, 2(2), 2004, s. 55-85.

Madra, Ömer, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Bireysel Başvuru Hakkı**, AÜSBF Yayınları, Ankara, 1981.

Mumcu, Ahmet, **İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri**, Savaş Yayınları, Ankara, 1992.

Mazıcı, Nurşen, “Öncesi ve Sonrasıyla 1933 Üniversite Reformu”, **Birikim Dergisi**, Sayı 76, Ağustos 1995.

Okandan, Recai, “İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 14. Yıldönümünde Türkiye”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, 28 (3-4), 1962, s. 563-568.

Onarlı, İsmail, “Toplum Tasarımında Bir Alevilik Belgesi: Medine Vesikası”, **Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, 2001.

Öktem, Niyazi, **Özgürlük Sorunu ve Hukuk**, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul, 1978.

Öktem, Niyazi, "Temel Hak ve Özgürlüklerden Düşünce ve İnanç Özgürlüğünün Özü" **İnsan Hakları**, İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Hukuk Müşavirliği ve Hukuki Araştırmalar Derneği İstanbul Şubesi, 1995 137-153.

Öndül, Hüsnü, **İnsan Hakları yazıları**, Ç Yayınları, Ankara, 1997.

Özkan, Mustafa, **Medine Vesikası**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.

Saraçoğlu, Cenk, **Şehir, Orta Sınıf ve Kürtler: İnkâr'dan “Tanıyarak Dışlama”ya**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014.

Savcı, Bahri, **Yaşam Hakkı ve Boyutları**, AÜSBF Yayınları, Ankara, 1980.

Tanilli, Server, **Devlet ve Demokrasi**, Say Yayınları, İstanbul, 1981.

Tanör, Bülent, **Anayasa Hukukunda Sosyal Haklar**, May Yayınları, İstanbul 1978.

Tanör, Bülent, **İki Anayasa 1961 ve 1982**, XII Levha Kanunları, İstanbul, 2013.

Tanör, Bülent, **Osmanlı Türkiye Anayasal Gelişmeleri**, 10. Baskı, YKY Yayınları, İstanbul, 2004.

TİHV, “Akademisyen İhraçları: Hak İhlalleri, Kayıplar ve Güçlenme Süreçleri”, https://drive.google.com/file/d/1GuKnPQExzn_8CAqa7KTsBRXcBkT5-4bR/view

TİHV, “Barış İçin Akademisyenler Vakasının Kısa Tarihi 11 Ocak 2016 – 11 Ocak 2019)”, <https://www.tihvakademi.org/wp-content/uploads/2019/03/Barisicinakademisyenlervakasi.pdf>

Timur, Taner, **Toplumsal Değişme ve Üniversiteler**, İmge Yayınları, Ankara, 2000.

Tiryakioğulları, Bilgin, **Çocukların Korunmasına İlişkin Milletlerarası Sözleşmeler ve Türk Hukuku**, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1991.

Turhan, Mehmet, “Avrupa insan hakları sözleşmesi ve siyasi parti kapatma davaları”, **AÜSBF Dergisi**, 57(3), 2002, 129-150.

Turhan, Mehmet, “Düşünce Özgürlüğü ve 1982 Anayasası”, **Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 4(4), 1988, s. 77-117.;

Yeğen, Mesut, **Devlet Söyleminde Kürt Sorunu**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1999.

Yeni Türkiye Dergisi, Cilt I, “İnsan Hakları ve İslâm”, İnsan Hakları Özel Sayısı, 4(21), Mayıs-Haziran 1998, s. 223-310.

www.bilimakademisi.org

www.barisicinakademisyenler.net/

www.huam.hacettepe.edu.tr

www.humanrightscenter.bilgi.edu.tr

www.ihm.politics.org

www.ihuam.hacettepe.edu.tr

www.insanhaklari.istanbul.edu.tr

www.insanhaklari.maltepe.edu.tr

www.kuremer.ku.edu.tr.

<http://www.artuklu.edu.tr/kurt-dili-ve-edebiyati>

<https://www.ntv.com.tr/egitim/bilkentte-kurtce-dersi,GAgrHK2sX0eIuugDdRc-tQ>

